

Achterhoek Monitor

Editie 2020

Jaarpublicatie, december 2020

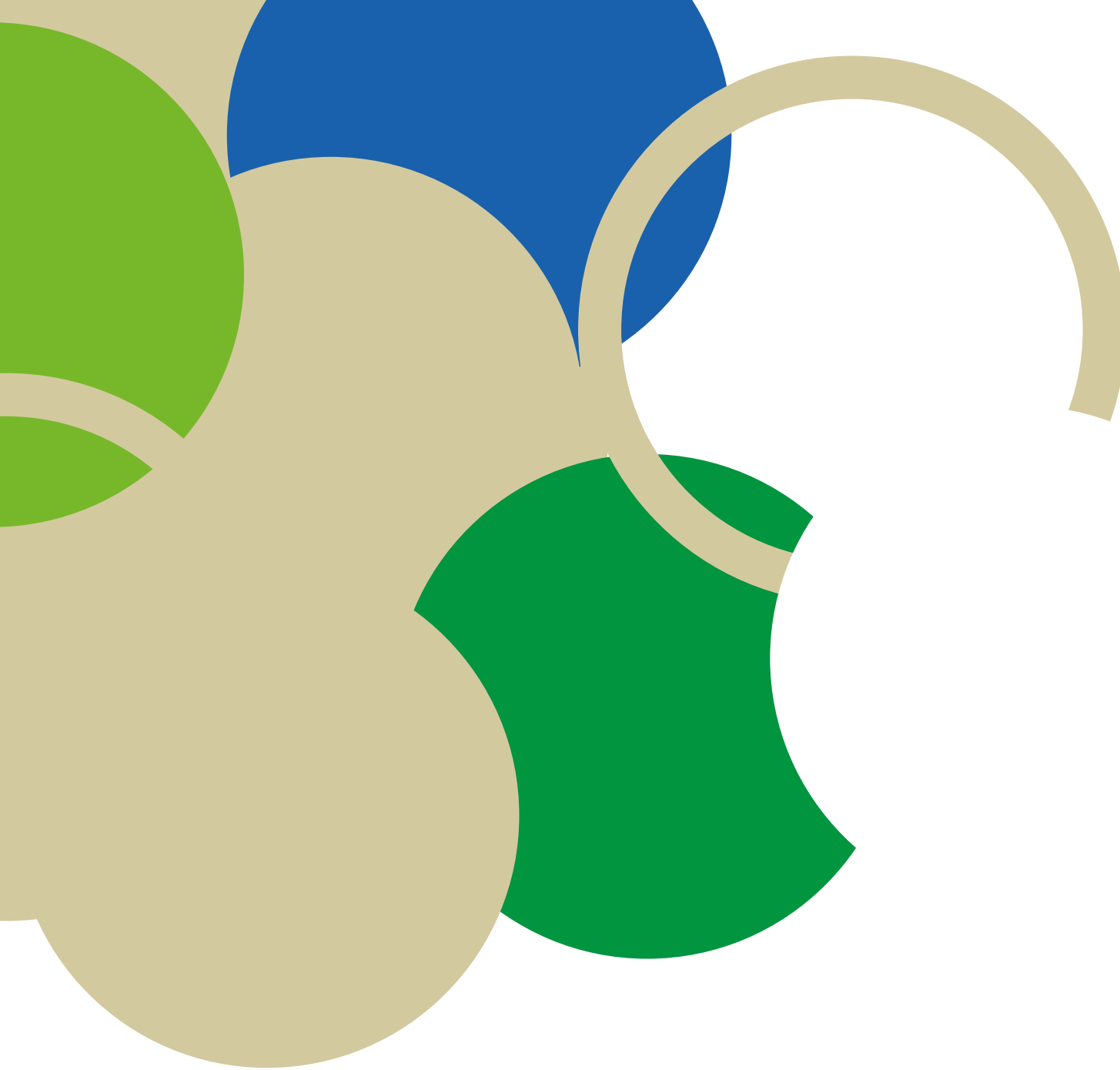
Robin Koster
Friso de Vor
Edwin van de Wiel

Gerealiseerd in opdracht van de Achterhoek Board

Achterhoek Monitor

Editie 2020

Voorwoord

Tot de Coronacrisis toesloeg, ging het goed met de Achterhoek. De regionale economie ontwikkelde zich relatief gunstig en de regio wordt gekenmerkt door een hechte samenleving. Die kracht zien we weerspiegeld in deze maanden van crisis. Onze gezondheid wordt aangetast door het virus en de beperkende maatregelen van lock down stellen naoberschap en gemeenschapszin op de proef. Cijfers laten zien dat de regionale economie zich desondanks relatief goed houdt. Het is een onmogelijk zware tijd voor de horeca en evenementensector. Maar dankzij een relatief sterke industrie en de onze dominante structuur van familiebedrijven toont de Achterhoek zich tot nog toe veerkrachtig in de economische effecten van de Coronacrisis.

Het zijn inzichten die voor velen zullen aansluiten bij het gevoel dat zij hebben bij de Achterhoek. Een beeld dat past bij de ervaring uit de eigen leefomgeving en het eigen bedrijf. Het zijn inzichten waarvan het belangrijk is om beter te weten hoe het precies zit, om de juiste keuzes te maken voor de toekomst. Keuzes over de strategie van de onderneming. Keuzes over samenwerking aan innovatie. Keuzes over hoe we met elkaar de Achterhoek de beste leefomgeving voor iedereen willen maken.

Met en is weten. Tot nog toe hebben we onze regionale samenwerking van ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden gebaseerd op losse rapportages en incidenteel beschikbare cijfers. Nu is het tijd voor een gestructureerde onderbouwing van wat we voor de Achterhoek kunnen betekenen. De thematafels, de Achterhoek Board en de Achterhoek Raad hebben een visie voor 2030 geformuleerd. We willen de gezondste regio zijn, we willen de technologische innovatie versnellen en op onze arbeidsmarkt moet opleiding van vakmensen beter aansluiten op de vraag bij bedrijven en zorginstellingen. Dan is het belangrijk om te weten hoe de economie, de samenleving en de arbeidsmarkt zich ontwikkeld.

Met trots presenteert de Achterhoek Board daarom de eerste Achterhoek Monitor. Een overzicht van betrouwbare en feitelijke informatie over de economie en het leven in de Achterhoek. Samengesteld in onze opdracht door een team van onafhankelijke onderzoekers. Begeleid door een stuurgroep van deskundigen die de wetenschappelijke kwaliteit en onafhankelijkheid van de duiding bewaken.

Met de Achterhoek Monitor beogen we een zinnige en bruikbare selectie van feiten en cijfers bijeen te brengen in een jaarpublicatie en continue raadpleegbaar dashboard. En voorzien van duiding waar we iets aan hebben. De monitor is geen beleidsevaluatie en geeft geen beoordeling van projecten of programma's die we ondernemen, maar beoogt daarvoor de data en informatie te geven.

Deze eerste editie geeft een goed beeld van de Achterhoek, maar laat ook zien op welke onderwerpen we nog indicatoren moeten ontwikkelen en data verzamelen. Bijvoorbeeld op het gebied van circulaire economie. Er volgen thematische monitors voor gezondheid en wonen die verdere verdieping geven en volgend jaar de tweede editie zullen verrijken. Het opwerpen van vragen naar meer informatie dragen bij aan het succes van een goede Achterhoek Monitor.

Namens de Achterhoek Board,

Willem Buunk,
voorzitter stuurgroep Achterhoek Monitor

Inhoud

Voorwoord	4	5. Thema's uitgelicht	76
Kengetallen Achterhoek 2020	8	5.1 Energietransitie	77
1. De staat van de Achterhoek	10	5.2 Mobiliteit & Bereikbaarheid	78
1.1 Sterke economie, hechte samenleving	11	5.3 Gezondste Regio	79
1.2 Trends en uitdagingen	12	6. Achterhoek en de Coronacrisis	80
1.3 De regio Achterhoek	14	6.1 Economische ontwikkeling in Coronatijd	81
2. Bedrijven & banen	18	6.2 Stand Achterhoekse arbeidsmarkt	88
2.1 Achterhoekse arbeidsmarkt	19	6.3 Impact op brede welvaart	93
2.2 Clusters in de Achterhoek	30	6.4 Op weg naar herstel	97
2.3 Waar de Achterhoekers werken	35	Colofon	101
2.4 Bruto regionaal product en arbeidsproductiviteit	44		
Inspiratie Kreis Borken	46		
3. Inwoners	50		
3.1 Bevolkingsdynamiek	51		
3.2 Huishoudens en wonen	57		
Inspiratie Regio Zwolle	61		
4. Brede welvaart	64		
4.1 Wat is brede welvaart?	65		
4.2 Brede welvaart in Nederland	66		
4.3 Brede welvaart in de regio	67		
Inspiratie Brainport Eindhoven	72		

Kengetallen Achterhoek 2020

23.600 bedrijven

Gevestigd in de Achterhoek in 2019.

- Achterhoek +2,5% groei t.o.v. 2018
- Nederland +4,7%

23.000 banen in de maakindustrie

In 2019 was met 23.000 arbeidsplaatsen de *maakindustrie* het grootste regionale cluster.

- Achterhoek +2,5% groei t.o.v. 2018
- Nederland +1,9%

262.800 inwoners

Telt de Achterhoek begin 2020.

- Achterhoek +0,01% groei t.o.v. 2019
- Nederland landelijk: +0,73%

114.000 huishoudens

Telde de Achterhoek begin 2020.

- Achterhoek +0,4% groei t.o.v. 2019
- Nederland +0,9%

3.700 Werklozen

Dat was 2,7% van de beroepsbevolking in 2019.

- Achterhoek 2,7%
- Nederland 3,4%

50 jaar en ouder: 47%

Bijna de helft van de Achterhoekers was begin 2020 50 jaar of ouder.

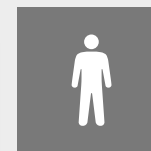
- Achterhoek 47%
- Nederland 40%

32% eenpersoons-huishoudens

Bijna een derde eenpersoons-huishoudens in de Achterhoek.

- Achterhoek 32%
- Nederland 39%

127.100 banen

Telde de Achterhoek in 2019.

- Achterhoek +3,4% groei t.o.v. 2018
- Nederland +2,5%

Hoge brede welvaart

De Achterhoek staat op de 4e positie in de brede welvaart-ranglijst van 40 Nederlandse regio's.

Regio Achterhoek bestaat uit de gemeenten Aalten, Berkelland, Bronckhorst, Doetinchem, Oost-Gelre, Oude IJsselstreek, Winterswijk.

1. De staat van de Achterhoek

In vogelvlucht

- Tussen 2018 en 2019 nam de werkgelegenheid in de Achterhoek met 3,4 procent toe, landelijk was de toename 2,5 procent.
- De maakindustrie maakt een sterke specialisatie door. De werkgelegenheid in grote subsectoren groeit, in kleine subsectoren neemt het af.
- Op 1 januari 2020 telt de Achterhoek 262.800 inwoners.
- Het inwoneraantal neemt de laatste vijf jaar toe.
- De Achterhoek heeft een hoge brede welvaart, waarmee het op de vierde positie staat in de ranglijst van 40 Nederlandse regio's.

1.1 Sterke economie, hechte samenleving

Deze eerste editie van de Achterhoek Monitor levert, op basis van tal van indicatoren, het beeld op van de Achterhoek als een regio die beschikt over een groeiende economie, een aantrekkelijk woon- en leefgebied en een gelukkige en tevreden bevolking.

De regionale economie kende de afgelopen jaren een gunstige ontwikkeling, tot aan het begin van de coronacrisis. Zo groeide de werkgelegenheid harder dan het landelijk gemiddelde. Het werkloosheidspeil kwam steeds lager te liggen. En de arbeidsproductiviteit steeg sneller dan in Nederland als geheel, maar ligt nog wel wat lager dan de landelijke productiviteit. Het leeuwendeel van de cijfers geeft aan dat de Achterhoek zich relatief goed heeft herpakt na de vorige economische en financiële crisis van de jaren 2008–2012. Het tempo van herstel in de Achterhoek lag in de eerste jaren na de crisis aanvankelijk wat lager dan het landelijk gemiddelde, maar vanaf 2015 zien we daar verandering in komen. Steeds meer onderdelen van de Achterhoekse economie groeiden bovengemiddeld, in vergelijking met Nederland, en bevinden zich inmiddels op pré-crisis niveau of zelfs daarboven. De Coronacrisis zet die ontwikkeling wereldwijd op zijn kop, maar we weten uit het verleden dat de Achterhoek veerkrachtig is.

Bijna driekwart van de Achterhoekse bedrijven is een familiebedrijf waarmee ze de ruggengraat van de regionale economie zijn, een aandeel dat aanzienlijk hoger ligt dan het landelijk gemiddelde. Deze veelal lokaal-gewortelde mkb-bedrijven zorgen voor stabiliteit en continuïteit. De Industrie is met een aandeel van bijna 20 procent in de totale werkgelegenheid, nog altijd de belangrijkste stuwende kracht van de Achterhoekse economie. Tegelijkertijd is er structureel iets aan het veranderen. De industriële werkgelegenheid neemt geleidelijk af, terwijl het aantal banen in dienstverlenende sectoren toeneemt. Onder andere in de Informatie- en communicatietechnologie, Zakelijke dienstverlening en de Culturele sector zijn er flink wat banen bijgekomen in de afgelopen jaren. Deze verschuiving – de 'verdienstelijking' van de economie – is een ontwikkeling die in het hele land plaatsvindt.

Verder valt op dat de bevolkingsomvang van de Achterhoek zich positief ontwikkelt. Na een jarenlange periode van bevolkingsafname, is er sinds 2015 een langzame kentering gaande en trekt het aantal inwoners voorzichtig aan. En dat het goed toeven is in de Achterhoek wordt onderstreept door het hoge niveau van de brede welvaart. Met andere woorden, de Achterhoek is een 'geluksregio' met een sterke economie. Een geluksregio, omdat de samengestelde indicator waarmee de brede welvaart kan worden gemeten, laat zien dat de Achterhoek van de 40 Nederlandse regio's op de vierde plek staat. De Achterhoek kenmerkt zich door een hechte samenleving waar sociale contacten en een

veilige en prettige woonomgeving hoog scoren. Daarentegen scoort de Achterhoek 'gemiddeld' op het aspect gezondheid. Het belang van dit aspect wordt onderstreept door de crisis waarin we ons momenteel begeven. In deze editie is een deel van een populatiemonitor opgenomen, die in 2021 verder uitgewerkt zal worden, zodat de ontwikkelingen die van invloed zijn op een positieve gezondheid, de kosten en de kwaliteit van de zorg gevolgd kunnen worden.

Een gezonde woningmarkt draagt bij aan een prettig woon- en leefklimaat in de Achterhoek. We constateren dat de woningmarkt onder toenemende druk staat. In 2019 zijn er in de Achterhoek per saldo duidelijk meer woningen toegevoegd dan de 350 woningen per jaar volgens de meest actuele provinciale prognose (Primos Prognose 2019, Gelderse Variant). De huidige groei komt onder andere doordat jongeren tot 30 jaar in afnemende mate de regio verlaten, maar ook door meer instroom van 45-plussers. Voor dit belangrijke thema wordt in 2021 een verdiepende Woon- en vastgoedmonitor gelanceerd, zodat actualiteiten en trends over de regionale woningmarkt beter gevolgd kunnen worden.

1.2 Trends en uitdagingen

Deze eerste monitor laat een aantal opvallende resultaten voor de Achterhoek zien. De vraag is wat hun uitwerking is voor de toekomst van de regio. Tevens is de vraag of deze typisch Achterhoekse punten in de komende jaren beleidsaandacht dienen te krijgen en/of of ze te beïnvloeden zijn met regionaal of lokaal beleid. We lichten een aantal trends en uitdagingen uit.

Achterhoekse industrie specialiseert

De werkgelegenheid in de consumentendiensten zal in de komende jaren groeien. Deze trend is niet alleen in de Achterhoek zichtbaar, maar ook in Nederland en de gehele westerse wereld. Naast deze algemene trend is de specialisatie van de industrie karakteristiek voor de Achterhoek. De grote industriële sectoren Machinebouw en Voedingsmiddelen laten een groei van de werkgelegenheid zien, de meeste andere sectoren een daling. Deze twee grote Achterhoekse sectoren ontwikkelen zich atypisch, want de Nederlandse industrie laat al decennialang een uitstoot van banen zien als gevolg van automatisering en robotisering. Op zich een mooie ontwikkeling: succesvolle industriële bedrijven kunnen als boegbeeld dienen voor de trots van de Achterhoek. Maar zorgt deze industriële specialisatie ook niet voor kwetsbaarheid? Wordt de Achterhoekse economie door de dominantie van twee industriële sectoren niet te eenzijdig? Zou de Achterhoek niet meer moeten inzetten op industriële diversiteit?

Arbeidsproductiviteit in de Achterhoek laag

Het Achterhoekse arbeidsethos is hoog maar de arbeidsproductiviteit van de Achterhoekse industrie en landbouw ligt 10 procent lager dan in de rest van Nederland. Dat wil niet zeggen dat er in de regio niet hard gewerkt wordt. Wel geeft het aan dat er per werknemer minder waarde wordt geproduceerd. Of omgekeerd gezegd: er wordt met meer handjes aan een product gewerkt dan gemiddeld in Nederland. De sectoren Informatie- en communicatietechnologie en Zakelijke diensten zijn in de Achterhoek nog minder sterk vertegenwoordigd. De werkgelegenheid bestaat, gezien de relatieve lage arbeidsproductiviteit, veelal uit uitvoerende capaciteit. De landbouw en industrie hebben de afgelopen periode werkgelegenheid uitgestoten, maar is dat genoeg? Prijst de Achterhoek zich niet uit de markt door deze gemiddeld lagere arbeidsproductiviteit? Nederlandse en daarmee ook de Achterhoekse arbeid wordt steeds duurder. In een tijd van informatisering en robotisering is de kans groot dat routinematige en arbeidsintensieve werkzaamheden vervallen. Liggen er kansen voor bedrijven om productie terug te halen uit andere landen (reshoring) waar de kosten voor arbeid lager liggen, maar de communicatielijnen ook langer zijn? In welke sectoren zou de Achterhoek moeten investeren?

Achterhoeker werkt dichtbij

De Achterhoeker reist per dag gemiddeld 8 kilometer naar zijn werk. Voor Nederlandse begrippen is dat weinig, de doorsnee werknemer in ons land woont op 23 kilometer van zijn of haar werk. Overigens wordt bij het berekenen van de woon-werkafstand alleen de afstand tot de standplaats berekend. Zo rijdt een bouwvakker in deze statistiek elke dag naar de werf van de aannemer in plaats van vele kilometers naar de bouwplaats. Er is momenteel voor Achterhoekers ook geen noodzaak om werk verder weg te zoeken. De werkloosheid is immers laag. Maar beperkt deze korte afstand tot het werk niet onbewust de ontplooiingskansen? Immers het aantal beschikbare banen is binnen een beperkte straal rondom de woning altijd kleiner dan in een grotere straal. Hebben we voldoende oog voor mobiliteit op de arbeidsmarkt, van werk naar werk? Hoe zorgen we ervoor dat werknemers hun ontplooiingskansen pakken op de eigen werkvloer of oog hebben voor ontplooiing elders in de Achterhoek.

Plek voor nieuwe Achterhoekers

De Achterhoekse bevolking groeit licht, vooral door migratie. Dit is op zich gunstig voor de vitaliteit van samenleving en de behoefte aan mensen op de regionale arbeidsmarkt, maar betekent ook een verdere druk op de woningmarkt. Net als elders in Nederland worden ook Achterhoekse huishoudens kleiner, waardoor ook voor de huidige bevolking meer woningen nodig zijn. Wie zijn deze nieuwkomers?

Jonge ondernemers, vroeg-gepensioneerden, gezinnen met kinderen? Kiezen meer nieuwkomers in de regio voor het prettige woonmilieu van de Achterhoek? Dat is geen gekke gedachte: de brede welvaart in de Achterhoek is immers hoog. Of hebben de nieuwkomers net een baan gevonden in de Achterhoek en zoeken ze daarom woonruimte? Daarnaast vraagt een toenemende groep arbeidsmigranten passende huisvesting. Kunnen deze migranten tekorten op de arbeidsmarkt invullen? Of zijn het alleen maar concurrenten op de woningmarkt voor de huidige Achterhoekers? Wat betekent dit voor de bouwopgave?

Leren van de Duitse bureu

In deze eerste editie van de Achterhoek Monitor hebben we ter inspiratie naar een paar andere regio's gekeken. Eén daarvan is Kreis Borken: de onbekende buur. Kreis Borken blijkt veel overeenkomsten te hebben met de Achterhoek. Zo is de bevolkingsdichtheid vrijwel gelijk en is het een sterke industrieregio. Toch zijn er ook opvallende verschillen. In de Kreis woont een relatief jonge bevolking en is de werkgelegenheid in de industrie flink gegroeid. De Achterhoek kent daarentegen een relatief oudere bevolking, terwijl de industriële werkgelegenheid in de regio juist is gedaald. Hoe krijgen ze dat voor elkaar daar aan de overkant van de grens? Wat kunnen we leren van Kreis Borken? Is het tijd om wat vaker over de grens te kijken?

Impact van COVID-19

Uit actuele cijfers over de Achterhoekse economie en arbeidsmarkt blijkt dat de regio tot eind november 2020 minder hard getroffen is door de crisis dan Nederland als geheel. Een raming van het Achterhoekse werkloosheidspercentage voor 2021 komt uit tussen de 4,9 en 5,7 procent. Voor Nederland is 6,1 procent berekend. Uit een analyse van het herstel van de Achterhoek na de vorige crisis kwam naar voren dat de Achterhoek minder last had van de economische gevolgen, maar ook dat het herstel na de crisis langer duurde. Blijft de Achterhoek nu ook de gevolgen van de crisis langer voelen?

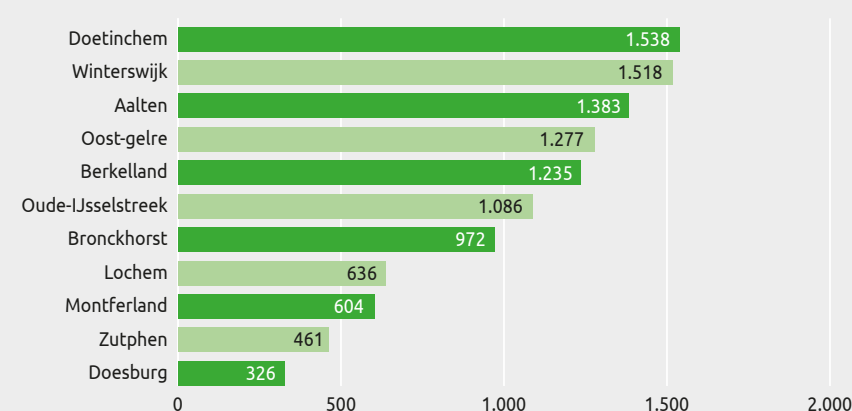
1.3 De regio Achterhoek

De Achterhoek heeft een sterke eigen identiteit. Voor de meeste Achterhoekers is het duidelijk of ze tot de streek behoren of niet. En sinds de introductie in 2018 kunnen we nu ook stellen: daar waar de vlag hangt is het Achterhoek. Maar elke regio kent zijn grenskwesties. De grens met Twente is redelijk duidelijk, de grens met de Liemers wordt meestal minder scherp getrokken. Graafschap Zutphen en de Achterhoek worden soms als een geheel gezien, maar cultuur-historisch en bestuurlijk wordt er onderscheid gemaakt.

Achterhoekers doen er meestal niet zo moeilijk over. Het zijn geen scherpslijpers. Iedereen die zich Achterhoeker voelt mag zich tot de regio rekenen. Voor deze monitor is het nodig

ergens een grens te trekken. Deze monitor kijkt naar het gebied van de bestuurlijke samenwerking met ondernemers, maatschappelijke organisaties en gemeenten van de 8RHK ambassadeurs en de Achterhoek Board. Dit is een regio die het grondgebied omvat van de gemeenten Aalten, Berkelland, Bronckhorst, Doetinchem, Oost Gelre, Oude IJsselstreek en Winterswijk. Overigens is dit geen landelijk gehanteerde indeling bij instanties als CBS, UWV, Kamer van Koophandel. Deze instellingen presenteren dan ook nooit cijfers en statistieken voor deze gemeenten gezamenlijk. In deze monitor gebeurt dat wel, de cijfers van de zeven gemeenten worden zoveel mogelijk gebundeld. Natuurlijk bestaat de Achterhoek al eeuwen (de Achterhoek komt nota bene al voor in geschriften uit het laatste decennium van de 8e eeuw). Daarom is in deze monitor ook een stuk recente geschiedenis meegenomen. De meeste kengetallen zijn opgenomen vanaf 2007. Daardoor kunnen we de ontwikkeling van de Achterhoek volgen van vlak voor, tijdens en na de financiële en economische crisis van de jaren 2008–2012; een betrekkelijk lange periode die wordt gekenmerkt door economische neergang en groei.

Figuur 1 Welke gemeenten behoren volgens u bij de Achterhoek?

Er zijn dus veel afbakeningen van 'de Achterhoek' (zie de kaarten). Zo zijn er tal van meer functionele begrenzingen, zoals voor economie, gezondheid, arbeidsmarkt en toerisme. Afhankelijk van de gekozen indeling telt de regio zeven, acht, negen of nog wel meer gemeenten. Soms horen bijvoorbeeld de gemeenten Lochem, Montferland en Zutphen tot de Achterhoek. In een enkel geval hoort zelfs de gemeente Brummen – aan de andere kant van de IJssel – tot de Achterhoek. Uit het panelonderzoek (juni, 2020)¹ naar identiteit, bleek ook dat er verschillende beelden zijn over welke gemeenten tot de Achterhoek behoren.

¹ Regio Achterhoek heeft een inwonerspanel met bijna 5.000 deelnemers: www.achterhoekspreekt.nl

Uit hetzelfde panelonderzoek blijkt dat 42 procent zich meer Achterhoeker dan Nederlander voelt. Voor deze monitor vormen de eerdergenoemde zeven gemeenten de basis, tenzij anders vermeld presenteren wij de cijfers over het gebied van deze gemeenten. Soms zijn de data niet beschikbaar op gemeentelijk niveau en ontkomen we er niet aan andere regionale data te presenteren. In de kaarten is aangegeven om welke gemeenten het dan gaat.

Kaart 1 De Achterhoek in historisch perspectief/ Gebied Achterhoek Toerisme

Kaart 2 De gemeenten van Regio Achterhoek

Kaart 3 De gemeenten van COROP-regio Achterhoek

Kaart 4 De gemeenten van de Arbeidsmarktregio Achterhoek

Achterhoekse vlag versterkt identiteit

Sinds 2018 heeft de Achterhoek een eigen vlag – ontworpen door Paul Heutinck – en 67 procent van de inwoners vindt dat de Achterhoekse vlag de identiteit heeft versterkt.

Bron: Onderzoeksrapport inwonerspanel Achterhoek Spreekt, juni 2020

2. Bedrijven & banen

In vogelvlucht

- Tussen 2018 en 2019 nam de werkgelegenheid in de Achterhoek met 3,4 procent toe, landelijk was de toename 2,5 procent.
- Landbouw, industrie en bouw laten een afnemende werkgelegenheid zien.
- De werkgelegenheid in de dienstensector nam toe.
- Ruim 135.400 Achterhoekers werken, dit is 68,4 procent van alle 15-74-jarigen. In Nederland is dit 68,8 procent.
- De Achterhoekse werkloosheid bedroeg in 2019 2,7 procent, dit zijn zo'n 3.700 personen. Het Nederlands gemiddelde is 3,4 procent.
- De krapte op Achterhoekse arbeidsmarkt neemt af.
- Veel openstaande vacatures in de techniek.
- De maakindustrie maakt een sterke specialisatie door. De werkgelegenheid in grote subsectoren groeit, in kleine subsectoren neemt het af.
- Familiebedrijven vormen een belangrijk fundament van de regionale economie.
- Het Achterhoekse bruto regionaal product per inwoner stijgt meer dan in Nederland, maar is wel lager dan het Nederlandse gemiddelde.

2.1 Achterhoekse arbeidsmarkt

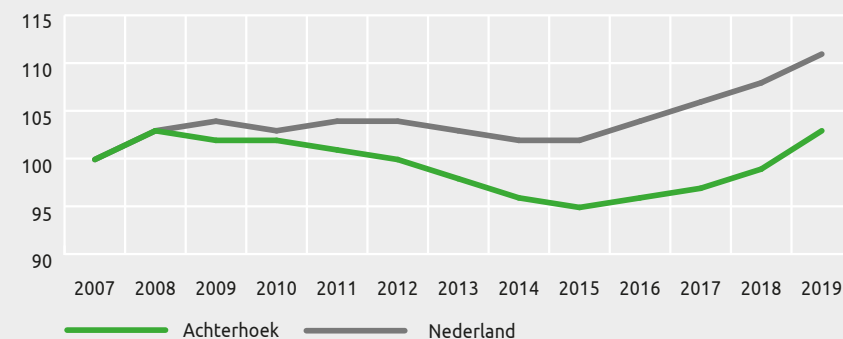
De vraag naar arbeid bekijken we aan de hand ontwikkelingen in aantal banen en vacatures. Cijfers over de beroepsbevolking en arbeidsdeelname geven ons een indruk van het regionale arbeidsaanbod. En in hoeverre er sprake is van mismatches op de arbeidsmarkt is terug te zien in de werkloosheid en de schaarste-beroepen.

Laatste jaren toename werkgelegenheid

In 2019 werkten 127.100 personen in de Achterhoek, 4.200 meer dan in 2018. Het aantal werkzame personen steeg in de Achterhoek met 3,4 procent tegenover 2,5 procent landelijk.

Als we verder terugkijken, dan zien we dat de Achterhoekse economie meer is geraakt door de financieel-economische crisis tussen 2008 en 2012, dan de Nederlandse economie als geheel. Waar de Nederlandse werkgelegenheid, uitgedrukt in werkzame personen, tussen 2007 en 2014 min of meer stabiel bleef, daalde deze in de Achterhoek met 5 procent. Vanaf 2015 neemt de werkgelegenheid in zowel de Achterhoek als Nederland weer toe. Daarbij loopt de groei van het aantal banen in de Achterhoek in de pas met die van Nederland. Beide laten een toename zien van 8 procent.

Figuur 2 Ontwikkeling werkzame personen in Regio Achterhoek en Nederland, 2007-2019 (index 2007 = 100)

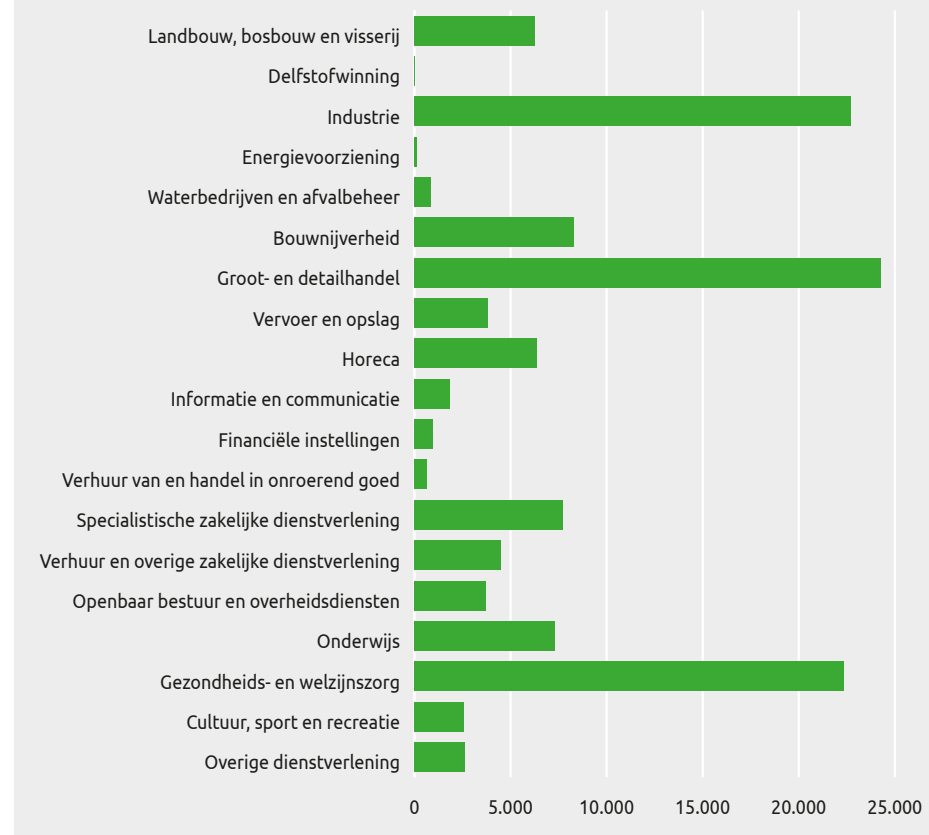

Bron: PWE², 2020. Bewerking: Team Moventem

² PWE is afkorting van Provinciale Werkgelegenheidsenquête.

Drie sectoren nemen in 2019 bijna 55 procent van de werkgelegenheid voor hun rekening, namelijk Gezondheids- en welzijnszorg (22.350, 17,6 procent), Industrie (22.700, 17,9 procent) en Handel (24.250, 19,1 procent). Vijf sectoren tellen elk 5 à 6 procent van de werkgelegenheid. Dit zijn Bouwnijverheid (8.300, 6,5 procent), Advisering, onderzoek en dergelijke (7.750, 6,1 procent), Onderwijs (7.300, 5,8 procent), Horeca (6.400, 5,0 procent) en Landbouw (6.300, 4,9 procent).

Figuur 3 Aantal werkzame personen in de Regio Achterhoek, 2019

Bron: PWE, 2020. Bewerking: Team Moventem

Amphion Theater van het Jaar

Sinds 2010 wordt tijdens de Theaterbeurs van de Vereniging Vrije Theater Producenten (VVTP) de 'Theater van het Jaarprijs' uitgereikt aan het theater dat volgens de leden het beste scoort op een aantal criteria.

Schouwburg Amphion in Doetinchem heeft deze prijs al vier keer toegekend gekregen (2012, 2016, 2017 en 2019) in de categorie 'grote theaters'.

Alle theaters worden beoordeeld op het functioneren van de afdeling publiciteit, financiën, techniek, maar ook op meer subjectieve criteria als gastvrijheid en betrokkenheid bij de bespelers en het theatervak.

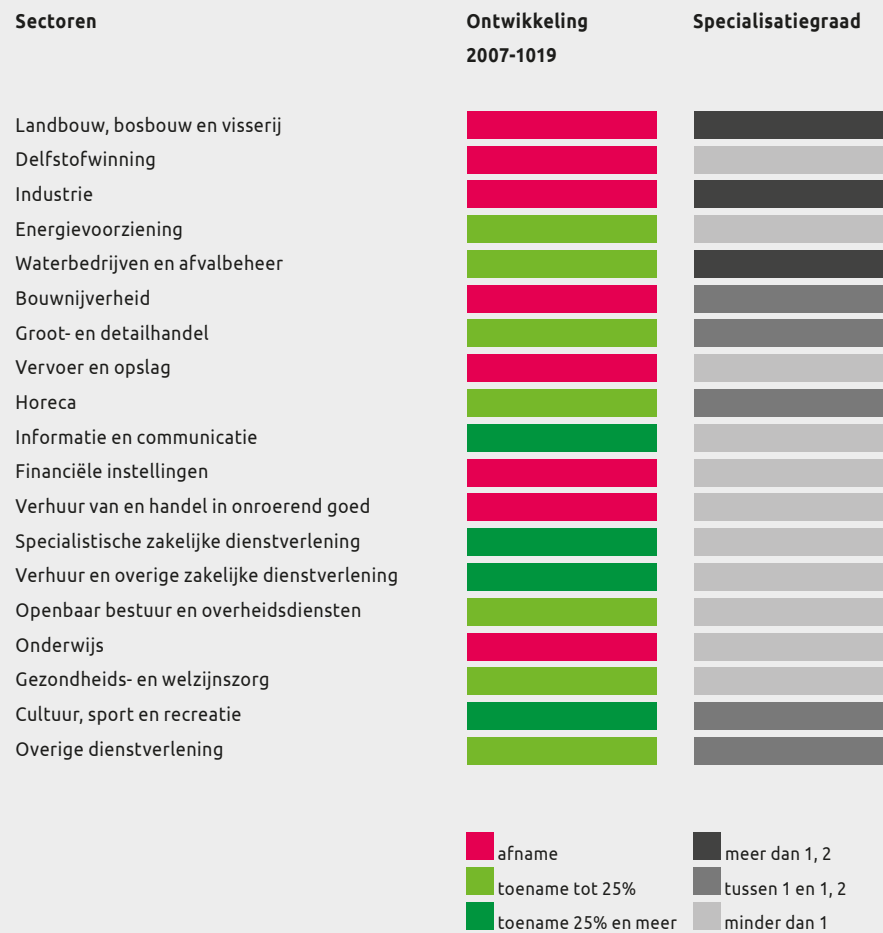
VVTP-leden kijken daarnaast naar de functionaliteit en uitstraling van bijvoorbeeld de website van het theater en het gebouw, de kwaliteit van de gastenontvangst en klantvriendelijkheid.

Bron: www.vvtp.com

Werkgelegenheid Achterhoek vershift van kleur

Naar type werkgelegenheid gerekend is de Achterhoek de afgelopen periode van kleur verschoten: minder landbouwgerelateerde- en industriële werkgelegenheid en meer personen werkzaam in de diensten. Deze verschuiving – de ‘verdienstelijing’ van de economie – is in het hele land te zien.

Figuur 4 Ontwikkeling werkgelegenheid 2007–2019 en specialisatiegraad 2019 in Regio Achterhoek

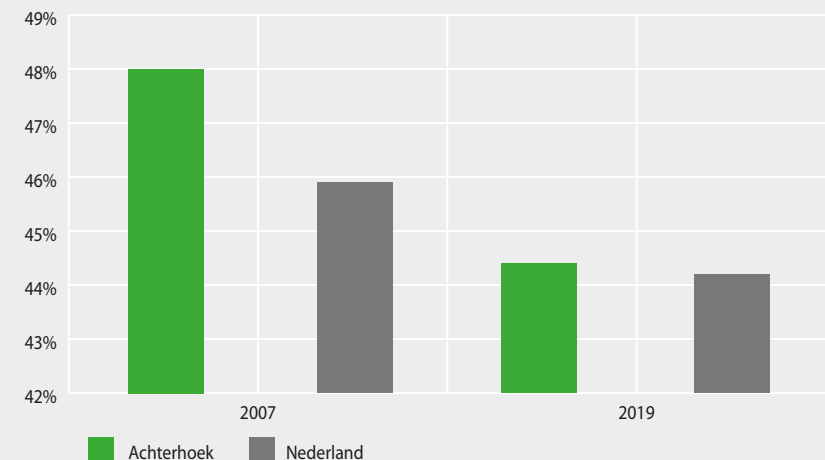
Bron: PWE, 2020. Bewerking: Team Moventem

Ook Vervoer en opslag, Financiële instellingen, Verhuur en handel van onroerend goed en het onderwijs, hebben een daling van de werkgelegenheid laten zien. Daarentegen laten de sectoren ICT, Zakelijke dienstverlening en de cultuurbranche, in de Achterhoek een toename van de werkgelegenheid zien van minimaal 35 procent. Het gaat hier wel om kleinere sectoren. Gezamenlijk nemen deze 13 procent van de werkgelegenheid voor hun rekening, terwijl de eerdergenoemde sectoren landbouw en industrie ruim 24 procent van de Achterhoekse werkgelegenheid tellen.

De specialisatiegraad drukt de relatieve positie van elke sector in de Achterhoek uit ten opzichte van de Nederlandse economie. Een specialisatiegraad hoger dan 1 zegt dat de betreffende sector relatief oververtegenwoordigd is, ofwel de sector telt in vergelijking met Nederland een bovengemiddeld aantal werkzame personen.

De Achterhoek kent een economische specialisatie in de agrarische en industriële sector. Relatief veel werkzame personen werken in deze sectoren. Zo was in 2019 18 procent van het totaal aantal arbeidsplaatsen in de Achterhoek te vinden in de Industrie. In Nederland lag dit aandeel op 11 procent. En de Landbouw telt 60 procent meer werkzame personen dan gemiddeld in Nederland. Opvallend: ook de kleine sector Drinkwaterbedrijven kent in de Achterhoek relatief veel werkgelegenheid.

Figuur 5 Aandeel werkzame personen stuwende werkgelegenheid, Regio Achterhoek en Nederland, 2007 en 2019

Bron: Lisa, 2020. Bewerking Team Moventem

Meer consumentverzorgende diensten

Het van kleur verschieten van de Achterhoekse werkgelegenheid blijkt ook als deze verdeeld wordt naar productie van goederen en diensten, en consumentverzorgende activiteiten. Stuwende en verzorgende werkgelegenheid wordt deze tweedeling ook wel genoemd.

Elders in deze jaarpublicatie is opgemerkt dat de Achterhoekse economie in de periode 2007 - 2019 meer op de Nederlandse is gaan lijken. Dat zien we eveneens terug in het aandeel stuwende werkgelegenheid in de Achterhoek. Dit aandeel is afgenomen van 48 procent in 2007 naar 44,4 procent in 2019, een afname van 3,6 procentpunt. In Nederland was deze afname 1,7 procentpunt. Door deze versnelde daling van de Achterhoekse stuwende werkgelegenheid ligt dit aandeel nog slechts 0,2 procentpunten hoger dan in Nederland. Zowel Nederland als de Achterhoek wordt daarmee in toenemende mate een consumentdiensteneconomie.

Figuur 6 Aantal personen naar arbeidsmarktpositie Regio Achterhoek, 2019

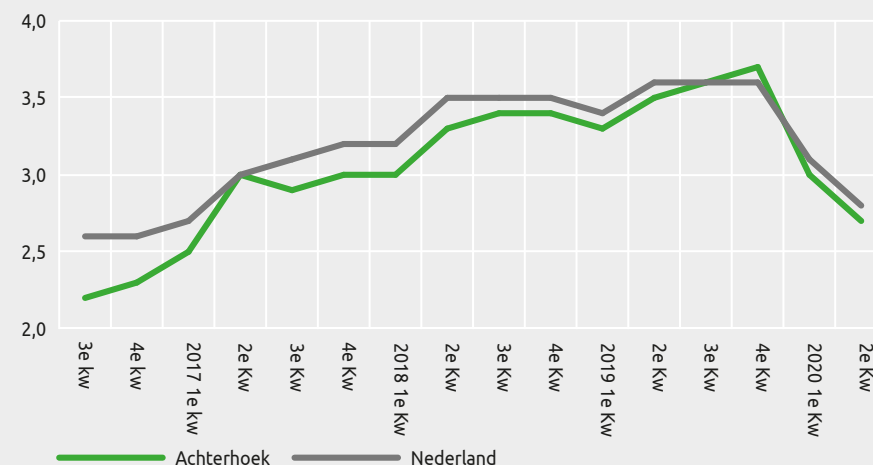
Bron: CBS, 2020. Bewerking: Team Moventem

Lage werkloosheid, maar ook een lagere arbeidsdeelname

Van de groep 15 tot en met 74-jarigen woonachtig in de Achterhoek heeft 68,4 procent een betaalde baan, dit zijn ruim 135.400 Achterhoekers. Dit is de werkende beroepsbevolking. Voor Nederland bedraagt het aandeel werkenden 68,8 procent. Ten opzichte van 2007 is de netto participatiegraad in de Achterhoek gestegen met 1,4 procentpunt, terwijl die in Nederland met 0,7 procentpunt daalde.

Van de Achterhoekse beroepsbevolking was in 2019 2,7 procent werkloos, wat overeenkomt met zo'n 3.700 personen. De werkloosheid in de Achterhoek is beduidend lager dan in Nederland als geheel (3,4 procent).

Figuur 7 Spanningsindicator Arbeidsmarktregio Achterhoek en Nederland, 2017-2020, 2e kwartaal

Bron: UWV, 2020. Bewerking: Team Moventem

Afnemende krapte op Achterhoekse arbeidsmarkt

De spanningsindicator is een maat die de krapte (spanning) op de arbeidsmarkt weergeeft. Een lage spanning betekent dat het voor werkgevers makkelijk is om een vacature te vervullen. Het aantal kortdurend werklozen (<6 maanden) met een passende opleiding is dan groter dan het aantal vacatures. Een hoge spanning betekent dat kortdurend werklozen bij wijze van spreken de banen voor het uitzoeken hebben. Als de spanningsindicator 1 is, dan is de arbeidsmarkt in evenwicht.

Een arbeidsmarktspanning tussen 0,25 en 0,67 wordt als ruim getypeerd, tussen 0,67 en 1,5 als gemiddeld en tussen 1,5 en 4,0 als krap. Minder dan 0,25 betekent zeer ruim, meer dan 4,0 zeer krap.

De afgelopen kwartalen is de krapte op de arbeidsmarkt in zowel de Achterhoek als Nederland afgenomen. Dit is natuurlijk het gevolg van de Coronacrisis. Werkgevers werden gedwongen aflopende contracten niet te verlengen en de flexibele schil af te bouwen. Daardoor is het aantal werklozen toegenomen en het aantal openstaande vacatures afgenomen. De spanningsindicator is voor Nederland met 0,9 punten afgenomen en in de Achterhoek met 1,0 punt. De recente spanning is daarmee vergelijkbaar met de spanning van medio 2017. We beschouwen de impact van de Coronacrisis in een apart hoofdstuk.

De Nederlandse en Achterhoekse arbeidsmarkt is tot de aanvang van de Coronacrisis al een aantal jaren krap te noemen. De krapte is tussen begin 2017 en eind 2019 toegenomen. Voor Nederland met 1,0 punt en voor de Achterhoek met 1,6 punt. Voor Achterhoekse werkgevers is het in deze periode moeilijker geworden om vacatures te vervullen, dan voor hun collega's elders in Nederland.

Tabel 1 Spanning naar beroepsklasse Arbeidsmarktregio Achterhoek en Nederland, 2e kwartaal 2020

Beroepsklasse	Typering	
	Achterhoek	Nederland
Agrarische beroepen	Krap	Gemiddeld
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	Gemiddeld	Gemiddeld
Commerciële beroepen	Gemiddeld	Gemiddeld
Creatieve en taalkundige beroepen	nb	Zeër ruim
Dienstverlenende beroepen	Gemiddeld	Gemiddeld
ICT beroepen	Krap	Krap
Managers	Ruim	Gemiddeld
Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	Gemiddeld	Gemiddeld
Pedagogische beroepen	Gemiddeld	Gemiddeld
Technische beroepen	Gemiddeld	Krap
Transport en logistiek beroepen	Gemiddeld	Gemiddeld
Zorg en welzijn beroepen	Gemiddeld	Gemiddeld

Bron: UWV, 2020. Bewerking: Team Moventem

Talententuin Achterhoek

Ieder jaar wordt dit event georganiseerd om jongeren in contact en verbinding te brengen met Achterhoekse werkgevers voor stages en startersfuncties. Er komen meer dan duizend bezoekers op af. Matches worden terplekke gemaakt, maar ook in de jaren daarna heeft het event impact. Ongeveer 1 op de 5 geregistreeerde bezoekers is werkzaam (geweest) bij één van de deelnemende bedrijven aan de Talententuin. Elk bedrijf dat meedoet heeft uiteindelijk één of meerdere stagiairs en/of medewerkers aangetrokken die een bezoek hebben gebracht aan de Talententuin. In 2020 is er in plaats van één dag een week lang gewerkt aan matches via een online-ontmoetingsplek.

De Talententuin wordt jaarlijks georganiseerd door Achterhoek Werkt in samenwerking met strategische Achterhoekse partners. Afgelopen jaren waren o.a. de Rabobank, het Graafschap College, CIVON, 8RHK ambassadeurs en SmartHub betrokken bij het evenement.

Schaarsteberoepen in de Achterhoek

Natuurlijk verschilt de krapte per beroepsklasse. In het tweede kwartaal van 2020 kent de Achterhoek twee beroepsklassen met een krappe arbeidsmarkt: agrarische beroepen en ICT-beroepen. Daarentegen is de arbeidsmarkt voor managers ruim.

Tabel 2 Schaarsteberoepen Arbeidsmarktregio Achterhoek, 2e kwartaal 2020

Beroepsgroep	Typering	Spanning
Krappe beroepen		
Metaalbewerkers en constructiewerkers	krap	4,0
Elektriciens en elektronicamonteurs	krap	3,0
Hoveniers, tuinders en kwekers	krap	2,9
Docenten algemene vakken secundair onderwijs	krap	2,7
Accountants	krap	2,6
Schoonmakers	krap	2,4
Automonteurs	krap	2,3
Lassers en plaatwerkers	krap	2,1
Sportinstructeurs	krap	1,8
Verzorgenden	krap	1,8
Technici bouwkunde en natuur	krap	1,7
Meubelmakers, kleermakers en stoffeerders	krap	1,5
Zeer krappe beroepen		
Machinemonteurs	zeer krap	8,8
Verpleegkundigen (mbo)	zeer krap	5,7
Ingenieurs (geen elektrotechniek)	zeer krap	5,2
Gespecialiseerd verpleegkundigen	zeer krap	4,9
Software- en applicatieontwikkelaars	zeer krap	4,9
Bouwarbeiders afbouw	zeer krap	4,9
Productieleiders industrie en bouw	zeer krap	4,8
Boekhouders	zeer krap	4,4
Transportplanners en logistiek medewerkers	zeer krap	4,2
Loodgieters en pijpfitters	zeer krap	4,1

Bron: UWV, 2020. Bewerking: Team Moventem

Ten opzichte van de Nederlandse arbeidsmarkt is de arbeidsmarkt voor agrarische Dit betekent dat relatief veel kortwerkløze managers kunnen solliciteren op een beperkt aantal vacatures. De overige beroepsklassen kennen een gemiddelde krapte. In vergelijking met de Achterhoekse arbeidsmarkt voor technische beroepen is deze in Nederland krappere.

Binnen de beroepsklassen die worden onderscheiden kunnen grote verschillen per beroepsgroep optreden. Zo is voor technische beroepen (beroepen die hoofdzakelijk vallen onder de auto-, elektro- en installatietechniek) de krapte gemiddeld, maar zijn vacatures voor machinemonteurs moeilijker te vervullen. Tegen negen vacatures staat slechts één kortdurig werkloze machinemoniteur.

Medio 2020 telt de Achterhoek twaalf beroepsgroepen met een krappe typering en tien beroepen met een zeer krappe typering. Eind 2019 waren dat er nog respectievelijk negen-tien en vierentwintig. Het aantal beroepsgroepen met een zeer krappe typering is dus afgenomen. Zo bestonden eind 2019 in de Achterhoek voor verpleegkundigen (mbo-opgeleid) dertig vacatures open op één kortdurig werkloze mbo-verpleegkundige. Ter vergelijking in Nederland stonden zeven vacatures open op één kortdurig werkloze. Medio 2020 zijn er in de Achterhoek nog maar zes vacatures voor verpleegkundigen (mbo-opgeleid) op één kortdurig werkloze.

Veel openstaande vacatures in de techniek

Aan het einde van het tweede kwartaal van 2020 hadden bedrijven en instellingen in de Achterhoek zo'n 2.300 vacatures openstaan. Dit is circa 1.400 minder dan eind 2019 en 300 minder dan aan het einde van het eerste kwartaal van 2020. De daling van het aantal vacatures heeft dus met name aan het begin van de Coronacrisis plaatsgevonden.

De cijfers die het UWV per kwartaal presenteert zijn afgerond op honderdtallen. Nul betekent hier minder dan 50 vacatures. De technische beroepen (700) en de bedrijfseconomische en administratieve beroepen (400) tellen de meeste openstaande vacatures. Beroepen in Zorg & welzijn en beroepen in Transport & logistiek tellen elk zo rond de 300 openstaande vacatures.

Tabel 3 Aantal openstaande vacatures Arbeidsmarktregio Achterhoek, einde 2e kwartaal 2020

Beroepsklasse	Aantal	%
Agrarische beroepen	0	0%
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	400	17%
Commerciële beroepen	200	9%
Creatieve en taalkundige beroepen	0	0%
Dienstverlenende beroepen	200	9%
Ict beroepen	100	4%
Managers	100	4%
Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	0	0%
Pedagogische beroepen	100	4%
Technische beroepen	700	30%
Zorg en welzijn beroepen	300	13%
Transport en logistiek beroepen	300	13%
Totaal	2.300	100%

Bron: UWV, 2020. Bewerking: Team Moventem

2.2 Clusters in de Achterhoek

Met het zogeheten topsectorenbeleid wil de Nederlandse regering innovaties stimuleren in sectoren die cruciaal zijn voor onze economie en werkgelegenheid. Naar analogie met het nationale topsectorenbeleid heeft Provincie Gelderland voor het grondgebied van de provincie, waar de Achterhoek ook toe behoort, acht regio-specifieke clusters van sectoren benoemd, die als sterk en kansrijk gezien worden. Het gaat om de clusters Agro-complex, Creatieve industrie, Energie & milieutechnologie (EMT), Food, Health/medisch, Maakindustrie, Transport & logistiek en Vrijtijdseconomie.³

Helpt van de clusters groeit bovengemiddeld

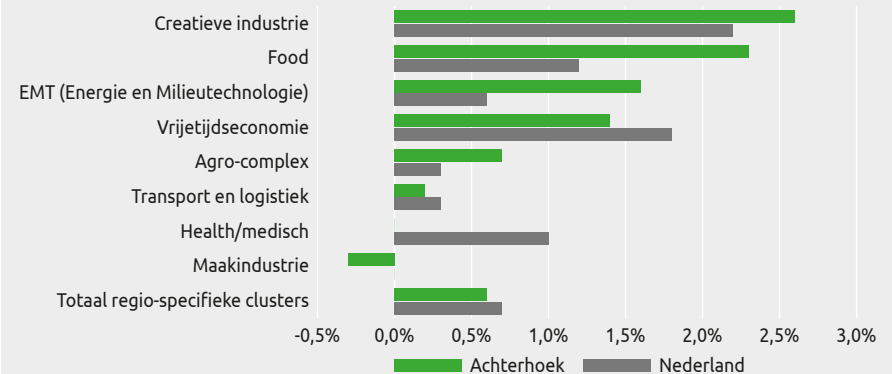
Wanneer de regio-specifieke clusterindeling wordt toegepast op de Achterhoekse werkgelegenheid, dan zien we dat in vier van de acht clusters de groei, tussen 2009 en 2019, het landelijk gemiddelde overtreft. Het zijn met name de Creatieve industrie, Food en EMT die bovengemiddelde groeicijfers laten zien. Een cluster dat relatief sterk achterblijft in groei ten opzichte van Nederland is Health/medisch. Ook het aantal banen in de

³ Voor meer details over de samenstelling van de clusters verwijzen we naar de definities 'Top- en aandachtsectoren Statistisch Zakboek Gelderland'.

Vrijtijdseconomie is gemiddeld genomen aanzienlijk gegroeid, maar blijft achter bij de ontwikkeling van dit cluster op landelijk niveau. In het cluster Maakindustrie was daarentegen sprake van een afname van het aantal banen in de Achterhoek tussen 2009 en 2019. Jaarlijks is het aantal banen in de Maakindustrie met gemiddeld 0,3 procent gedaald, terwijl op landelijk niveau het aantal banen in dit cluster nagenoeg gelijk is gebleven.

In de periode 2009–2019 groeide in de Achterhoek het totaal aantal banen die zijn ingedeeld in regio-specifieke clusters, met gemiddeld 0,6 procent per jaar. Dat is slechts 0,1 procentpunt minder dan de landelijke groei van de clusters in dezelfde periode.

Figuur 8 Ontwikkeling gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheid per cluster Regio Achterhoek, 2007–2019*

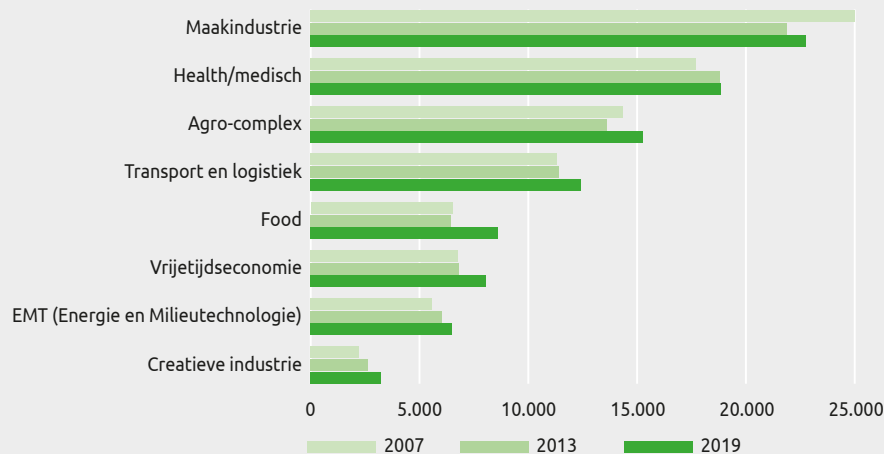

* De gegevens van Agro-complex op nationaal niveau zijn uitsluitend vanaf 2009 beschikbaar, vandaar dat ervoor gekozen is hiervoor 2009 als uitgangsjaar te nemen.

Bron: PWE, 2020. Bewerking: Team Moventem

Maakindustrie grootste regio-specifieke cluster

De Maakindustrie is het grootste cluster in de Achterhoek, zowel in absolute als relatieve zin. In 2019 was deze sector goed voor bijna 23.000 arbeidsplaatsen. Daarmee neemt de Maakindustrie 18 procent van de totale werkgelegenheid voor haar rekening. Qua werkgelegenheidsontwikkeling blijft de Maakindustrie achter ten opzichte van de overige clusters. Andere relatief grote clusters zijn Health/medisch, Agro-complex en Transport & logistiek. Met elk meer dan 10.000 banen vormen ze een belangrijk fundament van de regionale economie. Niettemin zien we dat relatief de meeste groei heeft plaatsgevonden bij de vier overige, kleinere, clusters Food, Vrijtijdseconomie, EMT en Creatieve industrie.

Figuur 9 Aantal arbeidsplaatsen per cluster Regio Achterhoek, 2007, 2013, 2019⁴

Bron: PWE, 2020. Bewerking: Team Moventem

Maakindustrie maakt sterke specialisatie door

Uit een voorgaande analyse kwam naar voren dat de Achterhoekse industrie als totaal werkgelegenheid heeft verloren. Maar dat geldt niet voor alle subsectoren in de maakindustrie. Ook is de werkgelegenheid niet gelijk over de 21 sectoren verdeeld. Drie van deze subsectoren nemen in de Achterhoek 56 procent van de industriële werkgelegenheid voor hun rekening. De Metaalindustrie telt 4.800 banen, de Voedingsmiddelenindustrie 4.400 banen en de Machinebouw 2.900 banen.

Deze drie subsectoren zijn wat werkgelegenheid betreft sterk oververtegenwoordigd in de Achterhoek, in vergelijking met Nederland gemiddeld. De Voedingsmiddelenindustrie (+32 procent) en de Machinebouw (+17 procent) laten ook een werkgelegenheidsgroei zien sinds 2007. De grootste industriële werkgever, de Metaalindustrie, laat geen groei zien. De subsectoren Overige transportmiddelensector (+105 procent), Computers, elektronische en optische machinesector (+39 procent) en de Basismetalenindustrie (+14 procent) laten alle drie ook een positieve werkgelegenheidsontwikkeling zien.

⁴ Kanttekening: deze indeling in clusters is niet volledig uitsluitend. Met andere woorden: sommige bedrijven en arbeidsplaatsen zijn toebedeeld aan meerdere clusters. Het betreft dan hoofdzakelijk de clusters Agro-complex en Food, waaraan voor een deel dezelfde subsectoren zijn toebedeeld. Vanwege dubbeltellingen is het niet gerechtvaardigd om voor de totale populatie bedrijven of arbeidsplaatsen die tot een cluster behoren te vergelijken met de totale regionale bedrijvigheid of werkgelegenheid.

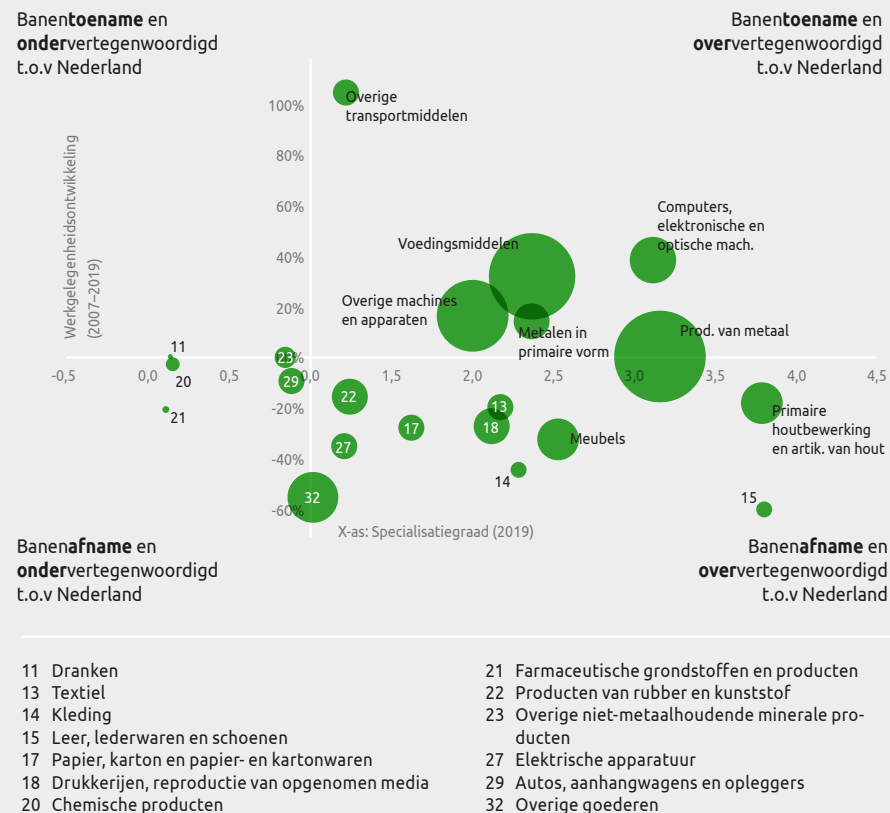
De Achterhoek pakt je in

“Als je in de wereld van de verpakkingen duikt, kom je vrij snel bij Achterhoekse bedrijven terecht. Neem BrimaPack in Ulft, fabrikant van verpakkingsmachines voor broccoli, ijsbergsla en andere groenten. Een onderneming die deel uitmaakt van een multinational die hoogwaardige verpakkingen produceert, onder meer voor de levensmiddelenindustrie.

Drinkt u wel eens frisdrank of verse sap uit een petfles? Grote kans dat de fles – inclusief de dop die erop zit – een Achterhoekse kwaliteitsproduct is, afkomstig van Ducona Holland in Aalten of vervaardigd met kunststof van Morssinkhof-Rymoplast uit Lichtenvoorde. Voor golfkartonnen dozen moet u in Doetinchem zijn. Daar zit namelijk BensPak Verpakkingen, die ze in verschillende diktes en sterktes maakt, waaronder verhuis- en palletdozen. Paper Projects, onderdeel van Papierfabriek Doetinchem, levert papierrollen aan de verpakkingsgroothandel. In deze business zijn ook Achterhoekse bedrijven actief, zoals Eggink verpakkingen in Winterswijk. Je kunt het zo gek niet bedenken, of Eggink heeft het op voorraad, van inpakpapier en snackbakjes tot enveloppen en visitekaartdoosjes.”

Uit: *Bruisend Borculo: columns over de Achterhoek* (Hospers, 2019)

Figuur 10 Aantal werkzame personen naar subsectoren industrie Regio Achterhoek, 2019 en ontwikkeling aantal werkzame personen en relatieve ontwikkeling t.o.v. Nederland, 2007–2019

Verticale as: ontwikkeling werkzame personen, 2007–2019 (index 2007 = 100), Horizontale as: Ontwikkeling werkzame personen t.o.v. Nederland, 2007–2019, Grootte bol: aantal werkzame personen per subsector 2019.

Bron: PWE, 2020 en LISA, 2020. Bewerking: Team Moventem

Deze drie subsectoren zijn goed voor 11 procent (2.440 banen) van de industriële werkgelegenheid in de Achterhoek. De overige subsectoren kenden in de periode 2007–2019 nauwelijks een werkgelegenheids groei.

Hoe figuur10 te lezen?

De horizontale positie van de bollen drukt de mate van specialisatie uit op basis van het aantal arbeidsplaatsen van de betreffende subsector. De verticale positie drukt de werkgelegenheids groei uit. De grootte van de bollen weerspiegelt de absolute omvang van de subsectoren in aantal banen; het geeft weer in welke sectoren de werkgelegenheid in de Achterhoek zich concentreert. De figuur is op te delen in vier kwadranten die gevormd worden door (i) het aandeel van iedere subsector in de werkgelegenheid in de Achterhoek ten opzichte van overig Nederland, de specialisatiegraad en (ii) de groei van de werkgelegenheid in de Achterhoek. Ten opzichte van Nederland als geheel is de Achterhoek sterk gespecialiseerd in de sectoren aan de rechterzijde van de verticale lijn die de horizontale (x)-as snijdt op 1.

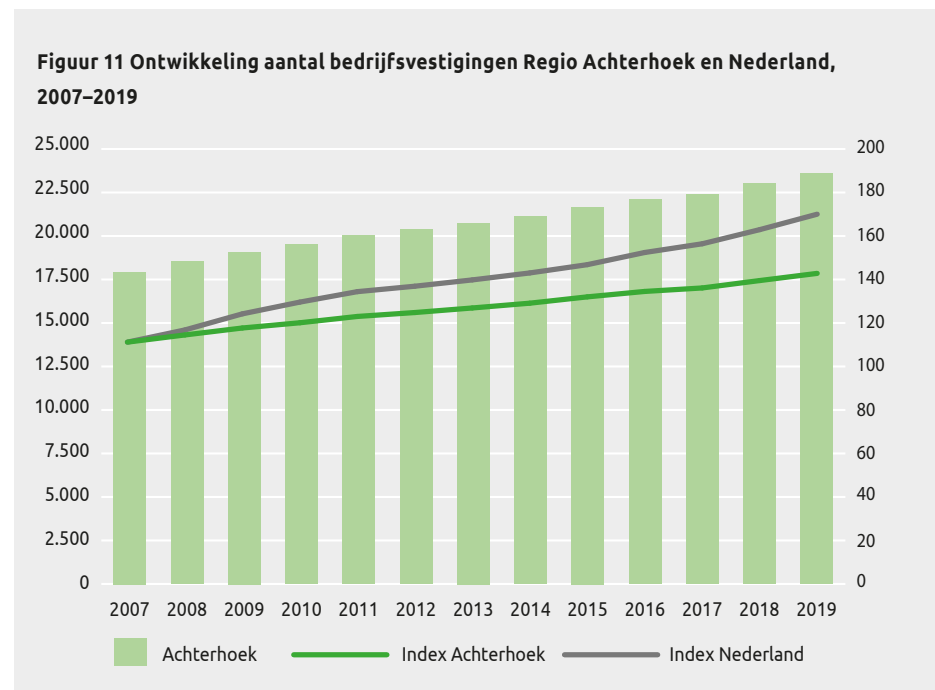
2.3 Waar de Achterhoekers werken

Aan de hand van cijfers over vestigingen in de Achterhoek, en hoe ze zich hebben ontwikkeld, geven we een indruk de aard van de bedrijvensvoorraad in de regio. Pendelgegevens maken duidelijk in hoeverre Achterhoekers bij deze bedrijven werken.

Aantal vestigingen groeit, wel minder hard dan landelijk

Een bedrijf kan uit meerdere vestigingen of filialen bestaan. Deze kunnen zich in verschillende regio's bevinden, wat bijvoorbeeld geldt voor filialen van winkels en bedrijven met meerdere productielocaties. Omdat arbeid plaatsvindt op een specifieke locatie, is dit ook de insteek bij de registratie van werkgelegenheid. Zo kan de werkgelegenheid aan de juiste regio worden toegedeeld.

Begin 2019 telde de Achterhoek 23.600 bedrijfsvestigingen. Het aantal Achterhoekse vestigingen is ruim 2,5 procent hoger dan een jaar eerder (+600). De Achterhoek telt 1,4 procent van alle vestigingen in Nederland. Dat is minder dan je op basis van de bevolkingsomvang zou mogen verwachten. Van de totale Nederlandse bevolking is 1,5 procent Achterhoeker. Over een langere periode gekeken, is in de Achterhoek het aantal vestigingen minder sterk gestegen dan in Nederland. Vanaf 2007 tot en met 2019 bedroeg de stijging van het aantal vestigingen in de Achterhoek 32 procent (+5.700). Landelijk was er sprake van een stijging van 59 procent.

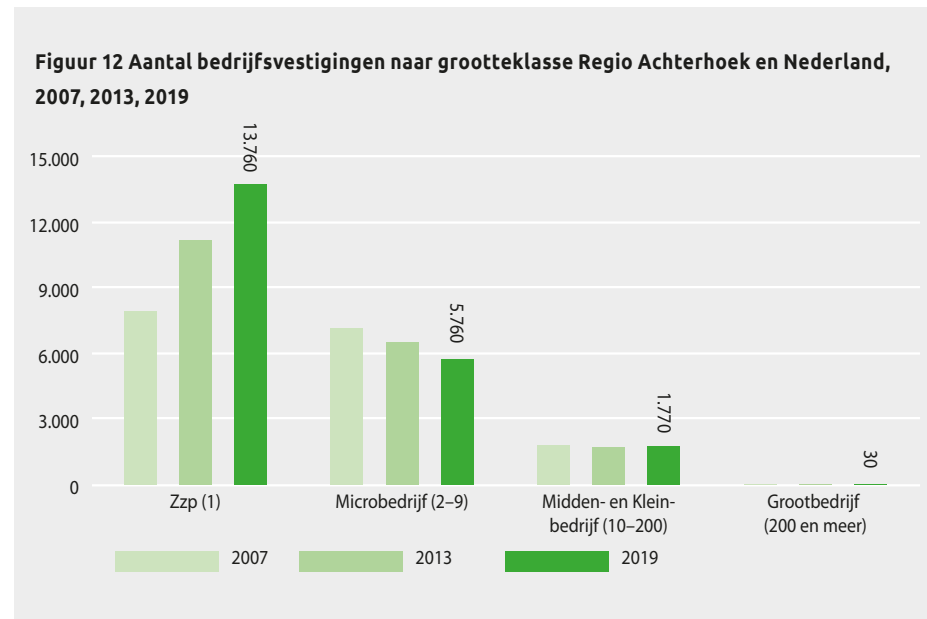
linker as: absolute aantallen, rechter as: index 2007=100.

Bron: PWE, 2020 en LISA, 2020. Bewerking: Team Moventem

Groei vestigingen vooral toe te schrijven aan zzp'ers

De toename van het aantal vestigingen in de Achterhoek is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de groei van het aantal zzp'ers, vestigingen met één werkzame persoon. In 2019 telt de Achterhoek 13.760 zzp'ers. Dit zijn er bijna 500 meer dan in 2018, een toename van 3,5 procent. Met een toename van bijna 6.000 vestigingen tussen 2007 en 2019 is het aantal zzp'ers bovengemiddeld gegroeid. De omvang van de andere grootteklassen is in dezelfde periode onveranderd gebleven – en in het geval van de zogeheten microbedrijven (bedrijven met 2 tot 9 werknemers) zelfs gedaald. Deze ontwikkeling weerspiegelt de tendens van toenemende flexibilisering van de economie: minder personen in loondienst en meer zelfstandigen die flexibel in te huren zijn.

Na de zzp'ers bestaat het grootste deel van de bedrijvenvoorraad uit microbedrijven, hoewel dit type bedrijven in aantal afneemt. In 2019 waren er ruim 1.400 microbedrijven minder dan in 2007. De regionale voorraad MKB-bedrijven, bedrijven met 10 tot 200 werknemers, kent daarentegen relatief weinig dynamiek. In twaalf jaar is het aantal vestigingen nauwelijks veranderd. Ook het aantal vestigingen in de categorie grootbedrijf (200

* Bedrijven gecategoriseerd als 'geen werkzame personen', zoals bijvoorbeeld holdings, zijn buiten beschouwing gelaten.

Bron: PWE, 2020 en LISA, 2020. Bewerking: Team Moventem

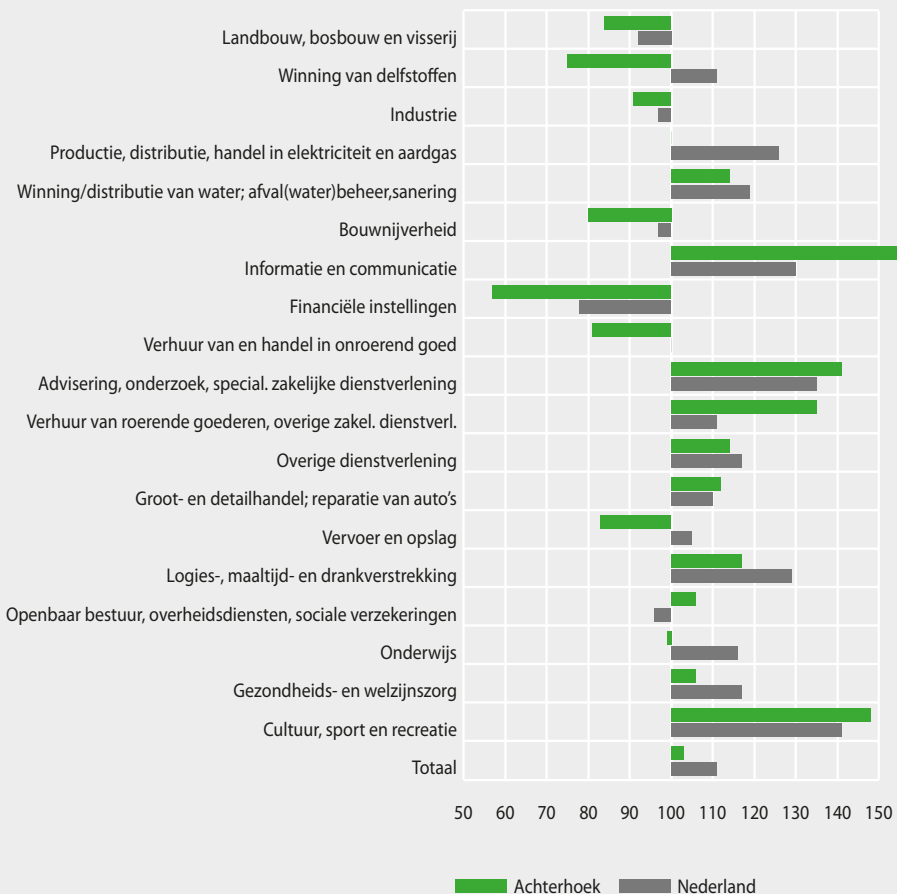
werknemers of meer) is stabiel over de jaren. In vergelijking met de zzp en microbedrijven telt een regio doorgaans een beperkt aantal grootbedrijven, maar deze zijn wel verantwoordelijk voor een groot deel van de werkgelegenheid. Dat geldt ook voor de Achterhoek. Zo zijn in 2019 in de regio 30 grootbedrijven (0,13 procent) goed voor 13.900 werkzame personen (10,9 procent).

Achterhoekse zzp'ers nader bekeken

Zelfstandigen zonder personeel zijn niet alleen personen, maar ook vestigingen waar per definitie maar één persoon werkt. Deze groep vestigingen is de meest voorkomende vorm in zowel Nederland als in de Achterhoek. In 2019 telde de Achterhoek 13.800 zzp'ers. Dit is 58 procent van het totaal aantal vestigingen. Sinds 2007 is het aantal zzp'ers met 73 procent toegenomen.

Landelijk heeft het aantal zzp'ers zich sterker ontwikkeld. In 2019 had 59 procent van alle vestigingen maar één persoon in dienst. In 2007 lag het aantal zzp'ers in de Achterhoek één procentpunt hoger dan in Nederland, in 2019 was dit omgekeerd. Het aantal zzp'ers ligt in de Achterhoek één procentpunt lager.

Figuur 13 Ontwikkeling aantal zzp'ers naar sector in Regio Achterhoek en Nederland, 2007–2019*

*In sectoren met meer dan 100 zzp'ers.

Bron: PWE, 2020 en LISA, 2020. Bewerking: Team Moventem

Het grootste aantal zzp'ers is te vinden in de sectoren Handel (4.070), Gespecialiseerde zakelijke dienstverlening (3.600), Landbouw (2.820), Gezondheids- & welzijnszorg (2.600) en Bouwnijverheid (2.300).⁵ De sterkste ontwikkeling in de periode 2007 – 2019 van het aantal zzp'ers heeft plaatsgevonden in de Gezondheids- & welzijnszorg (+129 procent),

⁵ Voorbeelden van activiteiten en banen die onder de sectoren vallen zijn te raadplegen via het dashboard op de pagina 'Banen naar sector' (www.achterhoekmonitor.nl).

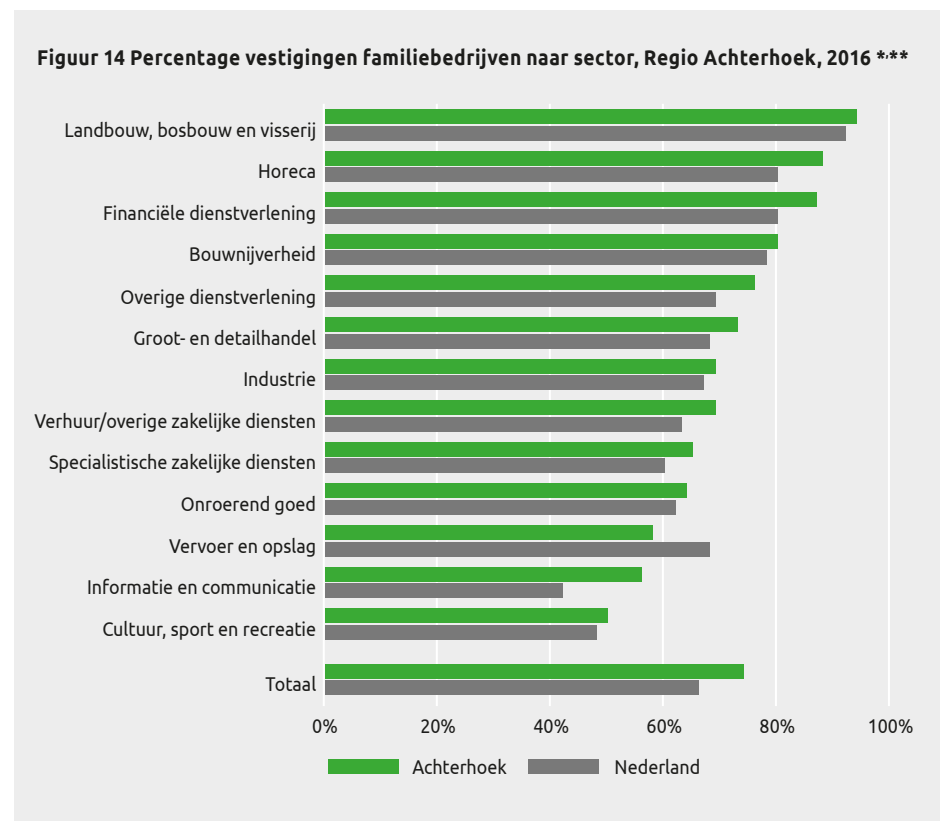

Publieksprijs 'Goed Industrieel Ontwerp' Dutch Design Week 2019: de Brekr

Een elektrische brommer en tevens een oer-Achterhoeks product: de Brekr. De ontwikkelaars zijn vier jonge ontwerpers uit de Achterhoek. De Brekr heeft ruimte voor twee uitneembare accu's. Met één zo'n accu kun je 50 kilometer rijden met een snelheid van 45 kilometer per uur. Deze nieuwe techniek hebben de ontwikkelaars laten samensmelten met design en historie. De grote wielen en de vering moeten zorgen voor comfort. Ook komt de Achterhoekse vlag in het ontwerp terug, een knipoog naar het rijke motorcrossverleden van de regio. De brommer heeft een 'electrified sound', zodat de stille elektromotor op de weg toch hoorbaar is. Door zijn aluminium frame is de Brekr tien tot dertig kilogram lichter dan een gemiddelde scooter.

Gebaseerd op artikel uit *De Gelderlander*

Gespecialiseerde zakelijke dienstverlening (+87 procent), Cultuur, sport en recreatie (+81 procent) en Onderwijs (+80 procent). De Achterhoekse ontwikkeling is vergelijkbaar met de landelijke. De grootste stijgers in de Achterhoek zijn ook landelijk gezien grote stijgers. Een vijftal Achterhoekse sectoren laat een daling van het aantal zzp'ers zien. Dit zijn de sectoren Financiële diensten (-22 procent), Landbouw (-8 procent), Openbaar bestuur en overheidsdiensten (-4 procent), Bouw (-3 procent) en Industrie (-3 procent). Dit zijn ook de sectoren, met uitzondering van Openbaar bestuur en overheidsdiensten, die in Nederland als geheel ook een daling laten zien.

* Vestigingen van bedrijven die stonden ingeschreven in het algemeen bedrijvenregister (ABR) op 1 januari 2016 en onderdeel waren van ondernemingengroepen met twee of meer werkzame personen. Maatschappen en vennootschappen onder firma zijn ongeacht grootte in de selectie opgenomen.

** Identificatie van familiebedrijven vond deels plaats op het niveau van ondernemingengroepen met twee of meer werkzame personen. Bijbehorende vestigingen kunnen kleiner zijn.

Bron: CBS, 2019. Bewerking: Team Moventem

Familiebedrijven ruggengraat Achterhoekse economie

De Achterhoek telde in 2016 meer dan 7.000 vestigingen van familiebedrijven. Daarmee maakten familiebedrijven 74 procent uit van het totaal aantal vestigingen in de Achterhoek. Dit aandeel is aanzienlijk hoger dan het landelijk gemiddelde van 66 procent. Tot een familiebedrijf rekenen we een bedrijf waarbij één familie direct of indirect een meerderheid van zeggenschap heeft en formeel betrokken is bij het bestuur. De bedrijfstak met het grootste aantal familiebedrijven in de Achterhoek is de Agrarische sector (1.700). Handel komt met 1.600 vestigingen op de tweede plaats. De Agrarische sector bestaat bijna volledig uit familiebedrijven (94 procent, zie figuur 14 pagina 40). Andere sectoren met een hoog aandeel familiebedrijven zijn de Horeca en de Financiële dienstverlening, met respectievelijk 88 en 87 procent. In alle sectoren, met uitzondering van de Logistiek, ligt het aandeel familiebedrijven hoger dan in Nederland.

Familiebedrijven houden er doorgaans een andere bedrijfsfilosofie op na dan niet-familiebedrijven. Veel familiebedrijven denken in lange termijnen over generaties heen. Daarbij zijn familiebedrijven meestal sterk geworteld in hun regionale omgeving. Familiebedrijven hechten waarde aan de relatie met hun werknemers en de reputatie van het bedrijf en de familie. Hierdoor tonen deze bedrijven over het algemeen een grote maatschappelijke betrokkenheid.⁶ Familiebedrijven vormen een belangrijke ruggengraat van de Achterhoekse economie

Inkomende pendel: kwart werknemers komt van buiten de regio

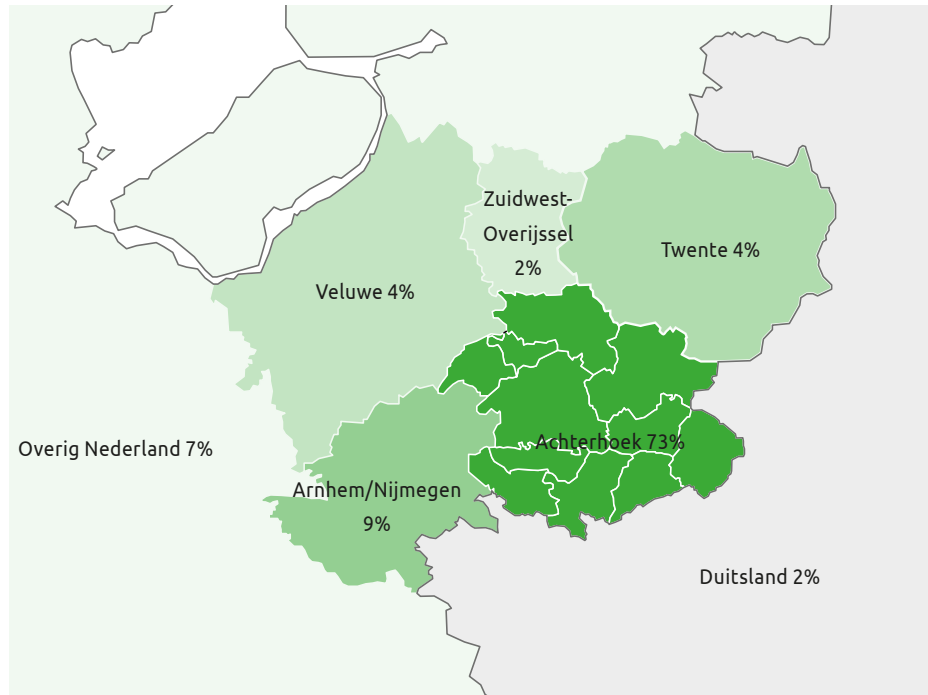
Mensen pendelen veel voor hun werk; ze werken niet altijd in dezelfde gemeente als waar ze wonen. Pendel is daarmee één van de mechanismen om de vraag naar en het aanbod van arbeid binnen een regio op elkaar aan te laten sluiten. De afstand tussen het woon- en werkadres en het aantal personen dat deze afstand aflegt is doorgaans omgekeerd evenredig. Hoe kleiner de afstand, hoe groter de pendelstroom, en omgekeerd. Dit geldt zeker ook in de Achterhoek.

Van de Achterhoekse werknemers woont 73 procent ook in de Achterhoek zelf. Dit zijn bijna 120.000 werknemers. Dit betreft overigens wel de pendel binnen COROP-regio Achterhoek (de zeven gemeenten van Regio Achterhoek aangevuld met Brummen, Lochem, Montferland en Zutphen). Uit de direct aangrenzende Nederlandse regio's komt 19 procent van de werknemers en de overige 9 procent komt van verder weg. De meeste werknemers die niet in de Achterhoek wonen komen uit Arnhem/Nijmegen (9 procent), Twente (4 procent) en Veluwe (waaronder Apeldoorn) (4 procent).

⁶ Gils, A. van (2017). Strategisch ondernemerschap, van familiebedrijf tot ondernemende bedrijfsfamilie. Lectorale Rede, Hogeschool Windesheim, 21 april 2017.

Vanuit Duitsland pendelen een kleine 3.000 werknemers naar de Achterhoek. Naar nationaliteit gekeken betreft het hier voornamelijk Nederlanders die in Duitsland wonen.

Kaart 5 Herkomst werkzame personen werkzaam in COROP-regio Achterhoek, 2018*

* Vanwege afrondingsverschillen tellen de percentages niet op tot 100%.

Bron: CBS, 2020. Bewerking: Team Moventem

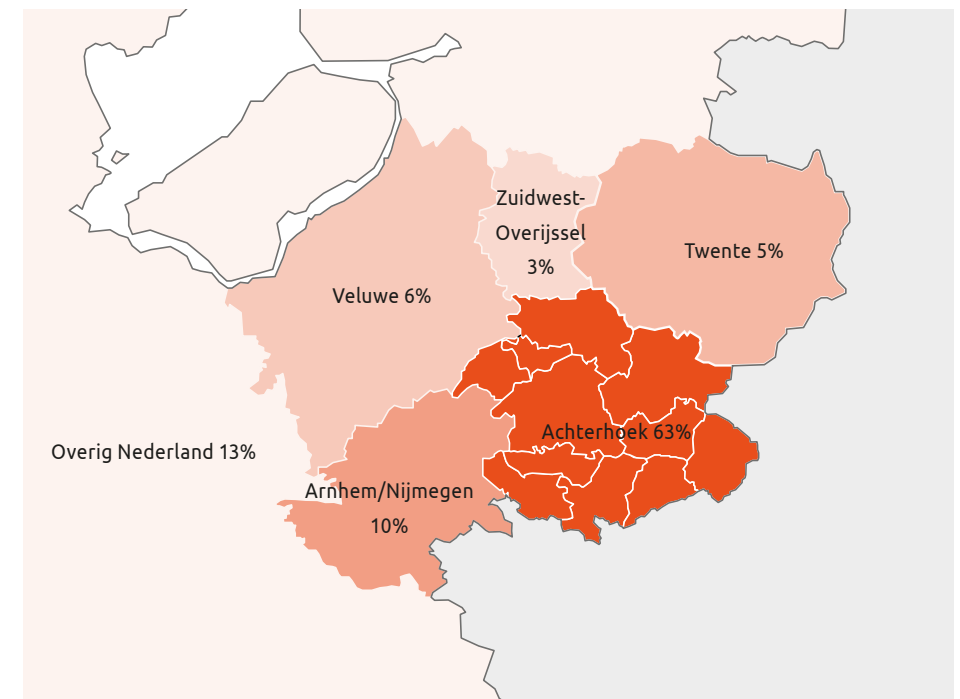
Uitgaande pendel: de Achterhoeker werkt dicht bij huis

Pendelcijfers laten zien dat 63 procent van de werkende Achterhoekers ook in de Achterhoek werkt. Het leeuwendeel van de overige werkende Achterhoekers, de uitgaande pendelaars, werkt in de naburige Nederlandse regio's. Zo werkt 10 procent van de Achterhoekers in Arnhem/Nijmegen, 6 procent op de Veluwe en 5 procent in Twente. Het aantal Achterhoekers dat in Duitsland werkt is zeer beperkt. Het CBS, de samensteller van de pendelcijfers, raamt dit aantal op enkele honderden. Dit patroon treffen we overigens aan langs de gehele Nederlands/Duitse grens.

De gemiddelde afstand tussen het woon- en het werkadres in de Achterhoek is in de periode 2007–2019 gestegen van 5 naar 8,3 kilometer. Dat is een toename van 66 procent.

In Nederland bedroeg de gemiddelde afstand volgens de meest recente cijfers 22,5 kilometer met een toename van 54 procent in dezelfde periode. Hoewel de gemiddelde woon-werkafstand in de Achterhoek sterker is toegenomen dan in Nederland, maakt de gemiddelde Nederlander in 2018 bijna driemaal zoveel kilometers naar het werkadres als de Achterhoeker. De Achterhoeker werkt dus relatief gezien dicht bij huis. Of beter gezegd: de Achterhoeker woont niet ver van de standplaats. Deze cijfers houden overigens geen rekening met de feitelijke plaats van de werkzaamheden. Zo worden bijvoorbeeld bouwvakkers geregistreerd op het kantoor van het bouwbedrijf. Zzp'ers en anderen niet in loondienst komen helemaal niet in deze statistiek voor.

Kaart 6 Werkbestemming van werkzame personen wonend in COROP-regio Achterhoek, 2018⁷

Bron: CBS, 2020. Bewerking: Team Moventem

⁷ Bij deze cijfers is het goed om op te merken dat deze uitsluitend betrekking hebben op werknemers in loondienst. Zo vallen zzp'ers, vrije beroepen, directeur/grotoaandeelhouders etc. buiten deze cijfers. Daarnaast gaan de getallen uit van een vast werkadres. In de praktijk wil dat niet zeggen dat alle werknemers elke werkdag ook naar deze plek gaan. Zo zal een bouwvakker doorgaans niet naar bedrijfskantoor gaan, maar naar een bouwplaats. De cijfers zijn daarmee een onderschatting van het totaal aantal woon-werkbewegingen.

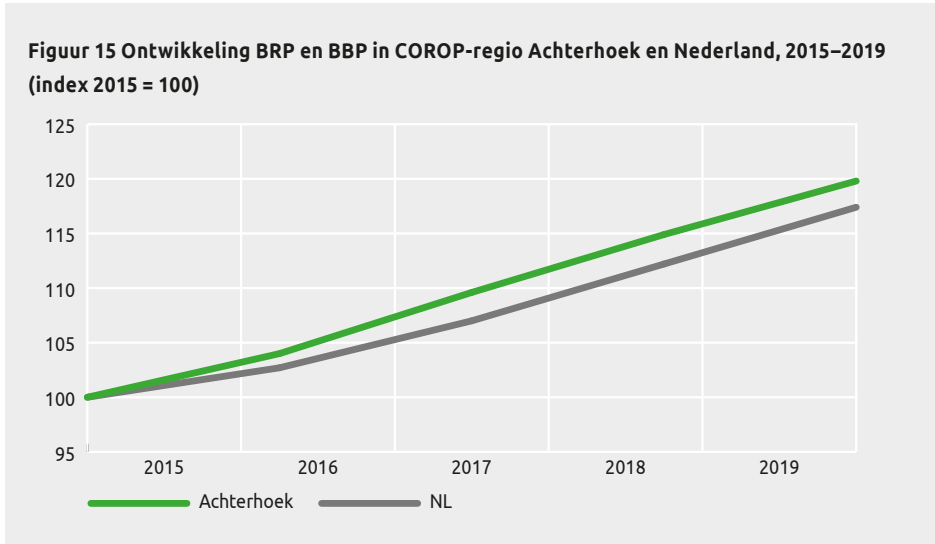
2.4 Bruto regionaal product en arbeidsproductiviteit

Het bruto regionaal product en de arbeidsproductiviteit zijn beide maten die de kracht van de regionale economie uitdrukken. Het zijn ook de kengetallen die vaak gebruikt worden om regio's en landen met elkaar te vergelijken.

Hoger groeitempo Achterhoekse economie

Het bruto regionaal product (BRP) is een maat voor de omvang van de economie. Het BRP is de totale toegevoegde waarde van alle in de regio geproduceerde finale goederen en diensten. Anders gezegd: de brutowinst die een regio als geheel maakt. Om verschillende gebieden met elkaar te vergelijken kan het BRP uitgedrukt worden per inwoner.

Voor de Achterhoek bedraagt het BRP in 2019 ruim 13,5 miljard euro. Dit is 5.000 miljoen euro meer dan een jaar eerder en 2,3 miljard meer dan in 2015, een toename van 20 procent. Uitgedrukt in BRP per inwoner bedroeg de toename 19 procent in de Achterhoek, terwijl dit landelijk 15 procent was. De beperkte toename van de Achterhoekse bevolking en de sterkere toename van de totale Nederlandse bevolking maakt het verschil groter. In absolute zin bedraagt het BRP in 2019 per Achterhoeker 72 procent van het gemiddelde Nederlandse BBP (Bruto binnenlands product). In 2015 bedroeg dit 69 procent. De Achterhoek loopt in op de het BBP.

Bron: CBS, 2019. Bewerking Team Moventem

Arbeidsproductiviteit lager dan landelijk gemiddelde

Arbeidsproductiviteit is de gemiddelde productie per werknemer per tijdseenheid. Vaak wordt hiervoor een jaar genomen. Algemeen wordt aangenomen dat een efficiëntere en effectievere manier van produceren leidt tot een hogere arbeidsproductiviteit. En hoe productiever een gebied is, hoe welvarender het zal zijn. Dat geldt zeker voor landen, voor regio's is deze relatie minder sterk. Zo beïnvloeden nationale wetten en regelingen (denk aan belastingen en uitkeringen) ook de welvaart in een regio. Ondanks deze nuancering geeft de arbeidsproductiviteit een goed beeld van de kracht van de regionale economie.

In de Achterhoek als geheel ligt de arbeidsproductiviteit 7 procent lager dan in Nederland. Er zijn tussen de verschillende sectoren grote verschillen. Zo laten de sectoren verhuur en handel van onroerend goed (+64 procent), overheid en zorg (+19 procent), handel, vervoer en horeca (+16 procent) en de bouwnijverheid (+1 procent) een hogere arbeidsproductiviteit zien in vergelijking met Nederland. De landbouw en industrie kennen een gemiddelde arbeidsproductiviteit die 10 procent onder het Nederlands gemiddelde ligt. De ICT-sector kent een arbeidsproductiviteit die een derde lager ligt in vergelijking met Nederland.

Tabel 4 Arbeidsproductiviteit per werknemer in COROP-regio Achterhoek en Nederland, 2017 (x €1.000)

Sector	Achterhoek	Nederland	Vershil (NL = 100)
Landbouw, bosbouw en visserij	€ 55,5	€ 61,5	90
Industrie	€ 94,1	€ 105,1	90
Bouwnijverheid	€ 67,1	€ 66,2	101
Handel, vervoer en horeca	€ 68,2	€ 58,6	116
Informatie en communicatie	€ 75,7	€ 112,3	67
Financiële dienstverlening	€ 214,7	€ 244,9	88
Verhuur en handel van onroerend goed	€ 913,0	€ 557,5	164
Zakelijke dienstverlening	€ 43,0	€ 48,6	88
Overheid en zorg	€ 66,0	€ 55,6	119
Cultuur, recreatie, overige diensten	€ 32,8	€ 37,9	86
Totaal	€ 73,8	€ 79,3	93

Bron: CBS, 2019. Bewerking Team Moventem

Het lijkt wel of we in de Achterhoek met rug naar de Duitse grens leven. Hoe vaak komen we in Borken of verderop in Nordrhein-Westfalen? Toch gek. De dichtstbijzijnde echt grote stad, Essen (580.000 inwoners), ligt in Duitsland op slechts vijf kwartier rijden vanaf Doetinchem.

Jonge bevolking

Borken is een Kreis, een term die staat voor een democratisch gecontroleerde bestuurslaag, tussen Gemeinden en Städte en het Bundesland Nordrhein-Westfalen in. Een Duitse Kreis kent een gekozen voorzitter, de Landrat. Sinds 2009 is Dr. Kai Zwicker de Landrat. Het kreisparlement, de Kreistag, telt 60 leden. De helft daarvan is momenteel bezet door het CDU, de Duitse christendemocraten.

Kreis Borken strekt zich langs de grens uit van Gendringen tot iets boven Enschede. Het gebied deelt 108 kilometer grens met de Achterhoek en Twente. De hoofdstad is Borken, maar de grootste stad is Bocholt (71.100 inwoners), 12 kilometer ten zuiden van Aalten. Kreis Borken telt bijna 370.700 inwoners. De bevolkingsdichtheid is vergelijkbaar met de Achterhoek, 260 inwoners per vierkante kilometer. De Regio Achterhoek telt er 236. Opvallend is dat de bevolking van de Kreis Borken één van de jongste is van Nordrhein-Westfalen (NRW). Vergeleken met de Regio Achterhoek ligt de gemiddelde leeftijd in Kreis Borken een kleine 1 ½ jaar lager, 42 jaar en 11 maanden tegenover 44 jaar en 3 maanden in de Regio Achterhoek. Overigens is de gemiddelde leeftijd in NRW vrijwel gelijk aan die in de Regio Achterhoek.

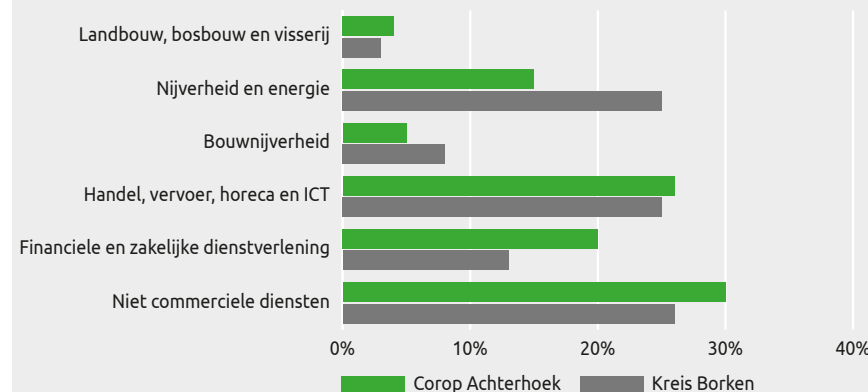
Kentekenplaten

De Kreis Borken is goed te herkennen aan de kentekenplaten. Duitse auto's met de letters 'BOR' worden vaak gezien in de Achterhoek. Overigens mag een inwoner van de Kreis sinds 2013 ook kiezen uit de letters 'AH' (Ahaus) en 'BOH' (Bocholt). Deze waren door het opgaan van Kreis Ahaus en Kreisfreie Stadt Bocholt in 1975 in de nieuwe Kreis Borken geleidelijk uit het straatbeeld verdwenen. De Kreis heeft een takenpakket dat vergelijkbaar is met de Nederlandse provincie, beleidsterreinen als ruimtelijke ordening, verkeer, economie en milieu.

Sterke industrieregio

Cijfers van regio's uit verschillende landen vergelijken is niet eenvoudig. De nationale statistiekbureaus hanteren vaak eigen verzameltechnieken, verschillende classificatieschema's en andere peildata. Daarbij blijken de gedetailleerdheid en actualiteit van Duitse statistieken minder te zijn dan die in Nederland. Vandaar dat alleen op hoofdlijnen de werkgelegenheidsstructuur kan worden vergeleken. Omdat gebruik is gemaakt van het Grensdataportaal van het CBS vergelijken we de COROP-regio Achterhoek met Kreis Borken. De Regio Achterhoek is niet opgenomen in dit portaal.

Figuur 16 Aandeel werkzame personen naar sector, COROP-regio Achterhoek en Kreis Borken, 2017

Bron: CBS, 2020. Bewerking: Team Moventem

Kreis Borken telde in 2017 (meest recente cijfers) circa 208.000 werkzame personen, de COROP-regio Achterhoek 189.000. Eerder is geconstateerd dat de Achterhoek een grote industriesector kent. Deze is dominant aanwezig in de samengestelde sector 'Nijverheid en energie', 95 procent van de werkzame personen hierbinnen komt uit deze industrie-sector. In Kreis Borken is deze sector nog dominanter. Een kwart van de werkgelegenheid bevindt zich in de nijverheid. Het betreft zo'n 53.000 werkzame personen, tegen 29.000 in de COROP-regio Achterhoek. Ook de bouwsector is sterker vertegenwoordigd in Kreis Borken. Deze is meer dan anderhalf maal zo groot als in de Achterhoek, 17.000 tegen 10.000 werkzame personen. Daarentegen is de Financiële en zakelijke dienstverlening in de COROP-regio Achterhoek een stuk meer vertegenwoordigd, 20 procent tegen 13 procent in Kreis Borken. Ook de Achterhoekse Niet-commerciële sector is sterker vertegenwoordigd, 30 procent tegenover 26 procent. Kreis Borken is daarmee te kenschetsen als een industrie- en bouwregio.

Opvallend is de werkgelegenheidsontwikkeling in Kreis Borken. In de periode 2007 – 2017 is de werkgelegenheid met 15 procent toegenomen, in de COROP-regio Achterhoek met 2 procent. De Borkense nijverheidssector liet een toename zien van 18 procent, de bouw een toename van 21 procent (Achterhoek, respectievelijk 0 en 23 procent). Het werkloosheidscijfer in Kreis Borken is één van de laagste in NRW. In 2019 bedroeg dit percentage ongeveer 1,9 procent, in de COROP-regio Achterhoek was dit 2,7 procent.

De arbeidsproductiviteit ligt in Kreis Borken bijna 3 procent hoger dan in de Achterhoek, maar ondanks de toename van de werkgelegenheid is de gemiddelde arbeidsproductiviteit met 9 procent gedaald (2007 – 2017, laatste jaar beschikbaar).

Achterhoek in Amsterdam

“In het Amsterdamse straatbeeld kom je menig Achterhoeks kwaliteitsproduct tegen. Grote kans dat er nu iemand zit te wachten of relaxen op een bank van Grijsen uit Winterswijk, het Vordense bedrijf Wolbrink of VCP Streetcare uit Zelhem. De gemeente Amsterdam weet maar al te goed dat je voor vakmanschap in de Achterhoek moet zijn. Niet voor niets is VCP Streetcare sinds begin jaren zeventig marktleider in de productie van Amsterdammertjes, de wereldberoemde paaltjes die overal in de hoofdstad staan.

Dat de gemeente voor de renovatie van de monumentale Leidsebrug over de Singelgracht heeft aangeklopt bij Smederij Oldenhave uit Vorden, hoeft ook niet te verbazen. Al met al kun je je afvragen hoe Amsterdams de Amsterdamse attracties eigenlijk zijn. In veel dingen die als ‘echt Amsterdams’ worden gepromoot, zit Achterhoeks vernuft verborgen.

Leuk om te weten, niet alleen voor de trotse Amsterdammer, ook voor de bescheiden Achterhoeker.”

Uit: Bruisend Borculo: columns over de Achterhoek (Hospers, 2019)

3. Inwoners

In vogelvlucht

- Op 1 januari 2020 telt de Achterhoek 262.800 inwoners.
- Het inwoneraantal neemt de laatste vijf jaar toe.
- Met name de buitenlandse immigratie zorgt er vanaf 2007 voor dat het inwonertal niet verder daalt. Sinds 2017 draagt ook de binnenlandse migratie daar aan bij.
- Het aandeel éénpersoonshuishoudens is toegenomen, het aandeel gezinnen gedaald sinds 2007.
- Het aantal jongeren tot 18 jaar neemt af. Het aantal 50+ers neemt toe.
- De verwachting is dat de Achterhoek in 2040 5,5 procent minder inwoners telt dan in 2020.

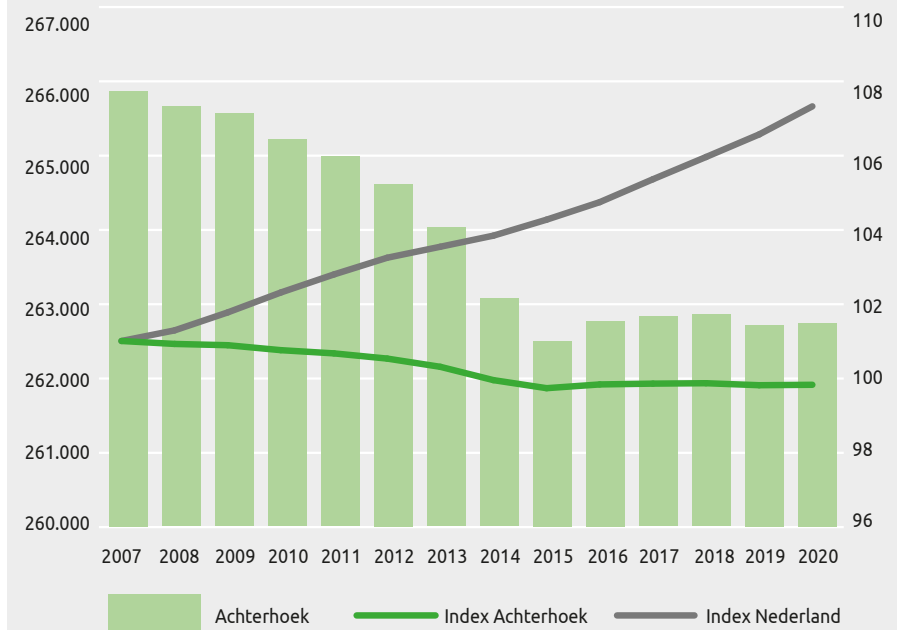
3.1 Bevolkingsdynamiek

De bevolkingsdynamiek in de Achterhoek brengen we in beeld met behulp van cijfers over de samenstelling en ontwikkeling van bevolking. Ook geven de cijfers inzicht in de verschillende componenten waaruit de bevolkingsontwikkeling is samengesteld, zoals migratie en natuurlijk verloop. Ramingscijfers geven een indruk hoe het aantal inwoners zich in de toekomst ontwikkelt.

Inwoneraantal neemt laatste vijf jaar toe

Op 1 januari 2020 telden de zeven Achterhoekse gemeenten 262.793 inwoners precies. Dit zijn er 31 meer dan een jaar eerder. De Achterhoek telt 1,5 procent van de Nederlandse bevolking. De Achterhoek is met recht een gebied van rust en ruimte. Waar Nederland gemiddeld 517 inwoners per vierkante kilometer kent, telt de Achterhoek 236 inwoners per vierkante kilometer.

Figuur 17 Ontwikkeling bevolking Regio Achterhoek en Nederland, 2007–2020

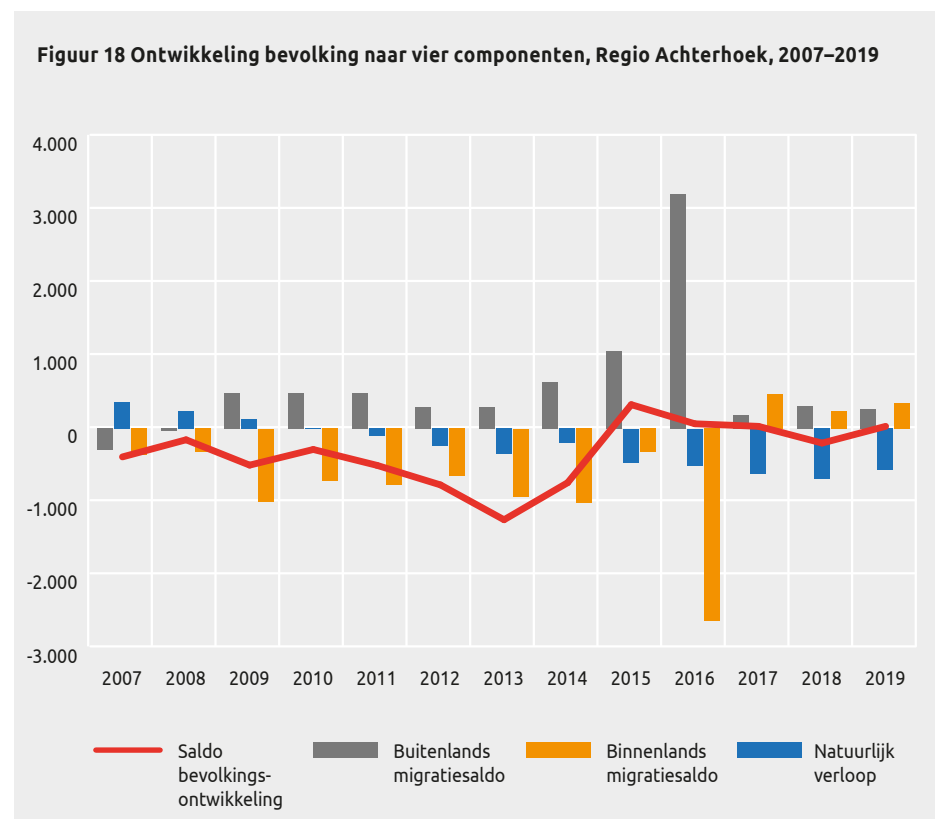
linker as: absolute aantallen, rechter as: index 2007=100.

Bron: CBS, 2020. Bewerking: Team Moventem

In de afgelopen vijf jaar is de Achterhoekse bevolking met 247 personen toegenomen. Toch is de afname van de bevolking tussen 2007 en 2015 sterker geweest dan de toename in recente jaren. Per saldo telt de Achterhoek begin 2020 bijna 3.200 inwoners (1,2 procent) minder dan begin 2007, waar de Nederlandse bevolking in deze periode met 6,4 procent toenam.

Migratie sterk bepalend voor de bevolkingsontwikkeling

De ontwikkeling van de Achterhoekse bevolking bestaat uit twee componenten. Ten eerste het natuurlijk verloop, het saldo tussen geboorte en sterfte. En ten tweede migratie oftewel verhuizingen vanuit en naar de Achterhoek. Daarbij is het gebruikelijk onderscheid te maken tussen de binnenlandse en buitenlandse verhuizingen.

Bron: CBS, 2020. Bewerking Team Moventem

Als we kijken naar het natuurlijk verloop valt op dat tot en met 2010 sprake was van een geboorteoverschot. Tot en met dat jaar overtrof de aanwas van nieuwgeborenen het aantal sterfgevallen. Daarna is dit omgekeerd. De jaarlijkse sterfte overtreft dan, in toenemende mate, het aantal geboorten in de regio. Het natuurlijk verloop is sinds 2011 dan ook negatief.

De binnenlandse migratie laat over vrijwel de hele beschreven periode een vertrekoverschot zien. Dit betekent dat meer Achterhoekers naar elders in Nederland verhuizen dan personen vanuit andere Nederlandse regio's zich in de Achterhoek vestigen. Sinds 2017 is er sprake van een ommekeer. Er vestigden zich jaarlijks meer mensen vanuit elders in het land in de Achterhoek dan dat er vertrekken. Het binnenlands migratiesaldo is de afgelopen drie jaar daardoor positief.

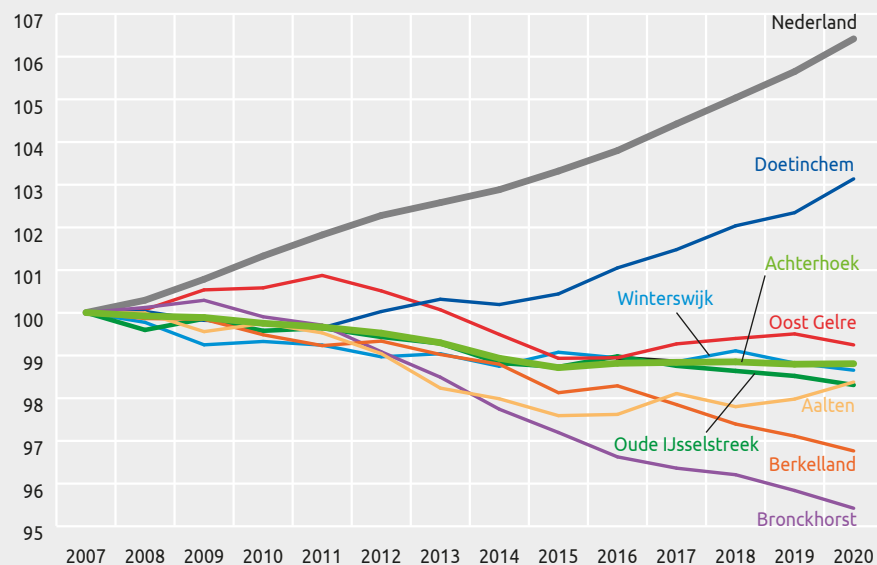
De Achterhoek kent ook een doorlopend buitenlands migratieoverschot. Er vestigen zich meer mensen vanuit het buitenland dan er Achterhoekers naar het buitenland vertrekken. Deze buitenlandse migratie laat een grilliger patroon zien dan de binnenlandse migratie. Het buitenlands migratiesaldo piekt in 2016. Dit is veroorzaakt door de vluchtelingencrisis. Vluchtelingen worden tijdelijk gehuisvest en vestigen zich daarmee in eerste instantie in een gemeente (buitenlandse migratie), worden ingeschreven in de Basisregistratie Personen (BRP) en vertrekken daarna naar een meer permanente verblijfplaats elders (binnenlandse migratie). Dit verklaart zowel de grote buitenlandse als binnenlandse migratiestroom in 2016. Door de instroom van deze buitenlandse migranten is de bevolking van de Achterhoek niet meer gedaald.

Achter bevolkingsontwikkeling gaan gemeentelijke verschillen schuil

Zoals gezegd is de omvang van de totale bevolking in de Achterhoek tussen 2007–2020 met 1,2 procent gedaald. Als we deze ontwikkeling per gemeente uiteenrafelen, zien we grote verschillen. Tussen 2007 en 2020 is op het grondgebied van zes Achterhoekse gemeenten het aantal inwoners afgenomen. Uitzondering hierop vormt het grondgebied van de gemeente Doetinchem, waar het aantal inwoners met 3,1 procent is toegenomen. Tot 2011 was daar nog sprake van afname, waarna de bevolkingstoename voorzichtig is ingezet en met vanaf 2016 een stevige versnelling. Dit is welhaast het spiegelbeeld van Bronckhorst en in mindere mate van Berkelland. De bevolkingsgroei van Doetinchem past in het landelijke en internationale beeld van een toenemende aantrekkingskracht van wonen in de stad. Volgens prognosemodellen zal de toekomstige groei van de bevolking zich dan ook met name concentreren in de gemeenten met een gevarieerd aanbod aan stedelijke voorzieningen.⁸

⁸ PBL/CBS (2016). Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2016–2040: sterke regionale verschillen. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Figuur 19 Ontwikkeling bevolking naar gemeente, Regio Achterhoek, 2007–2020
(index 2007 = 100)

Bron: CBS, 2020. Bewerking: Team Moventem

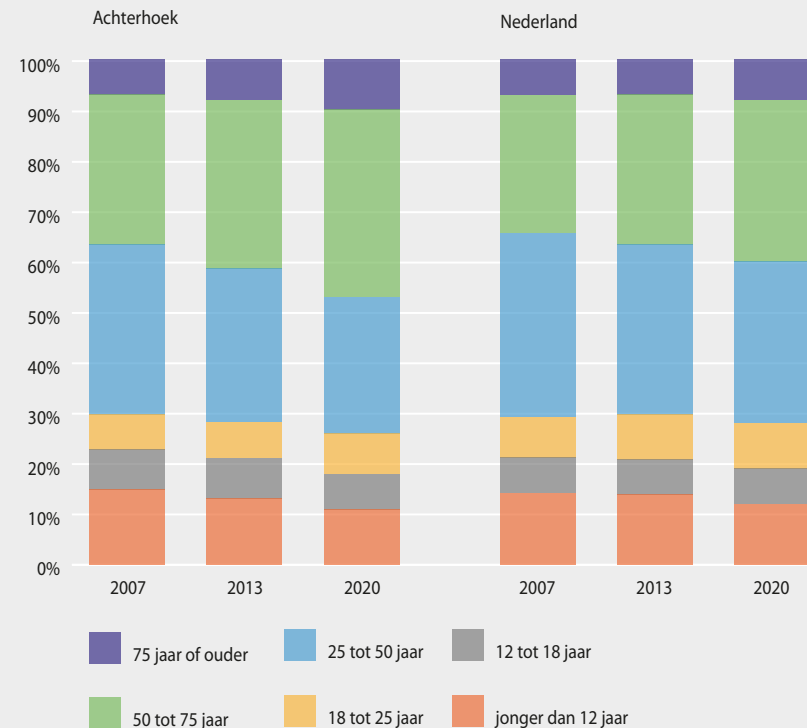
Minder jongeren, meer ouderen

Niet alleen de omvang van de Achterhoekse bevolking verandert, ook de samenstelling verandert. De relatieve toename van het aantal ouderen, ook wel vergrijzing genoemd, voltrekt zich relatief snel. Dit wordt onder meer veroorzaakt door de eerdergenoemde daling van het aantal geboorten en de toegenomen levensverwachting. De bevolking wordt elk jaar gemiddeld een stukje ouder. Deze trend is in grote delen van Nederland te zien, maar in de Achterhoek ligt het tempo hoger. De groep 50 jaar of ouder is in de periode 2007–2020 gestegen van 37 procent naar 47 procent. In Nederland als geheel is dit toegenomen van 34 procent naar 40 procent. In totaal woonden aan het begin van dit jaar 123.700 50+'ers in de Achterhoek. Dat zijn er ruim 25.000 meer dan in 2007.

Tegelijk zien we het aantal en aandeel Achterhoekse jongeren afnemen (ontgroening). Dit is eveneens in lijn met het landelijke patroon. De Achterhoek telde begin 2020 48.600 jongeren. In 2007 bedroeg het aandeel inwoners tot 18 jaar 23 procent, in 2020 was dit 18 procent. In dezelfde periode daalde landelijk dit aandeel van 22 procent naar 19 procent.

Vergeleken met de landelijke ontwikkeling is deze afname minder scherp dan de toename van het aantal 50+'ers in de Achterhoek.

Figuur 20 Ontwikkeling leeftijdsopbouw bevolking Regio Achterhoek en Nederland, 2007, 2013, 2019

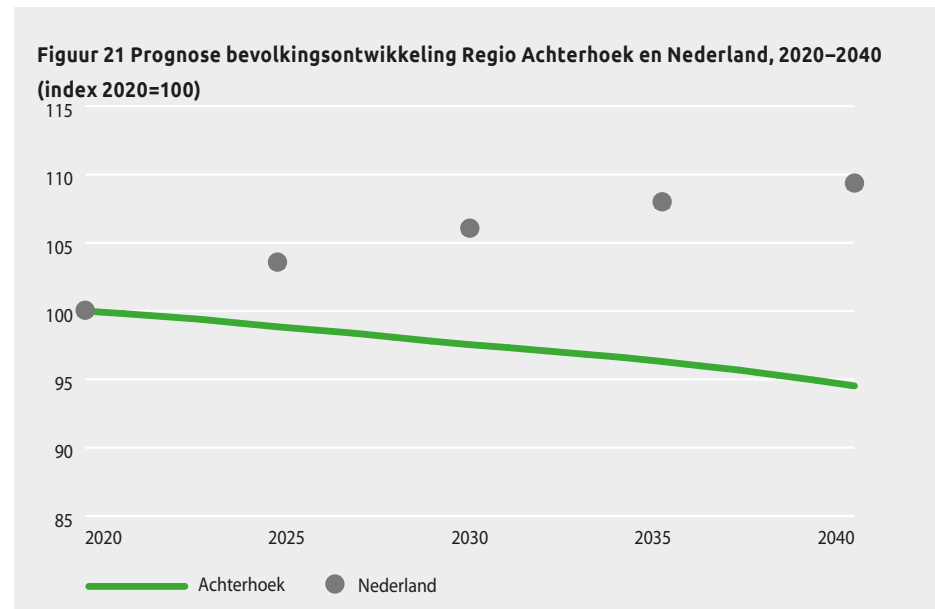

Bron: CBS, 2020, bewerking: Team Moventem

Minder Achterhoekers volgens prognoses

De toekomstige daling van de Achterhoekse bevolking blijkt uit de meest recente CBS-prognoses. Deze zijn opgesteld met kennis van voor de Coronacrisis, waardoor het nog maar de vraag is of deze prognoses voldoende accuraat zijn. Verandert het (verhuis)gedrag van Achterhoekers en Nederlanders? Dat is nu nog niet bekend, in de tweejaarlijkse update van deze prognoses zal een Corona-effect, als het al bestaat, meegenomen worden.

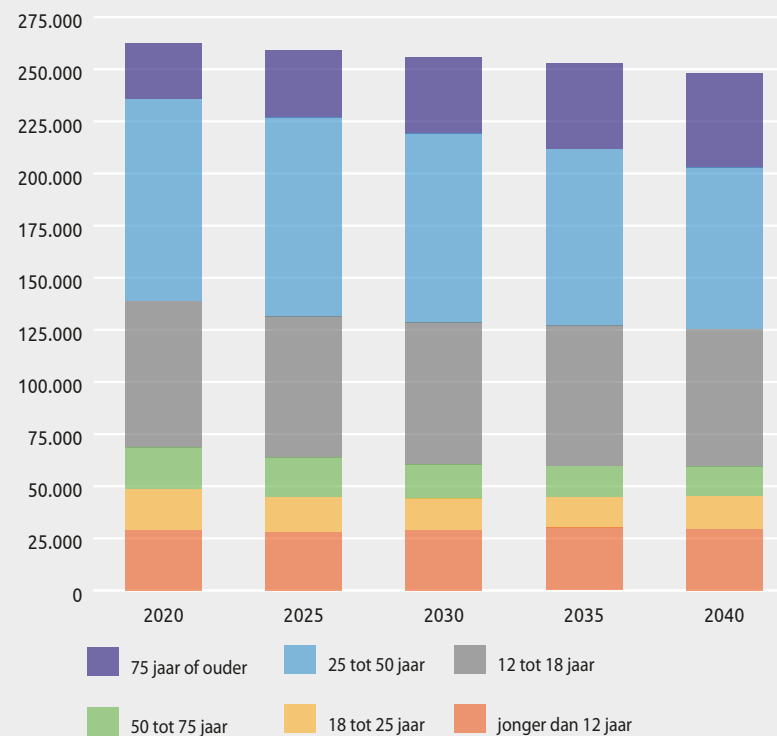
De meest recente bevolkingsprognose laat zien dat de Achterhoekse bevolking daalt met 5,5 procent in de komende 20 jaar. In 2040 zal de Achterhoek naar verwachting 248.000 inwoners tellen tegen de eerdergenoemde ruim 262.000 inwoners begin 2020. Dit is in tegenstelling met de landelijke ontwikkeling. De Nederlandse bevolking zal tot 2040 naar verwachting met ruim 9 procent toenemen, tegen een daling 5,5 procent in de Achterhoek. Nederland zal dan ruim 19 miljoen inwoners tellen, waarvan 1,3 procent in de Achterhoek woonachtig zal zijn. Nu is dat nog 1,5 procent.

Bron: CBS, 2020. Bewerking Team Moventem

De afname van de bevolking gaat gepaard met een relatieve toename van het aantal ouderen. De eerdergenoemde trend van vergrijzing zet zich door, hetzij in beperkte mate. Voor 2040 is de prognose dat bijna de helft van de Achterhoekers (49,5 procent), 50 jaar of ouder is. Dat is slechts een lichte stijging ten opzichte van 2020 toen deze groep 47 procent besloeg. De groep 'oud grijs', de 70+'ers, zal met bijna 70 procent toenemen. Daartegenover staat dat de jongste groepen in dezelfde periode, in absolute aantallen, licht zullen dalen. Het aantal inwoners met de leeftijd van tussen de 0 en 18 jaar neemt af van 48.000 naar 45.000. Relatief gezien blijft de omvang deze groep overigens onveranderd; tussen 2020 en 2040 is het aandeel in de totale bevolking ongeveer 18 procent.

Figuur 22 Prognose bevolkingsontwikkeling naar leeftijdsgroep Regio Achterhoek, 2020–2040

Bron: CBS, 2020. Bewerking: Team Moventem

3.2 Huishoudens en wonen

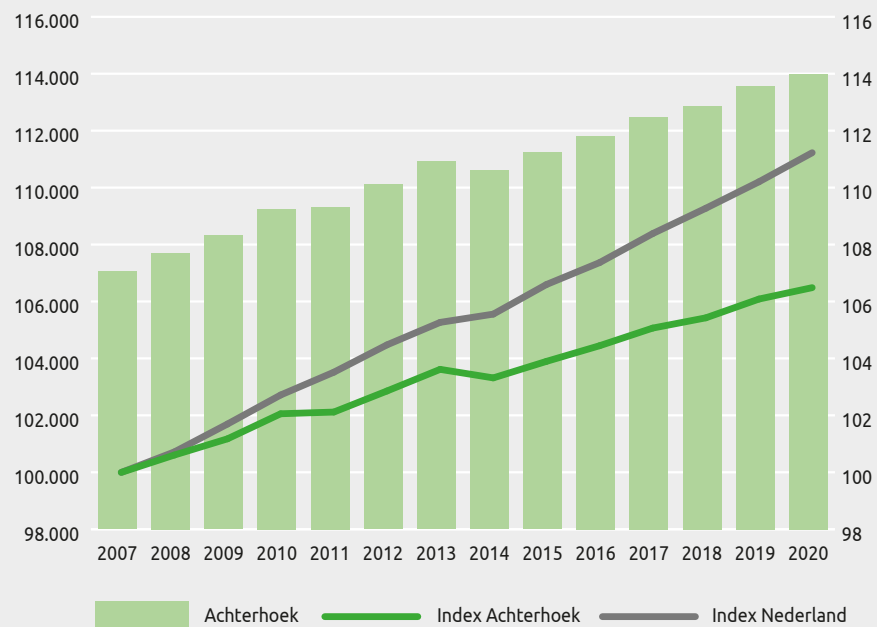
Het aantal huishoudens bedroeg in de Achterhoek op 1 januari 2020 113.992 precies. Dit zijn er 424 meer dan een jaar eerder. De Nederlandse woningmarkt staat onder groeiende druk; en dat geldt volgens de Woonmonitor 2019 ook voor de Achterhoek.

Meer Achterhoekers wonen alleen

In de periode 2007–2020 steeg het aantal huishoudens in de Achterhoek met 6,8 procent. In Nederland is het aantal huishoudens in deze periode met 11,2 procent toegenomen. Eerder zagen we dat de bevolking in dezelfde periode met 1,2 procent is afgenomen. Meer huishoudens en minder personen betekent dat de gemiddelde huishoudensgrootte is afgenomen.

Het aantal eenpersoonshuishoudens is sterk toegenomen van 27 procent in 2007 naar 32 procent in 2020. In Nederland steeg het aandeel éénpersoonshuishoudens in de dezelfde periode ook, maar minder snel: van 35 procent naar 39 procent. De verwachting is dat in de komende jaren meer mensen alleen wonen. Dat komt voor een belangrijk deel door de voortgaande individualisering en door vergrijzing. Meer mensen zullen voor kortere of langere tijd alleen wonen, voordat ze aan een relatie beginnen, na een scheiding, of na het overlijden van hun partner.⁹

Figuur 23 Aantal huishouden naar type Regio Achterhoek, en Ontwikkeling aantal huishoudens Regio Achterhoek en Nederland, (index 2007 = 100), 2007–2020

linker as: absolute aantallen, rechter as: index 2007=100

Bron: CBS, 2020. Bewerking: Team Moventem

Tegelijk met de toename van het aandeel eenpersoonshuishoudens daalde in de genoemde periode het aandeel paren met kinderen. De aandelen van de overige huishoudentypen zijn vrijwel constant gebleven over de periode 2007–2020.

⁹ PBL/CBS (2016). Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2016–2040: sterke regionale verschillen. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Woningbouw in de Achterhoek

De woningmarkt staat onder groeiende druk, ook in de Achterhoek (Woonmonitor, 2019). In 2019 zijn er in de Achterhoek per saldo 516 woningen toegevoegd, in 2018 waren het er 590. Dat zijn er duidelijk meer dan de 350 woningen per jaar volgens de meest actuele provinciale prognose. De huidige groei komt onder andere doordat jongeren tot 30 jaar minder de regio te verlaten: in 2015 verlieten nog circa 4.450 personen tussen 15 en 30 jaar hun gemeente. In 2019 waren dat er minder dan 3.950. En er is sprake van meer instroom van 45-plussers: dit aantal groeide in de periode 2017-2019 met 50 procent ten opzichte van de jaren ervoor. De provincies Gelderland en Overijssel hebben het onderzoek Komen en Gaan (2019) laten uitvoeren, waaruit een groeiende instroom vanuit de Randstad blijkt.¹⁰ De instroom komt vooral van 45-plussers. De omvang van de groep vestigers vanuit de Randstad is relatief beperkt: 3 procent van alle binnenlandse verhuizingen van, naar en binnen de Achterhoek zijn vestigers uit de Randstad. Berkelland, Oost-Gelre en Oude IJsselstreek profiteerden hiervan relatief minder, dan Doetinchem, Aalten en Winterswijk.

Net als elders in Nederland zien we in de Achterhoek een groeiende werkgelegenheid en een achterblijvende beroepsbevolking. Nieuwe arbeidskrachten worden deels buiten Nederland gevonden. Een deel van deze groep zoekt reguliere huisvesting wat leidt tot een extra woningvraag. Kanttekening hierbij is dat door de huidige situatie met Corona er nauwelijks sprake is van instroom van arbeidsmigranten en dat het onzeker is of en hoe snel patronen van voor de pandemie zich herstellen.

Toekomstscenario's

Wageningen University en Research (WUR) heeft in 2019 een scenariostudie gedaan naar Nederland in 2120 *Een natuurlijker toekomst van Nederland in 2120*. De WUR voorspelt dat nieuwe economische centra niet meer in de Randstad worden ontwikkeld, maar op de hoger-gelegen zandgronden in het oosten van Nederland; dus ook de Achterhoek. Een scenariostudie die de horizon minder ver weg legt is de verkenning *Hoe wonen we in 2040?* van adviesbureau Companen. Daarin worden verschillende denkbare verstedelijkingsrichtingen voor Nederland geschetst, waaronder een perspectief van kleinschalige veelkernige ontwikkeling in de meer landelijke regio's. Daar staat tegenover dat ook andere scenario's denkbaar zijn, bijvoorbeeld door disruptieve ontwikkelingen als een pandemie.

¹⁰ Meer details beschikbaar via: <https://www.komen-en-gaan.nl/>.

De genoemde opsomming van ontwikkelingen is niet limitatief. Ook het langer zelfstandig (weer) thuis wonen van zorgvragers en uitstroom uit Maatschappelijke Opvang en Beschermd Wonen leiden tot een extra woningvraag. En mogelijk dat er door de onzekerheid in de wereld op korte termijn meer vluchtelingen komen. De Achterhoek groeit nu harder dan verwacht door meer vestigers uit binnen- en buitenland. De samenstelling van de groep vestigers (veel 45-plus) leidt ertoe dat gestaag het aandeel ouderen sterk toeneemt. Op langere termijn zullen hierdoor meer woningen vrijkomen als meer mensen overlijden, zoals hoogleraar demografie Latten recent ook aangaf.¹¹ Om deze trends te volgen en te kunnen duiden, wordt door 8RHK ambassadeurs een verdiepende Woon- en vastgoedmonitor uitgewerkt, met actueel inzicht in bijvoorbeeld migratie. In de eerste helft van 2021 wordt deze verdiepende monitor gelanceerd.

¹¹ <https://stadszaken.nl/artikel/3098/senioren-krijgen-geen-baby-s>

Net als andere regio's investeert de Achterhoek in het potentieel van haar (beroeps) bevolking, ook wel menselijk kapitaal genoemd. Onder andere via programma's van de Thematafel Onderwijs en Arbeidsmarkt wordt gewerkt aan een toekomstbestendige regionale arbeidsmarkt. Door vergrijzing en ontgroening ontstaan tekorten op de arbeidsmarkt en komt verdere ontwikkeling van de regionale economie in de knel. Daarnaast transformeert de vraag naar arbeid in rap tempo vanwege elkaar snel opvolgende technologische veranderingen. Er ontstaan nieuwe beroepen, maar tegelijkertijd dreigt een groot aantal beroepen in de toekomst drastisch te veranderen dan wel te verdwijnen. Een regionale Human Capital Agenda (HCA) vormt in veel gevallen het antwoord. Er wordt geïnvesteerd in betere benutting en het aanpassingsvermogen van de beroepsbevolking, zodat mensen nu en in de toekomst blijvend mee kunnen doen.

Een regio die met haar HCA vooroploopt is Regio Zwolle. Net als de Achterhoek is Regio Zwolle gesitueerd in Oost-Nederland en heeft een min of meer vergelijkbare cultuur en sociaaleconomische kenmerken. Dat maakt dat de aanpak van Regio Zwolle een interessante inspiratiebron kan zijn voor de Achterhoek. Bovendien vertonen de Achterhoek en Regio Zwolle sterke gelijkenissen met elkaar qua ontwikkeling en samenstelling van de beroepsbevolking. Beide regio's worden geconfronteerd met vergrijzing en bijna 70 procent van de beroepsbevolking is laag- of middelbaar opgeleid, terwijl dit landelijk 62 procent is. Dit maakt investeren in regionaal menselijk kapitaal extra relevant.

¹² Deze bijdrage is in grote mate gebaseerd op het Programmaplan Toekomstbestendige Arbeidsmarkt Regio Zwolle, Human Capital Agenda 2020–2023. Te vinden via: <https://regiozwolle.info/>.

4. Brede welvaart¹³

In vogelvlucht

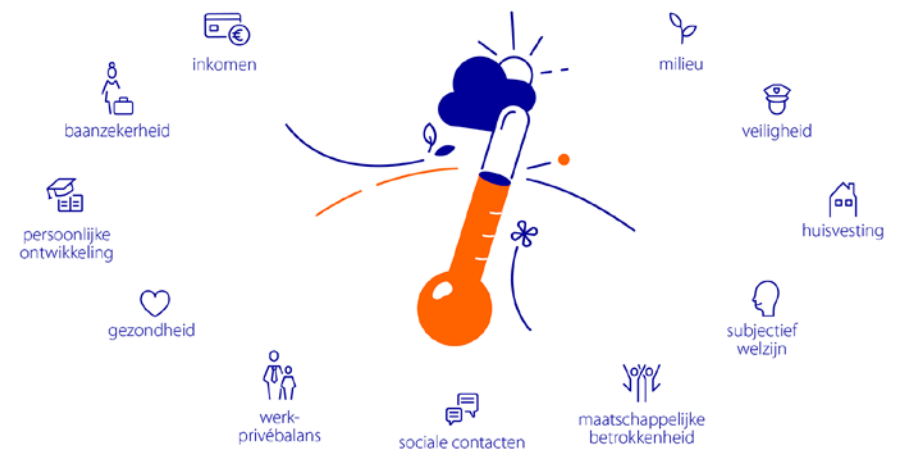
- De Achterhoek heeft een hoge brede welvaart, waarmee het op de vierde positie staat in de ranglijst van Nederlandse regio's.
- Op veel onderliggende dimensies doet de regio het over het algemeen beter, dan Nederland als geheel; vooral op de dimensies Sociale contacten, Veiligheid en Huisvesting scoort de Achterhoek hoog.
- De Achterhoek maakt geen verschil op de dimensies Gezondheid, Maatschappelijke betrokkenheid, Milieu, Persoonlijke ontwikkeling en Inkomen.

¹³ Dit hoofdstuk is in grote mate gebaseerd op een bijdrage van de RaboResearch Nederland (economie.rabobank.com) door Rogier Aalders, Sjoerd Hardeman en Otto Raspe. En het [artikel](#) van de genoemde auteurs 'Brede welvaart pas na tien jaar boven niveau van voor de economische crisis'.

4.1 Wat is brede welvaart?

Eén manier om na te gaan hoe onze welvaart zich ontwikkelt, is door economische groei te meten aan de hand van het bruto binnenlands product (BBP) of het bruto regionaal product (BRP). Maar economische groei is niet het enige dat welvaart bepaalt. Ook aspecten als gezondheid, inkomen, onderwijs, veiligheid, milieu en geluk spelen een rol – en zijn van belang voor het niveau van welvaart 'in brede zin'. En juist de veelal immateriële aspecten, die betrekking hebben op het menselijk welbevinden of geluk, komen nauwelijks aan de orde bij het meten van welvaart op de traditionele manier (aan de hand van bbp of brp). Het concept 'brede welvaart' houdt wel rekening met de verschillende kanten die samen welvaart vormen. Er zijn diverse maatstaven in omloop om brede welvaart te meten. Veel van deze maatstaven zijn in ontwikkeling, want het is een veelomvattend en complex concept om te kunnen meten en er zijn verschillende stromingen over wat conceptueel een optimale benadering is.

Figuur 24 De elf dimensies van brede welvaart

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht

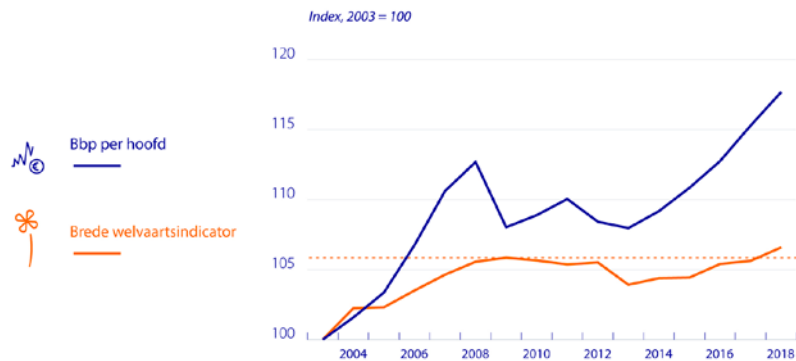
Eén van de maatstaven om brede welvaart te meten, is de door de Rabobank en Universiteit Utrecht ontwikkelde Brede Welvaartindicator (BWI). De BWI is een integrale welvaartsmaatstaf waarin elf welvaartsdimensies worden samengebracht. Deze dimensies zijn: gezondheid, milieu, onderwijs, (subjectief) welzijn, inkomen, woontevredenheid, de balans tussen werk en privé, veiligheid, werk, sociale contacten en maatschappelijke betrokkenheid. Achter het ontwerp van deze maatstaf ligt de gedachte dat voor het

vergroten van welvaart het van belang is niet eenzijdig naar een van deze dimensies te kijken, maar deze integraal te benaderen. Dit betekent dat bij het zoeken naar manieren om de welvaart te vergroten, moet worden geprobeerd om verbeteringen in één welvaartsdimensie niet ten koste te laten gaan van andere welvaartsdimensies.

4.2 Brede welvaart in Nederland

De BWI en het bbp per hoofd van de bevolking hebben in Nederland duidelijk een ander verloop. Tot 2009 vertoont zowel het bbp als de BWI een opwaartse ontwikkeling. In 2009 daalde het bbp sterk, terwijl de brede welvaart zelfs nog iets steeg. In die periode hielden veel bedrijven nog vast aan hun werknemers en bleven de lonen stijgen. Vanaf 2010 begint de brede welvaart te dalen, om in 2013 het dieptepunt te bereiken. Toen was de werkloosheid sterk toegenomen en daalde het subjectieve welzijn (geluk en tevredenheid) van mensen.

Figuur 25 Ontwikkeling BWI en bbp per inwoner in Nederland, 2003–2018

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht

Terwijl de economische groei na 2013 flink aantrok, nam de brede welvaart sindsdien in eerste instantie nog maar mondjesmaat toe. Pas vanaf 2015 werd onze brede welvaart snel groter, om pas in 2018 boven het niveau van voor de crisis uit te komen.

Sinds het dieptepunt van 2013 kan de groei van de brede welvaart vooral worden toegeschreven aan de lagere werkloosheid. Daardoor namen de huishoudinkomens toe. Hoewel de BWI dus verder kijkt dan materiële welvaart is de groei in de afgelopen jaren grotendeels wel materieel van aard. De keerzijde daarvan is dat de dimensies werk-privébalans en sociale contacten sinds 2013 iets zijn verslechterd. De enige noemenswaardige daling zien

we in de dimensie huisvesting. Minder Nederlanders zijn tevreden met hun huidige woning, wat zeer waarschijnlijk te maken heeft met de beperkte mogelijkheden van vooral starters op de woningmarkt.

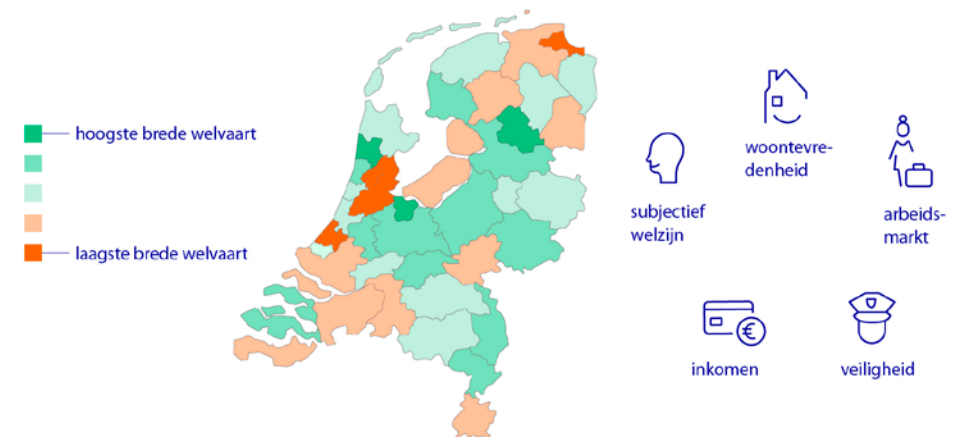
4.3 Brede welvaart in de regio

Het is belangrijk om inzicht te hebben in de brede welvaart op regionaal niveau. De welvaart van mensen wordt immers doorgaans bepaald door de omstandigheden in hun directe leefomgeving. Of mensen een baan kunnen vinden, in veiligheid leven of bevredigende sociale relaties met anderen weten te onderhouden, wordt voor een belangrijk deel bepaald door waar ze wonen, werken en leven. Kennis hierover biedt handvatten bij het inzichtelijk maken van de kansen en uitdagingen voor een regio en kan zo een startpunt zijn voor het ontwikkelen van lokale en regionale welvaartsinitiatieven.

Grote regionale verschillen in brede welvaart

Achter het landelijke gemiddelde van brede welvaart gaan grote regionale verschillen schuil. De inwoners van Noord-Drenthe, Zuidwest-Friesland en Het Gooi en Vechtstreek genieten de hoogste brede welvaart. Hier zijn de mensen over het algemeen gezond, hoog opgeleid, gelukkig en tevreden met hun huis. Daarnaast is de veiligheid hoog en de werkloosheid laag in deze gebieden. Tot slot hebben de inwoners van Het Gooi en Vechtstreek een bijzonder hoog inkomen.

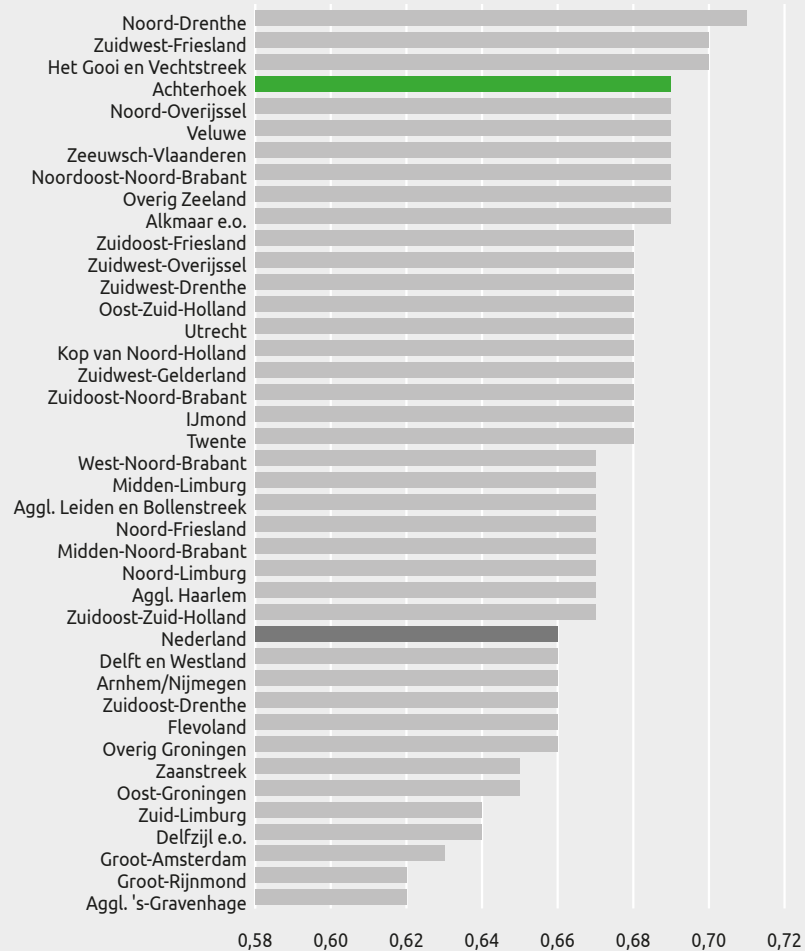
Figuur 26 BWI-scores per COROP-regio, 2018

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht

De brede welvaart is beduidend lager in de stedelijke regio's Groot-Rijnmond en Agglomeratie 's-Gravenhage en in mindere mate in Groot-Amsterdam. Dit komt groten-deels door negatieve effecten van verstedelijking: een lagere score op milieu, minder veilig, een slechtere balans tussen werk en privé en vooral een bijzonder lage woontevredenheid.

Figuur 27 BWI-scores gerangschikt naar COROP-regio, 2018*

* De BWI-scores zijn afgerond op honderdsten.

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht

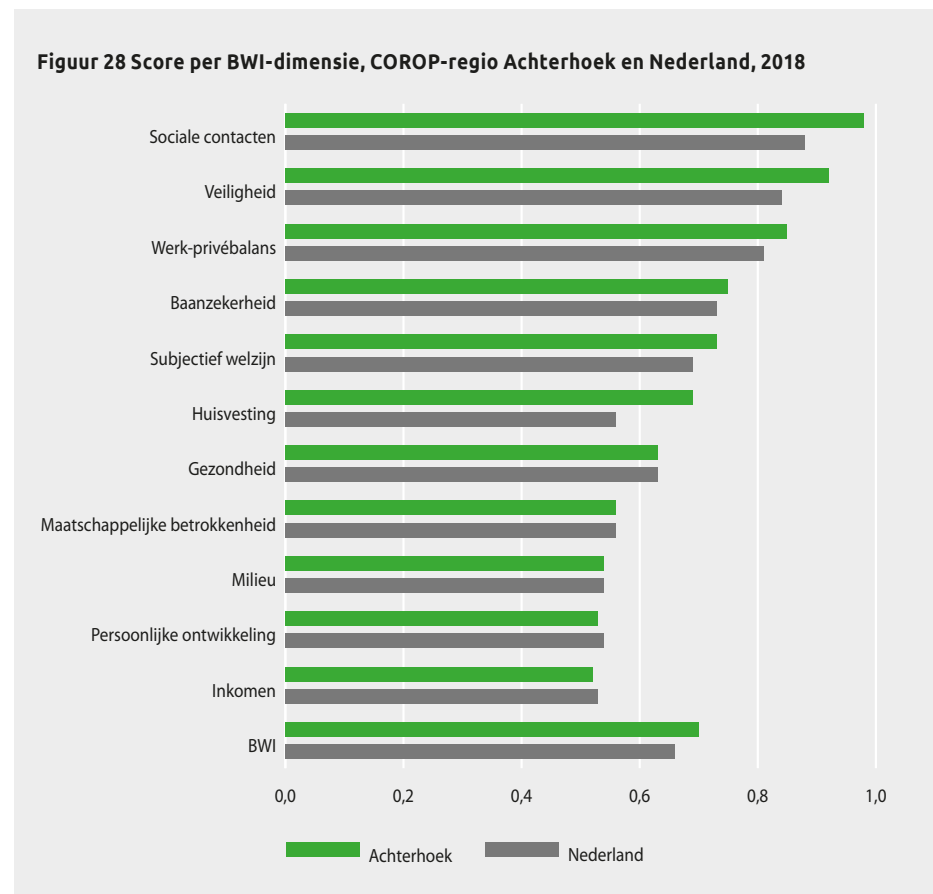

Plat praoten

Ongeveer twee derde van de Achterhoekers is trots op het dialect. In de Achterhoek spreekt men van oudsher een variant van het Nedersaksisch, dat in grote delen van Oost- en Noord-Nederland gesproken wordt. In oktober 2018 is het Nedersaksisch als officiële taal erkend.

Daarmee worden de zeven taalvarianten, waaronder het Achterhoeks, een volwaardig en zelfstandig onderdeel van de taalsystematiek in Nederland.

Bronnen: www.natuurlijkachterhoek.org en Onderzoeksrapport
inwonerspanel Achterhoek Spreekt, juni 2020

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht

Ook in een aantal regio's aan de randen van het land, vooral Delfzijl en omgeving en Zuid-Limburg, is de brede welvaart lager dan gemiddeld. Naast eveneens een lage woontevredenheid zijn de knelpunten daar gerelateerd aan de arbeidsmarkt: lagere opleidingsniveaus, hogere werkloosheid en lagere inkomens.

Hoge brede welvaart in de Achterhoek

Wanneer we de BWI-scores per COROP-regio rangschikken, dan zien we dat de Achterhoek een vierde positie inneemt. Hiermee valt de regio net buiten de top-drie, maar bevindt zich ruim boven het landelijk gemiddelde.

Op de onderliggende dimensies scoort de Achterhoek in de meeste gevallen beter dan Nederland als geheel. In een enkel geval scoort de regio (nagenoeg) gelijk aan de landelijke score. Sociale contacten, veiligheid en huisvesting springen het meest in het oog. Dit past goed bij het minder stedelijke karakter van de Achterhoek. Verder zien we dat de inwoners gemiddeld minder individualistisch zijn, er is minder criminaliteit en de huizenprijzen zijn de laatste jaren minder hard gestegen dan in Nederland als geheel. Ook zijn werk en privé beter in balans, is de baanzekerheid hoger (lagere werkloosheid) en zijn Achterhoekers over het algemeen gelukkiger en tevredener dan de doorsnee Nederlander. Met andere woorden, de Achterhoek is een 'geluksregio'.

Op de dimensies gezondheid, maatschappelijke betrokkenheid, milieu, persoonlijke ontwikkeling en inkomen maakt de Achterhoek daarentegen niet het verschil. De scores op deze dimensies zijn nagenoeg gelijk aan de landelijke scores.

Bedrijven als Philips, DAF en ASML (spin-off van Philips) vormden het naoorlogse economisch fundament van Eindhoven en omliggende regio. Ze zijn nu nog steeds belangrijke spelers. Maar zij zijn niet alleen verantwoordelijk voor de toename van het bruto regionaal product dat al jaren boven het Nederlands gemiddelde ligt. Regionaal economische ontwikkeling is een complex proces dat door vele factoren beïnvloed wordt. In Brainport Eindhoven vallen er ten minste drie op: open innovatie, gedegen bestuur en uitgekiende marketing.

Open innovatie als basis voor succes

Veertig jaar geleden stond Eindhoven bijna pseudoniem voor Philips. De massale verplaatsing van Eindhovense werkgelegenheid naar Azië eind vorige eeuw deed denken aan de teloorgang van de Nederlandse textielindustrie dertig jaar eerder. De stad is als het ware meegezogen door de worsteling die het bedrijf maakte om zich opnieuw uit te vinden. Waar in de publiciteit de nadruk lag op de uitstoot van tienduizenden productiemedewerkers, ontstond in de luwte het nieuwe Philips met als kern de onderzoeksfaciliteit NatLab. De toenmalige president van Philips, Kleisterlee, nodigde concurrenten uit om samen te werken aan de producten van de toekomst. Open innovatie - samenwerken met conculega's - was bittere noodzaak omdat het simpelweg te complex, te risicovol en te duur was voor bedrijven als Philips om de zoektocht naar baanbrekende innovaties volledig zelf te financieren. Open innovatie betekende niet alleen deze vorm van samenwerking, maar ook samen met toeleveranciers werken aan product vernieuwing. Op deze wijze is de 'supply chain' veel meer een 'value chain' geworden: toeleveranciers als partner en mede-innovator in de keten.

Met het openstellen van het NatLab en door een flinke basisfinanciering voor het open innovatiesysteem heeft Philips de fundament gelegd voor de High Tech Campus Eindhoven. De campus bevindt zich dan ook op het terrein van het (voormalige) NatLab. Momenteel telt het meer dan 200 bedrijven en instellingen, 12.000 onderzoekers en ontwikkelaars uit 160 landen. Bedrijven als Philips, NXP, TomTom, IBM en Intel zijn op de campus gevestigd.

Het begin van Brainport

De open innovatiestrategie bleek tevens het begin te zijn van Brainport Eindhoven. Natuurlijk is dit niet vanzelf gegaan. Als een soort van katalysator hebben zogeheten 'breinbinders' gediend. Dit zijn individuen of groepen met visie, relaties en energie. Kleisterlee was de eerste. Al snel sloten de bestuurders van de TU Eindhoven en de Katholieke Universiteit Leuven (B) zich aan. Niet veel later werd ook de burgemeester van Eindhoven een breinbinder. De oprichting van Stichting Brainport heeft de samenwerking geformaliseerd. Brainport Development is de uitvoeringsorganisatie waarin bedrijfsleven, onderwijs en overheden samenwerken. Zo zijn de Regio Deal Brainport middelen (130 miljoen) doorgezet naar Regiofonds Brainport BV, een dochter van Brainport Development. Hier worden projecten beoordeeld en middelen toegewezen.

De branding van Brainport Eindhoven is zonder meer uitgekiend te noemen. Alleen al de term 'Brainport', naast de twee Nederlandse mainports Amsterdam en Rotterdam, is goed gevonden. Het consequent gebruiken van deze term gekoppeld aan een duidelijke ontwikkelingsagenda en lobby richting Den Haag en Brussel hebben significant bijgedragen aan het succesverhaal. Tot ver in Limburg willen gemeenten zich aansluiten bij deze succesvolle regio.

Brainport Industries Campus

Misschien wel het meest tastbare voorbeeld van de samenwerkingsstrategie is Brainport Industries Campus (BIC). Kort samengevat is BIC een bedrijfsverzamelgebouw, maar dan voor de hightech-maakindustrie en belangrijk voor ondersteunende diensten en beroeps-onderwijs. Het is in feite de productietegenganger van de High Tech Campus Eindhoven. Wat daar wordt bedacht, kan op de Brainport Industries Campus worden geproduceerd. Zelf noemen ze het de 'Fabriek van de Toekomst'.

Het Eindhovense open innovatie-concept is hier doorvertaald naar engineering en productie. Bedrijven kunnen gezamenlijk een productiehal inrichten of zich letterlijk naast elkaar vestigen. Zowel Fontys (hbo) als Summa (mbo) hebben technische opleidingen in de eerste BIC-hal ondergebracht. Open is hier letterlijk genomen. Je kunt vanaf de centrale hal de studenten praktijkonderwijs zien volgen. Evenals op de High Tech Campus zijn de gemeenschappelijke ruimtes ingericht om mensen te ontmoeten en kennisuitwisseling te stimuleren. Zo lunchen studenten en productiemedewerkers in dezelfde kantine.

De Fabriek van de Toekomst is ook de naam van het gezamenlijk innovatieprogramma dat vanuit BIC wordt uitgerold. Belangrijke doelen in dit programma zijn een lager kostenniveau, een hogere productkwaliteit en een snellere Time to Market realiseren. BIC huisvest een achttal fieldslabs waaronder 'The Smart Connected Supplier en 'Network en Advanced Manufacturing Logistics'.

Meer lezen? Hier wordt de toekomst gebouwd: innovatie-hotspots en de terugkeer van de maakindustrie (Van Agtmael en Bakker, 2016)

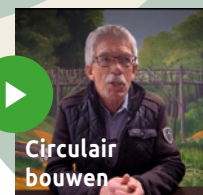
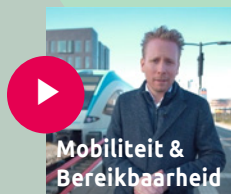
De Slag om Grolle het grootste 17^e-eeuwse evenement ter wereld

“De Spaanse vlag wappert op de kerktoren in Grolle. Kinderen spelen een spelletje op straat, handelaren pingelen over de prijs van hun waren, varkens draaien aan het spit. Alles lijkt rustig... Totdat het bericht komt dat het Staatse leger onder leiding van Prins Frederik Hendrik nadert. Paarden galopperen over het veld, kanonnen bulderen, musketten worden afgevuurd en de re-enactors trekken ten strijde. Grolle is in staat van beleg.”

Dit is te lezen op de website van ‘De Slag om Grolle’. Dit tweejaarlijkse evenement staat inmiddels bekend als het grootste re-enactment evenement van de wereld. Ruim 1500 re-enactors komen vanuit heel Europa, Amerika en zelfs Australië naar Groenlo. Tijdens het evenement wordt op een zo historisch verantwoord manier, de belegering en de bevrijding van de ‘Stat Grol’ door Prins Frederik Hendrik op de Spanjaarden in 1627 nagespeeld. In 2019 kwamen we 25.000 bezoekers op af. Op 22, 23 en 24 oktober 2021 vindt de achtste editie van de Slag om Grolle plaats.

Bron: www.slagomgrolle.nl

5. Thema's uitgelicht

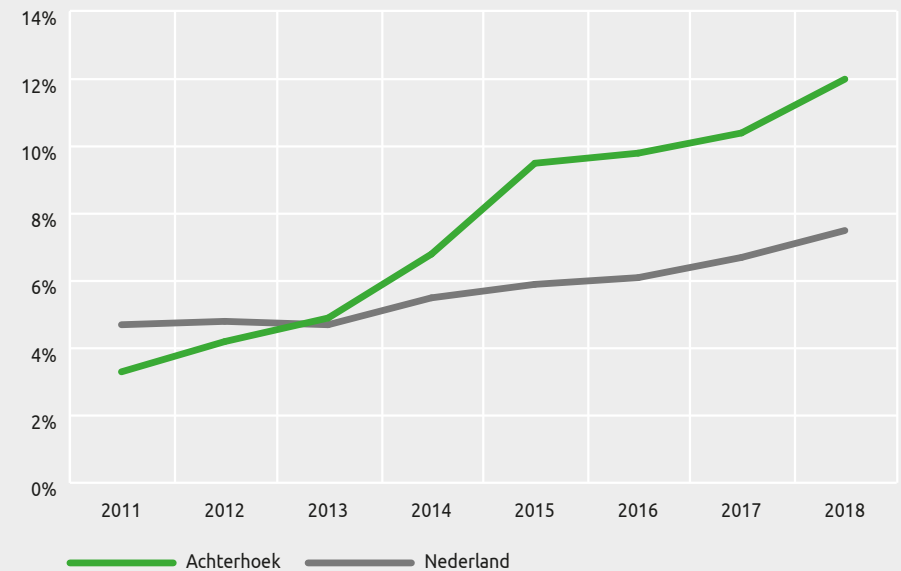
De 8RHK ambassadeurs werken vanuit zes thema's aan de realisatie van de Achterhoek Visie 2030 'Ruimte voor innovatie, groeien in kwaliteit'. Via een aantal filmpjes een toelichting op de thema's door deskundigen uit de dagelijkse praktijk. De filmpjes zijn ook te bekijken via www.achterhoekmonitor.nl.

De cijfers en ontwikkelingen van deze thema's zijn verweven in deze jaarpublicatie. Zo is de arbeidsproductiviteit – die van belang is voor Smart werken & Innovatie – al aan bod gekomen, is de woningmarkt kort geadresseerd en is de arbeidsmarkt beschreven. Een aantal andere thema's lichten we hieronder kort uit. De monitoring van deze thema's is in ontwikkeling.

5.1 Energietransitie

De Achterhoek streeft ernaar in 2030 energieneutraal te zijn: er wordt jaarrond evenveel energie duurzaam opgewekt als er verbruikt wordt. In hoeverre de regio al energieneutraal is, kan worden afgeleid uit de verhouding tussen de hoeveelheid opgewekte hernieuwbare (duurzame) energie en het totale energieverbruik in de regio. Het aandeel opgewekte energie uit hernieuwbare bronnen in de Achterhoek stijgt en dit gaat met een hoger tempo dan landelijk.

Figuur 29 Ontwikkeling aandeel hernieuwbare energie in totale energiegebruik Regio Achterhoek, 2011–2018

Bron: Klimaatmonitor. Bewerking: Team Moventem

In 2018 is in de Achterhoek het percentage hernieuwbaar opgewekte energie gestegen tot 12 procent. Landelijk was dit 7,5 procent. Over de periode 2011–2018 blijkt in de Achterhoek de hoeveelheid opgewekte hernieuwbare energie bijna verviervoudigd te zijn, terwijl het totale energieverbruik met slechts 8 procent toenam. Hiermee lijkt de Achterhoek een voorsprong te hebben genomen op het landelijke tempo, waar het gaat om de transitie naar een duurzamere energieproductie. En hoewel er nog flinke stappen te maken zijn, gaat de Achterhoek stukje bij beetje richting een energieneutrale regio. Desondanks is het een behoorlijke uitdaging om het ambitieuze doel in 2030 te halen.

5.2 Mobiliteit & Bereikbaarheid

Het doel van dit thema is energieneutraal, betaalbaar en betrouwbaar vervoer voor iedereen. Mobiliteit en bereikbaarheid is een essentieel onderdeel van de leefbaarheid van de Achterhoek. In de Achterhoek reizen we per persoon gemiddeld 26,5 kilometer met de auto per dag, terwijl dat in Nederland 24,8 kilometer is. Het gemiddeld aantal dagelijks fietskilometers is vrijwel gelijk tussen de Achterhoek en Nederland, met respectievelijk 3,3 en 3,2 kilometer. Het verschil in OV-kilometers is relatief groot met per persoon gemiddeld 2,1 kilometer per dag in de Achterhoek, tegenover 5 kilometer in Nederland (bron: ODIN 2018). Uit het Achterhoeks Woonwensen en Leefbaarheidsonderzoek (AWLO, 2017) blijkt dat de tevredenheid over de bereikbaarheid sterk verschilt per voorziening. De bereikbaarheid van een basisschool wordt bijvoorbeeld als beste beoordeeld met het rapportcijfer 8 en de bereikbaarheid van openbaar vervoer (OV) als minste met een 6,6. Dit laatste is niet onlogisch, omdat er voor een collectieve vervoersvoorziening als het OV sprake moet zijn van voldoende (gebundelde) vervoersvraag. Een belangrijk doel is de fijnmazige structuur in de Achterhoek verbeteren, zodat de hoofdassen van het OV verder worden versterkt. Bijvoorbeeld met een elektrisch deelfietssysteem ten behoeve van de laatste kilometers naar de eindbestemming. Anno 2020 zijn in de Achterhoek circa 100 elektrische deelfietsen beschikbaar. Binnen dit thema is duurzaamheid een belangrijk speerpunt. Dit kan onder meer worden bereikt door meer laadpalen te creëren om het gebruik van elektrische auto's te faciliteren en te stimuleren. In 2019 was het aandeel elektrische bedrijfs- en personenauto's beperkt, met respectievelijk 0,2 procent en 1,2 procent. Naarmate er meer (betaalbare) modellen op de markt komen en de actieradius toeneemt, zal het aandeel elektrische voertuigen verder stijgen. Deze stijging zien we al terug in de nieuw verkochte modellen in 2020.

5.3 Gezondste Regio

Het hoofdstuk over de brede welvaart benadrukt het belang van aandacht voor gezondheid. De Gezondste Regio heeft als doel dat de gezondheid van de Achterhoekers toeneemt, de kwaliteit van de zorg minimaal gelijk blijft en de groei van de kosten per hoofd van de bevolking wordt afgeremd. Deze aandacht voor 'Triple Aim' en 'Positieve Gezondheid' moeten ertoe leiden dat de ambitie 'Gezond en gelukkig leven in de gezondste regio van Nederland' kan worden verwezenlijkt. Om dit te bereiken, worden allerlei activiteiten en projecten uitgevoerd op het gebied van preventie en zorginnovatie. In het dashboard van de Achterhoek Monitor wordt een populatiemonitor uitgewerkt, zodat de ontwikkelingen in de Achterhoek gemonitord kunnen worden. Het eerste deel van deze populatiemonitor is al uitgewerkt in het dashboard. Het gaat daarbij om diverse leefstijlindicators (voldoende bewegen, niet roken, matig alcoholgebruik, gezonde voeding, geen overgewicht) en enkele indicatoren ten aanzien van de kosten en de kwaliteit van de zorg. Hieruit blijkt dat de overall leefstijl niet erg veel verschilt tussen gemeenten. Qua leeftijdsgroepen doet Jeugd het op het gebied van leefstijl het beste. Vergelijken we de diverse aspecten van leefstijl, dan zien we dat de meeste verbetering te halen is op bewegen en overgewicht. De populatiemonitor wordt in 2021 verder uitgewerkt in het dashboard, zodat ook andere indicatoren die van invloed zijn op een positieve gezondheid, de kosten en de kwaliteit van de zorg gevolgd kunnen worden.

6. Achterhoek en de Coronacrisis

In vogelvlucht

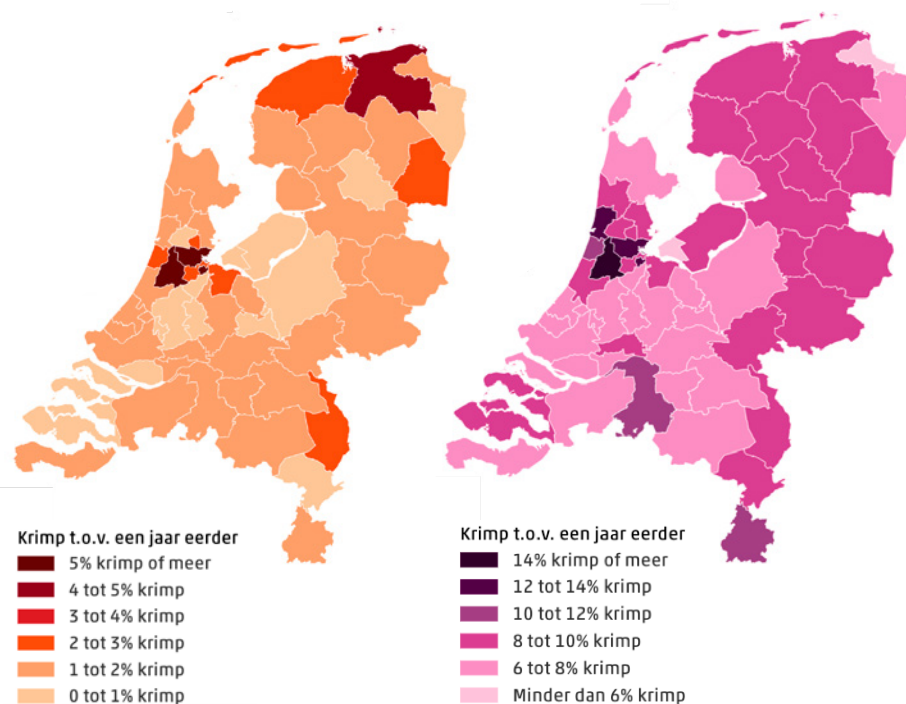
- De economische gevolgen van de Coronacrisis treffen de Achterhoek minder hard dan gemiddeld in Nederland.
- De Achterhoek laat in het derde kwartaal economisch herstel zien, ook in het aantal vacatures. Het herstel is groter dan in Nederland als geheel en vergelijkbaar met omliggende regio's.
- De relatief sterke industrie in de Achterhoek heeft een dempende werking voor economische effecten van de crisis.
- De impact van de Coronacrisis op de brede welvaart lijkt in de Achterhoek groter dan gemiddeld in Nederland.
- De werkloosheid zal in 2021 naar schatting tussen de 4,7 en 5,2 procent liggen, onder het landelijk gemiddelde van 6,1 procent.

6.1 Economische ontwikkeling in Coronatijd

De Achterhoek had aan het begin van de Coronacrisis goede economische rapportcijfers. Zoals uit deze jaarpublicatie blijkt, lieten veel indicatoren een positieve ontwikkeling zien. Op sommige vlakken, zoals werkloosheid en het bruto regionaal product (BRP), had de Achterhoek mooiere cijfers dan Nederland als geheel. Hoe is het de Achterhoek sindsdien vergaan? We kijken hiervoor terug. We geven een zo actueel mogelijke schets van de Achterhoekse economie, arbeidsmarkt en brede welvaart. En we kijken vooruit naar de Achterhoekse economie in 2021.

In het tweede en derde kwartaal van 2020 is er in heel Nederland sprake geweest van een negatieve economische groei, vergeleken met dezelfde kwartalen een jaar eerder. De gemiddelde Nederlandse economische groei was in het tweede kwartaal -8,5 procent en in het derde kwartaal -2,7 procent. De grote impact van de eerste Coronagolf en de bijbehorende maatregelen is dan ook goed te zien in het tweede kwartaal. Het derde kwartaal laat weliswaar ook een negatieve groei zien, maar deze is een stuk minder groot dan een kwartaal eerder.

De negatieve economische groei van de COROP-regio Achterhoek was in deze kwartalen respectievelijk 8 tot 10 procent en 1 tot 2 procent. Daarmee is de economische ontwikkeling van de Achterhoek vergelijkbaar met de omringende regio's Arnhem/Nijmegen, Twente en Zuidwest-Overijssel (Deventer e.o.). Ook komt dit beeld overeen met vrijwel alle regio's aan onze landsgrenzen.. De Achterhoek laat in die zin geen atypische ontwikkeling zien. In vergelijking met Nederland als geheel, blijkt het economisch herstel wat voorspoediger te gaan. Een voorname reden hiervoor is dat de economie in de Achterhoek en omringende regio's verhoudingsgewijs minder leunen op dienstverlenende sectoren en meer op de relatief robuuste industrie en agrarische sector dan de grote regionale economieën in de Randstad. Het is met name de dienstverlening met haar vele contactberoepen die harde klappen heeft opgelopen.

Figuur 30 Economische groei in 2de en 3de kwartaal 2020 naar COROP-regio

Bron: CBS, 2020.

Gebruik van ondersteuningsmaatregelen

Parallel aan het afkondigen van de intelligente lockdown heeft de Nederlandse regering een pakket steunmaatregelen voor getroffen bedrijven geïntroduceerd. Deze regelingen zijn inmiddels deels vervallen of juist verlengd.

In de analyse richten we ons op de meest gebruikte regelingen in de Achterhoek, namelijk: de NOW1, NOW2 en de TOGS. Zoals eerder vermeld in deze jaarpublicatie, heeft 24 procent van alle werkende Achterhoekers een baan in de omliggende regio's. Daarom kijken we niet alleen met Nederland, maar ook naar Arnhem/Nijmegen, de Veluwe en Twente. Zo dekken we 87 procent van de regio's waar Achterhoekers werken.

Ondersteuningsmaatregelen

De Noodmaatregel Overbrugging voor behoud van Werkgelegenheid (NOW) is een regeling die is bedoeld als loonkostensubsidie voor ondernemers met aantoonbaar omzetverlies. In eerste instantie gold de regeling, met terugwerkende kracht, voor de periode van 1 maart tot en met 31 mei (NOW1), maar is vanaf 1 juni met vier maanden verlengd tot en met 30 september 2020 (NOW2). En vanaf 1 oktober is NOW3 (looptijd tot 1 juli 2021) van kracht geworden, als onderdeel van een derde pakket aan steunmaatregelen.

De Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19 (TOGS) bestond uit een eenmalige uitkering van vierduizend euro voor MKB-bedrijven als tegemoetkoming van vaste lasten. Specifieke branches, zoals de horeca, podiumkunsten en reisbureaus komen voor deze tegemoetkoming in aanmerking. De opvolger van de TOGS, de TVL, geeft met enkele gewijzigde voorwaarden MKB-ondernemers een compensatie voor verwachte omzetverliezen.

Daarnaast bestaat nog de mogelijkheid tot belastinguitstel en hebben verschillend financiële instellingen aangepaste voorwaarden ingesteld voor het aflossen van kredieten.

Specifiek voor zzp'ers is de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (TOZO) in het leven geroepen om ondersteuning te bieden tijdens de coronacrisis. De regeling voorziet in een aanvullende uitkering voor levensonderhoud als het inkomen vanwege het coronavirus tot onder het sociaal minimum daalt.

Daarnaast is er nog een aantal regelingen voor specifieke groepen, zoals voor startups, scale-ups en (innovatieve) MKB'ers (COL) en voor fritesaardappeltelers en de sierteeltsector.

Achterhoekse ondernemers doen relatief minder beroep op steunregelingen

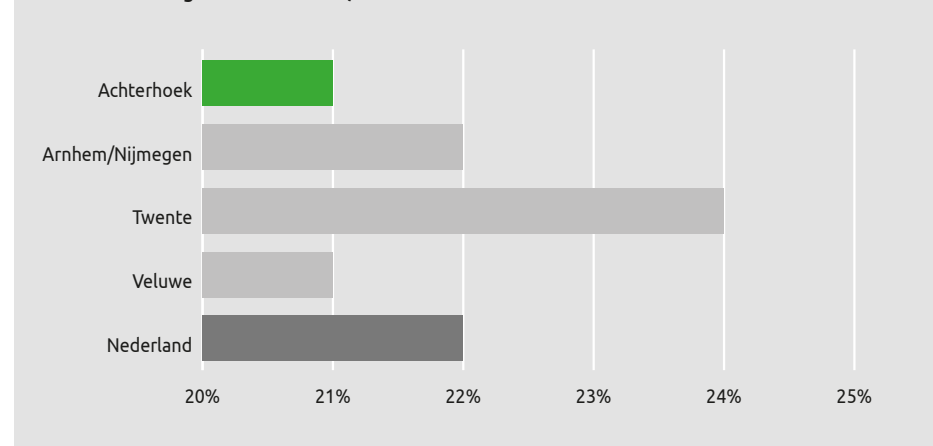
In totaal hebben 8.000 vestigingen in de COROP-regio Achterhoek gebruik gemaakt van één of meerdere regelingen (NOW1, NOW2 en/of TOGS) in de periode 16 maart tot en met 31 augustus 2020. Dit is 21 procent van het totaal aantal vestigingen. Van de zzp'ers heeft 14 procent minimaal één regeling aangevraagd. Dit zijn 3.700 zzp'ers. Van de vestigingen met twee personen of meer in dienst hebben 4.300 vestigingen gebruik gemaakt van één of meerdere regelingen. Dit is bijna 40 procent van het totaal.

In de Achterhoek maakte een iets kleiner deel van de vestigingen gebruik van een regeling. In Nederland maakte 22 procent van de vestigingen er gebruik van, 1 procentpunt hoger dan in de Achterhoek. Dit gold eveneens voor het aantal zzp'ers, 15 procent van de Nederlandse zzp'ers heeft een regeling aangevraagd. Van de Nederlandse meerpersoonsvestigingen heeft bijna 45 procent een regeling aangevraagd, 5 procentpunt hoger dan in de Achterhoek.

Het aantal vestigingen dat in de COROP-regio Achterhoek gebruik heeft gemaakt van minimaal één regeling ligt 1 procentpunt lager dan in Nederland als geheel. Van de omliggende regio's tellen Arnhem/Nijmegen en Twente beide verhoudingsgewijs meer vestigingen die van minimaal één regeling gebruik hebben gemaakt. Dit kan te maken met de grotere omvang van de zakelijke dienstverlenende sector in beide regio's.

Dat in de Achterhoek minder gebruik wordt gemaakt van regelingen heeft mogelijk te maken met de sectorstructuur en mogelijk ook met het grotere aantal familiebedrijven. Zwaar getroffen sectoren, zoals de reisbranche en grote internationaal opererende bedrijven (KLM, Booking.com), zijn minder aanwezig in de regio. En familiebedrijven hebben doorgaans een grotere financiële buffer dan andere en beursgenoteerde bedrijven.

Figuur 31 Percentage vestigingen van bedrijven die gebruik maken van minimaal 1 regeling naar COROP-regio en Nederland, 2020

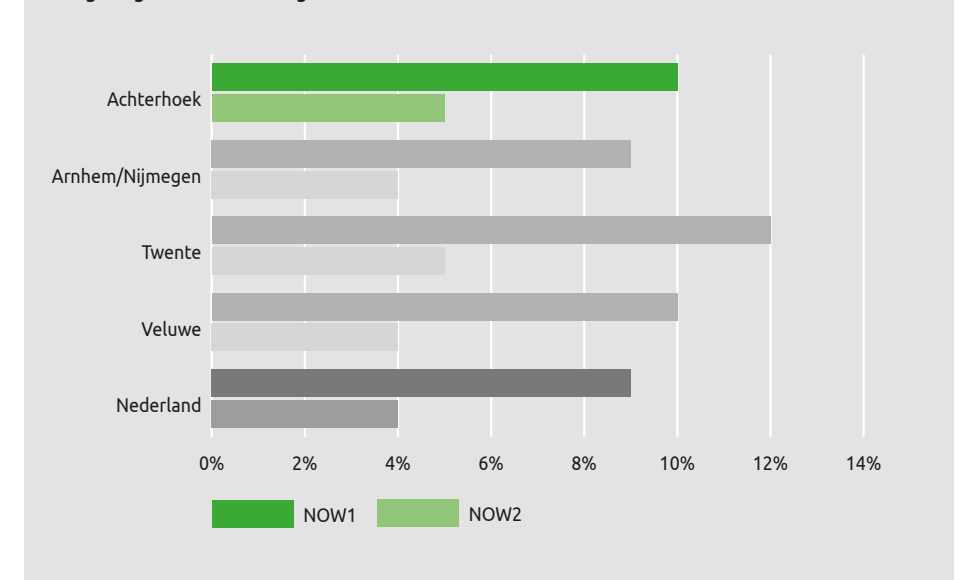
Bron: UWV, 2020. Bewerking: Team Moventem

NOW2 relatief populair in de Achterhoek

Wanneer we inzoomen op de afzonderlijke regelingen, dan blijken in de COROP-regio Achterhoek 3.775 vestigingen gebruik te hebben gemaakt van de regeling NOW1. Deze regeling is bedoeld voor werkgevers die als gevolg van het coronavirus te maken krijgen met een (verwacht) omzetverlies van minimaal 20 procent in een aangesloten periode van drie maanden. Van de NOW1 heeft in totaal 10 procent van de Achterhoekse vestigingen gebruik gemaakt, tegenover 9 procent landelijk. Van vestigingen met twee of meer personen in dienst, vroegen 2.880 Achterhoekse vestigingen een NOW1 aan. Dit is 27 procent van de aantal vestigingen. Landelijk is dit 30 procent. Ook 900 Achterhoekse zzp'ers hebben een aanvraag ingediend. Dit is 3 procent van de Achterhoekse zzp'ers. Landelijk vroeg eveneens 3 procent van de zzp'ers deze tegemoetkoming aan.

De NOW2 kent substantieel minder werkgevers die gebruik kunnen maken van deze regeling. Door de afwijkende regels komen minder vestigingen in aanmerking. In totaal hebben 1.750 Achterhoekse vestigingen een NOW2-aanvraag ingediend. Het gaat om 435 zzp'ers en 1.300 overige vestigingen.

Figuur 32 Percentage vestigingen van bedrijven die gebruik maken van de NOW1 en 2-regeling naar COROP-regio en Nederland

Bron: UWV, 2020. Bewerking: Team Moventem

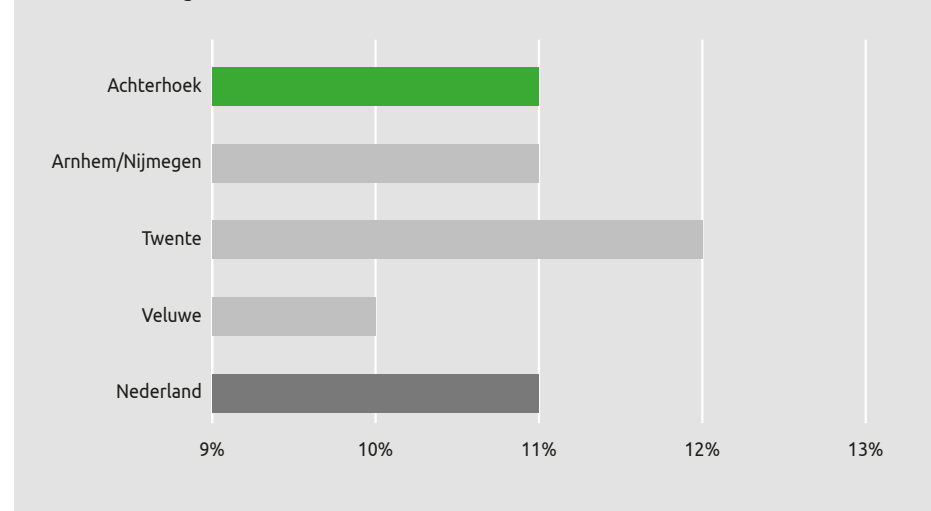
Dit aantal is 50 procent minder dan het aantal NOW1-aanvragen. Maar in vergelijking met de omliggende regio's is de mate waarin een beroep wordt gedaan op de NOW2 relatief hoog. In de andere regio's was het aantal NOW2-aanvragen tussen de 40 en 45 procent lager dan het aantal NOW1-aanvragen.

Aantal TOGS-aanvragen Achterhoek verschilt niet van landelijke cijfers

In totaal hebben 4.050 Achterhoekse vestigingen een TOGS-aanvraag ingediend. Dit is 11 procent van het totaal aantal vestigingen en vergelijkbaar met de Nederlandse cijfers. 1.830 zzp'ers hebben deze regeling aangevraagd en 2.220 vestigingen met twee of meer personen in dienst. Het Achterhoekse bedrijfsleven verschilt daarmee niet met de landelijke cijfers.

De omliggende regio's laten een soortgelijk beeld zien. Afgezet tegen de Achterhoek, telt Twente een hoger percentage vestigingen die een TOGS hebben -aangevraagd (+1 procentpunt) en de Veluwe daarentegen een lager percentage (-1 procentpunt).

Figuur 33 Percentage vestigingen van bedrijven die gebruik maken van de TOGS regeling naar COROP-regio en Nederland

Bron: UWV, 2020. Bewerking: Team Moventem

Verborgen kampioen

“Kent u dat gevoel van heimelijke trots? Dat u op vakantie bij een snackbar een Aviko-vlag ziet wapperen en denkt: die friet komt uit Steenderen, dus uit de Achterhoek!

Maar bij veel producten beseffen we niet eens dat ze uit de buurt afkomstig zijn. De kans is bijvoorbeeld groot dat u de oprit of het terras veegt met een bezem waaraan een Luva-borstel uit Aalten zit. En wist u dat in bijna alle Nederlandse woningen een cv-ketel hangt waarvan de behuizing is gemaakt door Lentink Metaalwaren uit Varsseveld? Ook leuk om te weten: Bolletje-beschuiten, Hema-broodjes en Dr. Oetker-pizza's worden gebakken op een productielijn van de Kaak Groep uit Terborg.

De Achterhoek heeft veel van die ‘verborgen kampioenen’. Het zijn ondernemingen die bij het grote publiek relatief onbekend zijn, maar wereldberoemd in de markt waarin ze opereren. Meestal zijn het middelgrote familiebedrijven met een lange historie, werkend vanuit een onopvallend gebouw op een industrieterrein aan de rand van een stad of dorp. Maar dat maakt hun trouwe klanten niets uit: ze komen af op de specifieke kennis, vaardigheden en kwaliteit van de betreffende firma.”

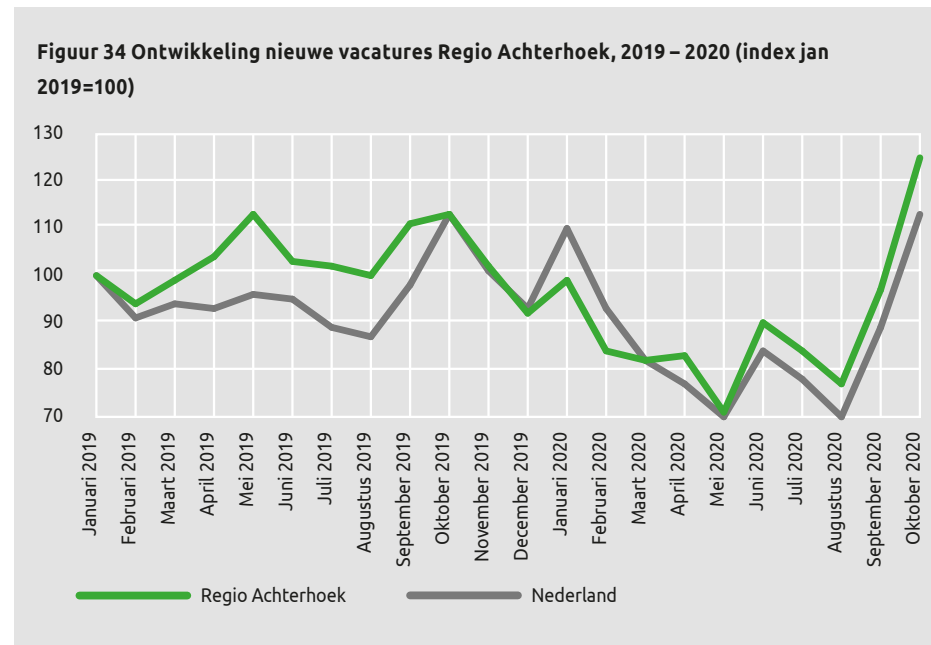
Uit: Bruisend Borculo: columns over de Achterhoek (Hospers, 2019)

6.2 Stand Achterhoekse arbeidsmarkt

Op basis van vijf indicatoren kan een zo actueel mogelijk beeld van de Achterhoekse economie en arbeidsmarkt worden samengesteld. Het betreft nieuwe vacatures, WW- en bijstandsuitkeringen, ondernemersvertrouwen en faillissementen. Deze indicatoren zijn ook opgenomen in het actuele COVID 19-dashboard op www.achterhoekmonitor.nl.

Aantal nieuwe vacatures trekt flink aan

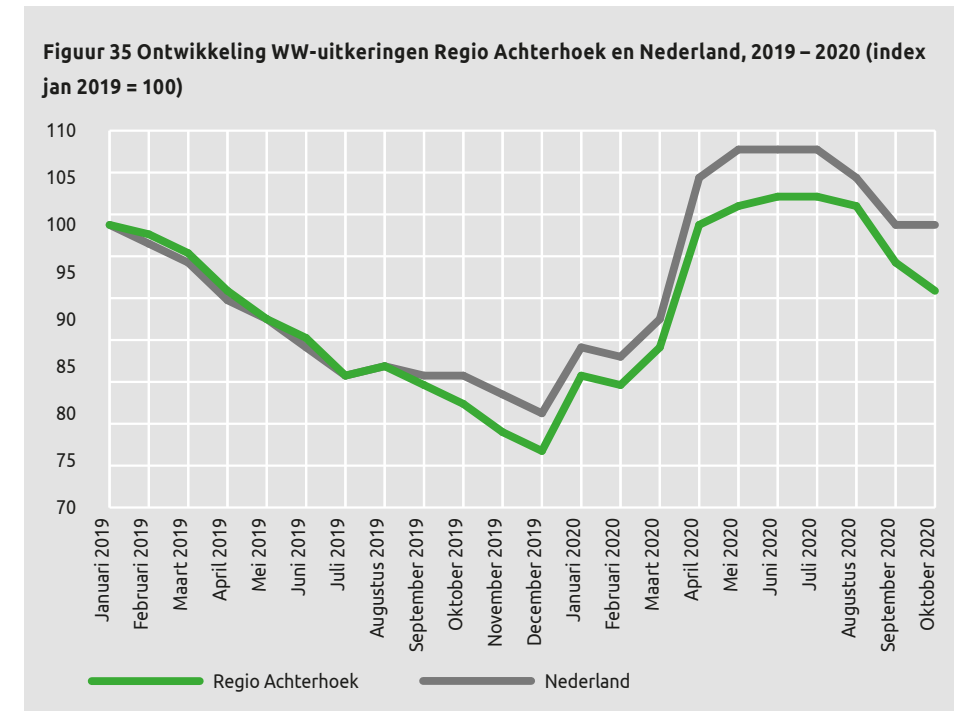
Het aantal nieuwe vacatures in de Achterhoek lag in oktober 2020 bijna anderhalf keer hoger dan in mei 2020. In de eerste maanden van de lockdown was er een duidelijke neergang in het aantal nieuwe vacatures te zien. Deze daling kwam bovenop de daling die doorgaans aan het begin van het jaar te zien is. Na de eveneens gebruikelijke zomervakantiedip is het aantal vacatures zowel in de Achterhoek als in Nederland sterk gestegen, waarbij de stijging in de Achterhoek sterker was dan in Nederland als geheel. Op een enkele maand na ligt het verloop van de ontwikkeling van het aantal nieuwe vacatures boven het Nederlandse gemiddelde.

Bron: UWV 2020. Bewerking: Team Moventem

Beperkte daling WW-uitkeringen in de Achterhoek

De eerste regeling waar mensen na verlies van werk in terecht komen is de WW. In 2019 daalde het aantal mensen met recht op WW in de Achterhoek met 24 procent. Dit was een voortzetting van de daling die al in 2017 werd ingezet. Het was het gevolg van een sterk aantrekkende economie. Met het uitbreken van de Coronapandemie is in 2020 het aantal WW-uitkeringen gestegen. In juni en juli van dit jaar werd een (voorlopig) hoogtepunt bereikt. Het aantal WW-uitkeringen lag in deze maanden 3 procentpunt hoger dan in januari 2019 en 27 procentpunt boven de stand van december 2019. In de eerste maand van het jaar stijgt doorgaans het aantal WW-uitkeringen als gevolg van het aflopen van (jaar) contracten aan het einde van het vorige jaar. Dat was ook in januari 2020 te zien. Daarna is het effect van de intelligente lockdown zichtbaar vanaf maart/april 2020. Het aantal WW-uitkeringen neemt sterk toe. Na de zomervakantie tekende zich weer een daling af. Eind oktober was het aantal WW-uitkeringen gedaald naar 10 procentpunt onder het voorlopig hoogste cijfer in deze crisis (juni/juli 2020). Wel lag het aantal WW-uitkeringen in deze maand nog altijd 7 procentpunt lager dan in januari 2019. Het effect van de Coronacrisis op het aantal WW-uitkeringen bleef daarmee vooralsnog beperkt.

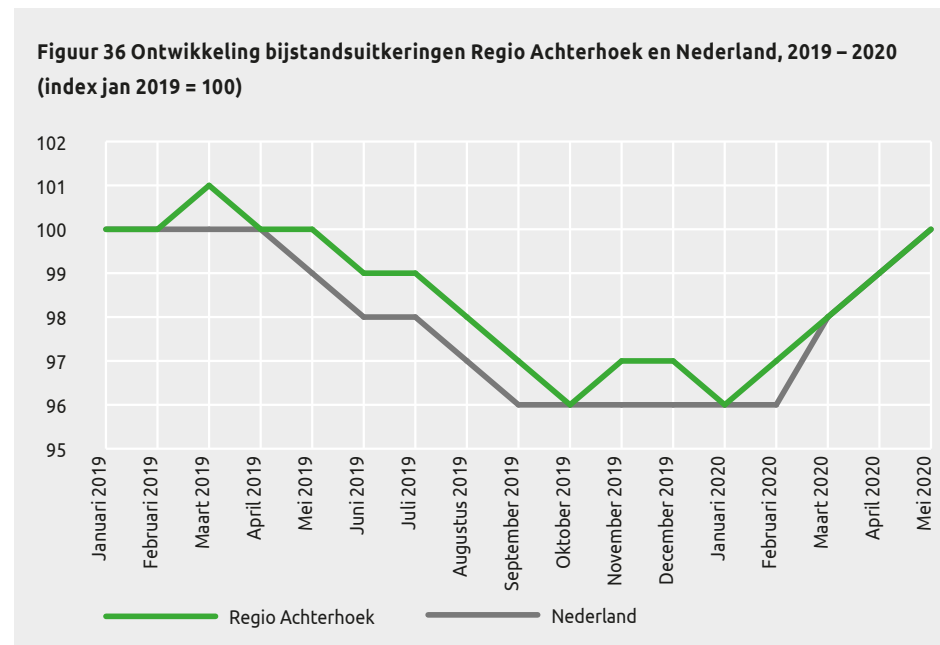

Bron: UWV, 2020. Bewerking: Team Moventem

In vergelijking met Nederland vertoonde de ontwikkeling van het aantal WW-uitkeringen in de Achterhoek tot augustus 2019 een opmerkelijke gelijkenis. Maar vanaf dat moment kende de Achterhoek een relatief gunstigere ontwikkeling. Het aantal WW-uitkeringen lag sinds deze periode onder het landelijk gemiddelde. En is ook in de Coronacrisis tot dusver onder het landelijke gemiddelde gebleven.

Aantal bijstandsuitkeringen gestegen naar niveau van begin 2019

WW-uitkeringen vormen een vangnet voor personen in loondienst die werkloos zijn geraakt en geven derhalve een goed beeld van de uitstoot van banen. Zzp'ers komen doorgaans niet in aanmerking voor een WW-uitkering omdat zij niet in loondienst zijn. Voor hen is de bijstand een belangrijk vangnet. Daarnaast kunnen personen met een WW-uitkering ook in de bijstand terecht komen als zij na afloop van het WW-recht nog geen baan hebben gevonden. Daarom staan we ook stil bij de ontwikkeling van het aantal bijstandsuitkeringen. De statistieken over de ontwikkeling van het aantal bijstandsuitkering zijn minder actueel dan de cijfers voor de WW-uitkeringen. Doorgaans lopen de cijfers zes maanden achter.

Bron: UWV, 2020. Bewerking: Team Moventem

Het aantal bijstandsuitkeringen is vanaf januari 2019 licht gedaald. Deze daling bedroeg 4 procentpunt in 2019. Ter vergelijking: het aantal WW-uitkeringen is in 2019 met 24 procentpunt gedaald. Vanaf maart 2020 steeg het aantal bijstandsuitkeringen weer tot het niveau van begin 2019. De Achterhoek telde in mei 2020 evenveel bijstandsgerechtigde huishoudens als een jaar eerder.

Cijfers over de Achterhoek voor het derde kwartaal ontbreken nog, maar zijn de landelijke cijfers zijn wel beschikbaar. In het derde kwartaal 2020 is het aantal uitkeringen met 1,7 procent gestegen. Gezien het patroon dat zowel de bijstandscijfers voor Nederland als de Achterhoek volgen, zal de stijging voor de Achterhoek in dezelfde orde van grootte liggen.

Ondernemersvertrouwen krijgt knauw, maar begint te herstellen

Per kwartaal geeft de CBS-conjunctuurenquête (COEN) inzicht in de mening van ondernemers over de conjunctuur. Voor aspecten als omzet, buitenlandse omzet, personeelssterkte en productiecapaciteit, vraagt het CBS of deze in de afgelopen drie maanden zijn toegenomen, gelijk gebleven of afgenomen. De cijfers zijn voor sectoren en regio's (COROP-niveau) beschikbaar, maar niet voor de verschillende sectoren per regio. De resultaten van de enquête laten elk jaar een zogenoemd zaagtandpatroon zien. Ondernemers zijn doorgaans positiever over het eerste en het derde kwartaal, dan over het tweede en het vierde kwartaal. Het ondernemersvertrouwen zoals we in het onderstaande presenteren, is een samengestelde score van vier aspecten uit de COEN-enquête, te weten omzet, buitenlandse omzet, personeelssterkte en omvang van de productie.

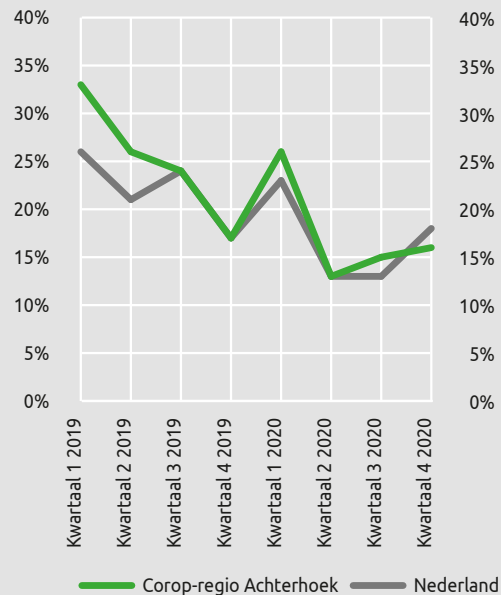
In de grafieken zijn de effecten van de eerste golf van de Coronacrisis goed terug te zien. Het ondernemersvertrouwen heeft door de eerste golf en de daarmee gepaard gaande intelligente lockdown een duidelijke knauw gekregen. Het aandeel ondernemers dat met meer vertrouwen terugkijkt op het tweede kwartaal is duidelijk afgenomen en het aandeel ondernemers dat met minder vertrouwen terugkijkt is fors gestegen.

Het aandeel Achterhoekse ondernemers dat de afgelopen drie maanden minder vertrouwen heeft gekregen in de economie, steeg in het tweede kwartaal in rap tempo van 10 procent naar 35 procent een half jaar later. In het vierde kwartaal is er sprake van een daling van het aantal ondernemers dat minder vertrouwen heeft in de economische ontwikkeling. En het aandeel ondernemers dat met meer vertrouwen terugkijkt is beperkt gestegen. Dat wijst erop dat ondernemers nog de kat uit de boom kijken en beperkt positief zijn over de economische ontwikkeling in het derde kwartaal.

Als we de COROP-regio Achterhoek vergelijken met Nederland, zijn er beperkte verschillen. Uiteindelijk lijkt het vertrouwen bij Achterhoekse ondernemers iets meer

gedaald en neemt het vervolgens minder snel weer toe, dan bij ondernemers in de rest van het land.

Figuur 37 Percentage ondernemers dat afgelopen drie maanden meer vertrouwen kreeg in de economie, COROP-regio Achterhoek en Nederland, 2019 – 2020 (in %)

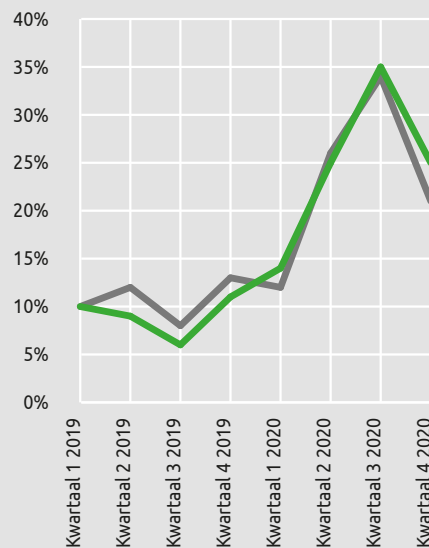

Bron: CBS, 2020. Bewerking: Team Moventem

Vooralsnog geen extra faillissementen

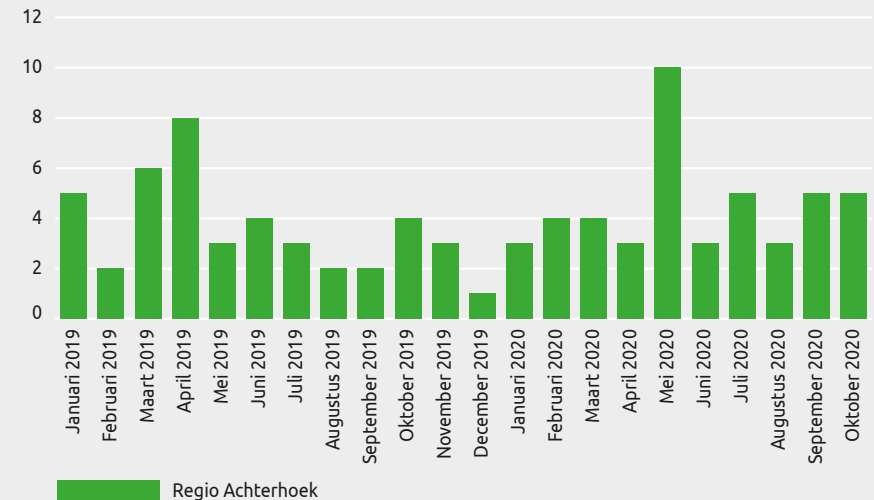
Ondanks de Coronacrisis is het aantal faillissementen in de Achterhoek beperkt gebleven. In maart tot en met oktober 2019 zijn 32 rechtspersonen of zzp'ers failliet verklaard, in dezelfde periode van 2020 waren dat er 38. Het is niet ondenkbaar dat het aantal faillissementen op den duur toeneemt. Vooralsnog hebben overheidsmaatregelen als de NOW, uitstel van betaling van belastingen en leningen, en een milde houding van schuldeisers en rechtbanken, gezorgd voor lucht bij een deel van de ondernemingen en zzp'ers die ten tijde van de Coronacrisis in zwaar weer zijn gekomen.

Figuur 38 Percentage ondernemers dat afgelopen drie maanden minder vertrouwen kreeg in de economie, COROP-regio Achterhoek en Nederland, 2019 – 2020 (in %)

Naar sector bekeken betreft het acht industriële bedrijven, acht bouwbedrijven, zeven zakelijke dienstverleners en vijftien bedrijven in andere sectoren die in de periode maart tot en met oktober 2020 failliet zijn gegaan.

Figuur 39 Aantal faillissementen naar maand, Regio Achterhoek, 2019 – 2020

Bron: CBS, 2020. Bewerking: Team Moventem

6.3 Impact op brede welvaart ¹⁴

Welvaart is meer dan economie alleen. Ook aspecten als gezondheid, inkomen, onderwijs, veiligheid, milieu en geluk spelen een rol – en zijn van belang voor het niveau van welvaart 'in brede zin'. Dat onze brede welvaart wordt geraakt door de Coronacrisis, staat buiten kijf. Onduidelijk is nog op welke terreinen, in welke mate en op welke momenten de crisis toeslaat. De cijfers waar de eerder in deze jaarpublicatie geïntroduceerde Brede Welvaartindicator (BWI) op gebaseerd is, zijn tijdens het schrijven van deze jaarpublicatie voor het jaar 2020 nog niet beschikbaar. Het effect van de Coronacrisis op de brede welvaart hebben we zodoende nog niet kunnen meten met de BWI.

¹⁴ Dit hoofdstuk is in grote mate gebaseerd op een bijdrage van de RaboResearch Nederland (economie.rabobank.com) door Rogier Aalders, Sjoerd Hardeman en Otto Raspe.

Een tussentijdse eerste indruk

Als alternatief voor de volledige doorrekening van de brede welvaart heeft RaboResearch de uitkomsten van de zogeheten brede welvaartsenquête gebruikt om een indruk te krijgen van het effect van de Coronacrisis op de brede welvaart. Rabobank heeft de brede welvaartsenquête in het voorjaar van 2019 en 2020 uitgezet. Daarin is aan ruim tienduizend mensen gevraagd de elf dimensies van brede welvaart te waarderen op een schaal van één tot zeven. Het gaat hierbij nadrukkelijk om de (subjectieve) welvaart zoals die door de respondenten wordt ervaren, wat kan verschillen van de uiteindelijk gemeten brede welvaart uitgedrukt in de BWI. Niettemin kan op basis van de uitkomsten een eerste (tussentijdse) indruk gegeven worden van de impact van de Coronacrisis op de brede welvaart.

Ruim 5.500 mensen vulden de enquête in 2019 en 2020 in, waardoor RaboResearch heeft kunnen meten in hoeverre hun brede welvaart is veranderd. Vervolgens is bepaald welk deel van hen in 2020 een hogere dan wel lagere score heeft ingevuld en zijn die percentages met elkaar vergeleken. Significant meer mensen met een andere score dan vorig jaar betekent dat de dimensie is verbeterd dan wel verslechterd.

Tabel 5 Elf enquêtevragen over brede welvaart

1	Subjectief welzijn	... ben je gelukkig?
2	Veiligheid	... leef je in veiligheid?
3	Persoonlijke ontwikkeling	... volg je een cursus, training of opleiding?
4	Huisvesting	... woon je in een voor jou geschikte omgeving?
5	Milieu	... woon je in een schoon milieu
6	Gezondheid	... ben je gezond?
7	Inkomen	... heb je voldoende inkomen?
8	Baanzekerheid	... ben je verzekerd van een baan?
9	Werk-privébalans	... zijn jouw werk- en privé-activiteiten in balans?
10	Sociale contacten	... onderhoud je bevredigende sociale relaties?
11	Maatschappelijke betrokkenheid	... heb je invloed op jouw leefomgeving?

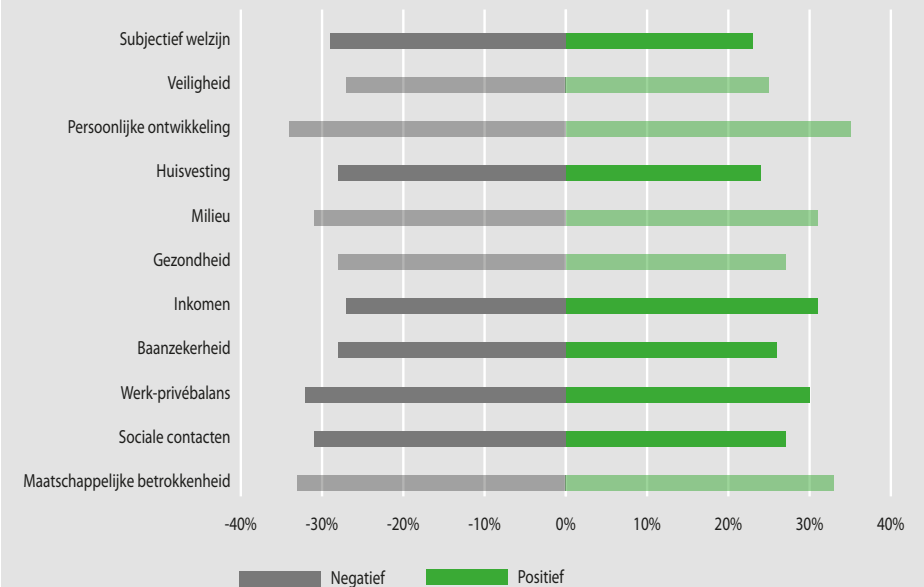
Bron: Rabobank

Haarscheurtjes in brede welvaart Nederland

In de figuur zijn de uitkomsten voor heel Nederland weergegeven. De conclusie die getrokken kan worden is dat vijf dimensies duidelijk zijn verslechterd: subjectief welzijn (geluk), sociale contacten, baanzekerheid, werk-privébalans en huisvesting. Die verslechter-

ring hoeft niet per se het gevolg te zijn van de Coronapandemie, maar voor de eerste vier lijkt dat wel waarschijnlijk. Huisvesting is een dimensie die al langer verslechtert. Het vele thuiswerken sinds het uitbreken van de pandemie heeft daar mogelijk wel aan bijgedragen. Daardoor stellen mensen mogelijk andere eisen aan hun woning en waren zij vaker met het hele gezin aan huis gekluisterd. Dat laatste heeft waarschijnlijk ook de balans tussen werk en privé verstoord. Dat de baanzekerheid significant is gedaald, is een logisch gevolg van de economische neergang. De sterke verbetering van de dimensie inkomen is opvallend. Belangrijk om te beseffen is dat het hier gaat om de vraag of mensen voldoende inkomen hebben, niet of dat inkomen hoger of lager is dan vorig jaar. Tussen het voorjaar van 2019 en de Coronacrisis zijn meer mensen gaan werken, die daardoor voldoende inkomen kregen. Tijdens de crisis is dat aantal wel gedaald, maar door overheidssteun en werkloosheidsuitkeringen zijn de inkomensdalingen waarschijnlijk beperkt gebleven.

Figuur 40 Ontwikkelingen in dimensies van brede welvaart in de Coronacrisis in Nederland

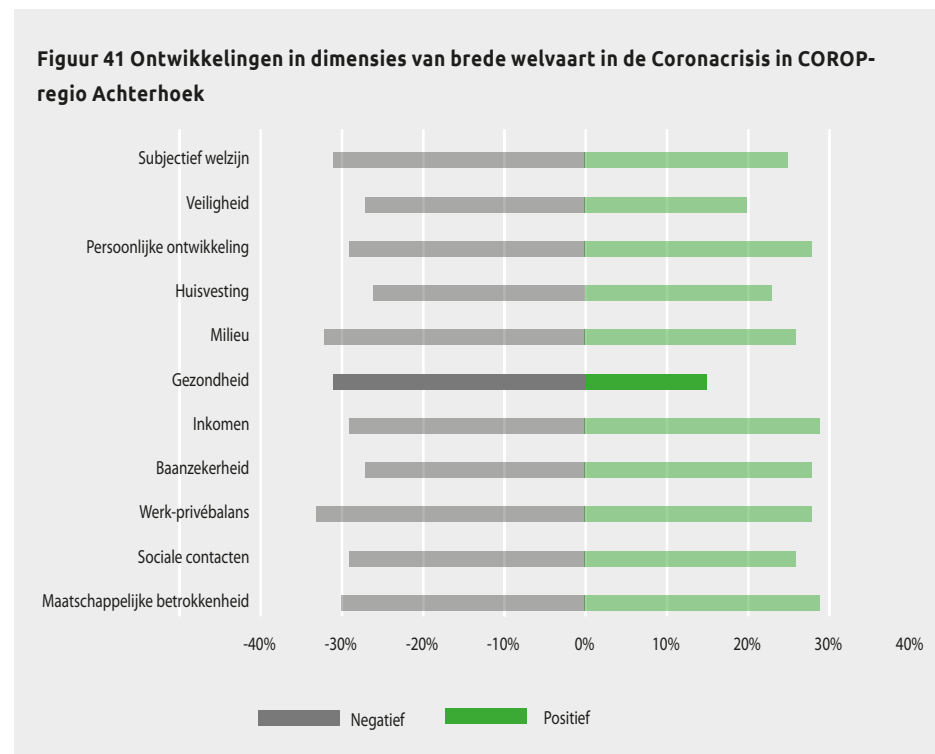

Percentage van de respondenten dat een verslechtering of een verbetering van hun welvaart ervaart in 2020 t.o.v. 2019 (alleen op de donker gekleurde dimensies is het verschil significant op een betrouwbaarheidsniveau van minimaal 95 procent.)

Bron: Rabobank

Brede welvaart Achterhoek onder druk

Achterhoekers scoren in 2020 minder op de aspecten van de brede welvaart dan in Nederland als geheel. Oftewel, het aantal respondenten dat een verslechtering ervaart tussen 2019 en 2020 is voor vrijwel elke dimensie groter dan het aantal mensen dat een verbetering ervaart. De verschillen zijn aanzienlijk voor de dimensies subjectief welzijn, veiligheid, milieu en werk-privébalans en iets minder groot voor de dimensies sociale contacten en huisvesting. Het verschil is het grootst bij de dimensie gezondheid. Bovendien is dat de enige dimensie met een verschil dat significant is op een betrouwbaarheidsniveau van 95 procent. Maar liefst 31 procent gaf aan een slechtere gezondheid te hebben dan vorige jaar, tegen 15 procent met een betere gezondheid dan in 2020. Een kanttekening bij deze cijfer is dat voor de COROP-regio Achterhoek 103 mensen deze vragenlijst in beide jaren hebben ingevuld. De resultaten zijn daarom eerder indicatief.

Percentage van de respondenten dat een verslechtering of een verbetering van hun welvaart ervaart in 2020 t.o.v. 2019* (Alleen op de donker gekleurde dimensies is het verschil significant op een betrouwbaarheidsniveau van minimaal 95 procent.)

Bron: Rabobank

Hoewel de verschillen tussen de percentages niet voor alle dimensies significant zijn, tellen de antwoorden op de elf vragen wel allemaal mee voor de berekening van de ontwikkeling van de algehele brede welvaart. Gegeven het beeld is het wellicht geen verrassing dat die negatief is, hoewel die ontwikkeling niet significant is. Net als voor Nederland als geheel is daarom de conclusie dat we op basis van de enquête nog niet kunnen concluderen dat de algehele brede welvaart in de Achterhoek lager is dan vorig jaar. Hoewel deze uitkomsten een eerste indruk geven, we zullen moeten wachten tot 2021 om te zien of ook de BWI daadwerkelijk is gedaald.

6.4 Op weg naar herstel

Uit onderzoek naar het herstelvermogen van de regionale economie dat na de vorige economische crisis is uitgevoerd, komt naar voren dat er een verschil bestaat tussen de grootstedelijke regio's in het westen en zuiden van Nederland en de meer rurale regio's.

Vorige crisis: schokbestendig, maar traag hersteld

Grootstedelijke regio's kennen een sterkere economische groei in een tijd van hoog-conjunctuur en worden eerder en bovenal zwaarder getroffen bij een conjuncturele neergang. Voor meer rurale regio's als de Achterhoek geldt het tegenovergestelde. De pieken zijn minder hoog, maar de dalen ook minder diep.

Daarnaast kenmerkt een regio als de Achterhoek zich als laatcyclisch. Dit betekent dat het doorgaans langer duurt voordat ontwikkelingen ook in de Achterhoek te zien zijn. Een treffend – maar overigens geen economisch – voorbeeld hiervan is de verspreiding van het Coronavirus over Nederland. Lange tijd kende de Achterhoek slechts een lage besmettingsgraad.

Uit een studie van de schokbestendigheid van Nederlandse regionale economieën¹⁵ komt naar voren dat de Achterhoek in de vorige crisis (2008–2012) een schokbestendige regio was. De gevolgen van de crisis waren in de Achterhoek minder sterk dan in Nederland als geheel. De maatstaf die voor deze analyse wordt gebruikt is de ontwikkeling van het BRP. Tevens kwam uit deze studie naar voren dat het herstel na de crisis minder voorspoedig verliep dan in Nederland als geheel. Tot en met 2014 bleef het Achterhoekse BRP achter bij het Nederlands gemiddelde. Pas na 2014 vertoonde het Achterhoekse BRP een bovengemiddelde groei.

¹⁵ Van der Toren en Cloosterman, Gevolgen en herstel van economische schok verschillen sterk per regio, ESB, 2020

Werkgelegenheid daalt met 2 à 3 procent, werkloosheid stijgt naar maximaal 5,7 procent

Eind november 2020 heeft het Centraal Planbureau (CPB) de 'Novemberraming: Economische vooruitzichten 2021' gepresenteerd. In de CPB-Novemberraming is een tweetal scenario's voor de economie van 2021 uitgewerkt. Het betreft de zogenoemde basisraming en een start-stop-scenario. De basisraming gaat uit van een werkloosheidspercentage van 6,1 procent voor Nederland in 2021. Het start-stop-scenario gaat uit van een werkloosheidspercentage van 7,4 procent. In dit scenario is de virusbestrijding minder effectief en zullen nieuwe grootschalige contactbeperkingen noodzakelijk zijn. Dat maakt dat het CPB een hogere werkloosheid verwacht.

Ten opzichte van eerdere CPB-basisramingen is het beeld minder ongunstig voor 2021. Dit komt doordat het CPB veronderstelt dat bedrijven en consumenten zich beter aan de omstandigheden aanpassen. Het vertrouwen in de economie bij zowel consumenten als ondernemers neemt in de komende kwartalen toe. Volgens deze prognose is de voor de Achterhoek belangrijke industriële sector beter ingespeeld op de Corona-beperkende maatregelen, dan tijdens de eerste fase van de Coronacrisis. De detailhandel en contactberoepen werken grotendeels door, zo is de verwachting, en er is minder ziekteverzuim. Tegelijkertijd is het productiviteitsverlies lager, mede doordat de scholen open blijven. De wereldhandel is opgeleefd voor goederen, maar nog niet voor diensten. Dit heeft een positief effect op de Achterhoekse economie, vooral vanwege de sterke industriële sector.

Bij het ramen van de werkgelegenheidseffecten voor de Achterhoek is de CPB-basisraming als uitgangspunt genomen. Op basis van deze aannames is de verwachting dat de werkgelegenheid in de Achterhoek in 2021 zal afnemen met 3.000 tot 4.100 arbeidsplaatsen. Gezien de onzekerheden in de raming is deze marge aangehouden. Het is een daling van het aantal banen met 2 à 3 procent voor eind 2021 ten opzichte van 2019. Dus de effecten van de eerste en huidige tweede golf zijn hierin verwerkt.

Met uitzondering van de overheids-, onderwijs- en zorgsector (toename van tussen de +1.100 en +850 arbeidsplaatsen) laten alle andere onderscheiden sectoren een daling van de werkgelegenheid zien. De grootste afname is te vinden in de Industrie (tussen de -1.100 en -1.300) en Handel en horeca (tussen de -1.600 en -1.800). Dit is gerekend over twee jaar, 2020 en 2021. Tot en met oktober van dit jaar is het aantal WW-uitkeringen van industrie werknemers met 350 toegenomen en voor Handel en horeca met 300 toegenomen, daarbij zijn zzp'ers zonder werk niet meegerekend. Zij hebben immers geen recht op een WW-uitkering.

Tabel 6 Prognose aantal en percentage werkzame personen dat betrekking verliest naar sector in Regio Achterhoek, 2021

Sector	WP Totaal	Aantal		Percentage	
	2019	Laag	Hoog	Laag	Hoog
landbouw	6.300	-250	-300	-4%	-4%
industrie	23.750	-1.100	-1.300	-5%	-5%
bouw	8.300	-50	-100	0%	-1%
handel en horeca	30.650	-1.600	-1.800	-5%	-6%
ICT, financiële en zakelijke dienstv.	15.750	-750	-900	-5%	-6%
overheid, onderwijs, zorg	33.350	1.100	850	3%	3%
overig	9.000	-450	-550	-5%	-6%
Totaal	127.050	-3.150	-4.050	-2%	-3%

Bron: werkgelegenheid: PWE, 2020, scenario: CPB, november 2020. Berekening op basis van het basisraming van het CPB, november 2020. wp: werkzame personen. NB: door afronding kunnen verschillen met randtotalen bestaan.

Tabel 7 Werkloosheidspercentage 2019 en raming werkloosheidspercentage laag/hoog, 2021, Regio Achterhoek

Gebied	Jaar	Werkloosheidspercentage		
		Gemiddeld	Laag	Hoog
Nederland	2019	3,4		
	2021 (raming)	6,1		
Achterhoek	2019	2,7		
	2021 (raming)		4,9	5,7

Bron: Team Moventem

De werkloosheid zal in de komende periode toenemen. Dat is het gevolg van de doorwerking van de effecten van de crisis en het afbouwen van de ondersteuningsmaatregelen. In 2019 bedroeg de werkloosheid in de Achterhoek 2,7 procent. Dat is onder het Nederlands gemiddelde van 3,4 procent.

In 2021 zal volgens de raming de werkloosheid in de Achterhoek komen te liggen tussen de 4,9 en 5,7 procent. Dit is minder dan door het CPB geraamde Nederlandse cijfer van 6,1 procent.

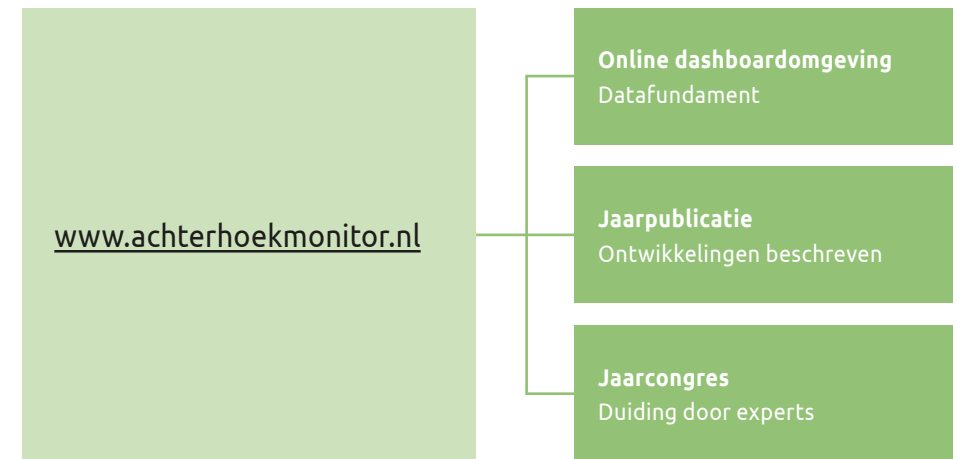
Enkele oorzaken waarom de Achterhoekse werkloosheid in 2021 lager wordt ingeschat dan in Nederland als geheel zijn:

- De Achterhoek telt minder bedrijven in zwaar getroffen sectoren, zoals de reisbranche.
- De vele familiebedrijven die de Achterhoek telt hebben een dempend effect op de uitstoot van medewerkers. Dit onder meer door de relatief grotere kapitaalopbouw en de sterkere band met het personeel bij dit type bedrijven.
- Het laatcyclische karakter van de Achterhoekse economie heeft een minder negatief effect op werkloosheidsontwikkeling op de korte termijn.

Door het eerder genoemde beperktere herstelvermogen van de Achterhoekse economie zal naar verwachting na de Coronacrisis de werkgelegenheid in de Achterhoek minder snel toenemen dan in Nederland als geheel.

Colofon

De Achterhoek Monitor is gerealiseerd in opdracht van de Achterhoek Board (8RHK ambassadeurs) en is als volgt opgebouwd:

In samenwerking met de stuurgroep en projectgroep, heeft Team Moventem de Achterhoek Monitor gerealiseerd.

Stuurgroep

- Willem Buunk, wethouder Bronckhorst, lid Achterhoek Board en voorzitter van de stuurgroep
- Henri de Groot, hoogleraar Regionaal Economische Dynamiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en lid van de Sociaal-Economische Raad (SER)
- Hans van de Guchte, directievoorzitter Rabobank Noord- en Oost-Achterhoek en Bestuurslid VNO-NCW Midden
- Gert-Jan Hospers, economisch geograaf aan de Universiteit Twente en bijzonder hoogle-raar Transitie in Stad en Regio aan de Radboud Universiteit
- Joost van Oostrum, burgemeester gemeente Berkelland, algemeen bestuur Regio Achterhoek
- Wilma Stortelder, adviseur Achterhoek Board en algemeen bestuur, projectleider Achterhoek Monitor vanuit 8RHK ambassadeurs

Projectgroep

- Willem Buunk, wethouder Bronckhorst, lid Achterhoek Board en voorzitter van de projectgroep
- Hanco de Baas, adviseur monitoring, provincie Gelderland
- Eugenie van der Ende, procescoördinator, provincie Gelderland
- Jantien Heideman, Adviseur Proscoop
- Roland Keiren, Arbeidsmarktadviseur UWV
- Otto Raspe, Hoofd RaboResearch Nederland, Regio's en Thema's
- Margot Vreman, Beleidsadviseur Wonen gemeente Aalten en projectleider Woon- en vastgoedmonitor Achterhoek
- René Buiting, Programmaregisseur Smart werken & Innovatie, 8RHK ambassadeurs
- Daniël van der Donk, Programmaregisseur Mobiliteit en Bereikbaarheid, 8RHK ambassadeurs
- Joke Emaus, Programmaregisseur Circulaire economie en Energietransitie, 8RHK ambassadeurs
- Wilma Stortelder, adviseur Achterhoek Board en algemeen bestuur, projectleider Achterhoek Monitor vanuit 8RHK ambassadeurs

Team Moventem

- Jeroen Lijzenga, Senior onderzoeker en partner bij Companen
- Jenny Poelen, Vormgever datavisualisatie Companen
- Valentine Reijers, onderzoeker Companen
- Carien Ensing, Data-analist Moventem
- Robin Koster, strategisch adviseur en directeur bij Moventem, projectleider Achterhoek Monitor, auteur jaarpublicatie
- Luc Oonk, Data-analist Moventem
- Friso de Vor, Senior onderzoeker Kenniscentrum Technologie Hogeschool Windesheim, auteur jaarpublicatie
- Edwin van de Wiel, Senior onderzoeker Research Efficiency/Kennispunt Twente, auteur jaarpublicatie

Video

- Sonny Kroesenbrink Videografie

Opmaak

- Ontwerpbureau Frans Hesselink

Overname van informatie uit deze jaarpublicatie is toegestaan onder voorwaarde van bronvermelding.

Disclaimer

De Achterhoek Monitor is met grote zorg opgesteld. Team Moventem heeft getracht gebruikte bronnen zorgvuldig te vermelden en auteursrechten te respecteren. Mocht u onvolkomenheden tegenkomen, dan willen wij dat graag weten. U kunt contact opnemen via info@moventem.nl. Team Moventem is niet aansprakelijk voor enige directe of indirecte schade die zou kunnen ontstaan door het gebruik van de Achterhoek Monitor.

Vragen?

Stel ze aan de projectleiding van de Achterhoek Monitor:

- Robin Koster, strategisch adviseur en directeur bij Moventem: r.koster@moventem.nl
- Wilma Stortelder, adviseur Achterhoek Board en algemeen bestuur, 8RHK ambassadeurs: w.stortelder@8rhk.nl

